

Bunjevački

Prigled

10/2021

Zbornik za kulturu, nauku
i društvena pitanja Bunjevaca

Bunjevački jezik zvaničenja

u varoši Subatica

Nikola Tesla i Bunjevci

Efekti nastave Bunjevačkog jezika

Kolektivno pamćenje i sićanje Bunjevaca

Udruženje građana "Bunjevci"
Удружење грађана „Буњевци“
Citizen's Association „Bunjevci“

Novi Sad

Udruženje građana „Bunjevci“ Novi Sad

BUNJEVAČKI PRIGLED

ZBORNIK ZA KULTURU, NAUKU I DRUŠTVENA
PITANJA BUNJEVACA

GODINA 2021, SVESKA 10.

Novi Sad, 2021.

BUNYEVCI'S REVIEW

*JOURNAL OF CULTURE, SCIENCE AND SOCIAL ISSUES OF THE
BUNYEVCI*

Izdavač

Udruženje građana „Bunjevci“ Novi Sad

Za izdavača

Ivan Vojnić Kortmiš

Uredništvo

dr Aleksandar Raič, glavni i odgovorni urednik

dr Suzana Kujundžić Ostojčić

Zvonko Stantić

MA Sandra Iršević

Izdavanje ove sveske Bunjevačkog priglada realizovano je
sufinansiranjem Pokrajinskog sekretarijata za kulturu, javno
informisanje i odnose s verskim zajednicama sredstvima iz Budžeta
Autonomne Pokrajine Vojvodine

Sadržaj

Uvodnik

Nuz desetu svesku „Bunjevačkog priglada“ /5/

Tragom savrimenosti

Suzana Kujundžić Ostojić (intervju): Bunjevački jezik u varoši Subatica
: Sve se svodi na demokratsko pravo /9/

Nacionalni savet bunjevačke nacionalne manjine: U prilog raspravi o
uvođenju bunjevačkog jezika kao službenog u Gradu Subotici (S.
Kujundžić Ostojić) /12/

Mirko Bajić: Svi zakonski i politički uslovi su ispunjeni /14/

Ranko Bugarski: Status bunjevačkog jezika /17/

Мартин Хенцелман: Очување језичког идентитета Буњеваца и
залагање за њихова права /19/

Žarko Bošnjaković: Podrška Bunjevcima za službenu upotrebu svog
maternjeg jezika u Subotici /22/

Марија Мандић: Прилог јавној расправи о увођењу буњевачког
језика на територији града Суботице /24/

Otvorite vrata Bunjevcima: Apel Redakcije /31/

In memoriam:

Zvonko Stantić: Sićanje na Ivana Sedlaka (1951. - 2020.) /35/

Zvonko Stantić: Dr. Mihajlo Mandić /44/

A.Raič: Bunjevkama i Bunjevcima brez grobova /53/

Studije i istraživanja

Zvonko Stantić: Gimnazijalac Nikola Tesla – asistent Bunjevca
profesora Martina Sekulića /56/

Suzana Kujundžić Ostojić, Marija Bošnjak Stepanović, Nataša
Branković: Efekti izbornog predmeta Bunjevački jezik sa elementima
nacionalne kulture: Obrazovanje kao uporište identiteta Bunjevaca /101/

Sandra Iršević: Kolektivno sećanje i pamćenje kod Bunjevaca /116/

Sandra Iršević: Medijska publika od uvođenja bunjevačkog jezika kao
službenog jezika u varoši Subatica /128/

Zvonko Stantić: Sorta žita „Bankuti“ sačuvana u slikama naših
Slamarki /144/

Zvonko Stantić: Prilog biografiji Anastazije Manojlović poslanice
Velike narodne skupštine i njene porodice /155/

Profili

Zvonko Stantić: Jedan novinski članak o Iliji Okrugliću Sremcu /174/

Saradnici u ovom broju /177/

Uvodnik

Nuz desetu svesku „Bunjevačkog priglada“

Uredništvo

Oblutak bunjevačkog jezika je sa SH strmine bačen i hrvatski jezikoslovni usov je pokrenit i dalje se osipa na bunjevački prag. U takoj se situaciji, posli usvajanja Bunjevačkog jezika ko četvrtog jezika zvaničenja u varoši Subatici, danas nalazimo. Makolko nas subatički Gradonačelnik obradovo, kad pogledamo priko gradski atara, ne možmo se otet osićanju biblijskog Davida šta se našo izmed dva Golijata, čiji koštac neće ostat brez traga i priko njegovi leđa.

Ova se metafora mož razumit na više načina. Al jedan je jednoznačan: onaj koji se tiče „rata drugim sredstvima“, najavljenog odbijanjem ruke bunjevačkog pacifiste Mirka Bajića, pružene ravnatelju bunjevački Hrvata sa govornice Gradske kuće prilikom završni akorda javne rasprave o njegovoj upotribi u varoši Subatici.

Dva miseca trajala je javna rasprava. Traje ona i danas, i trajaće doklegod ostane tačka na „bunjevačkim jeziku“ šta je metila čvrsta ruka pominitog ravnatelja. I ne može ona ostat samo divan pravdoljubivi, marginalizovani Bunjevaca s praznom praćkom u rukivi. Evo šta na taki zaključak navodi.

U Subatici je rasprava još trajala, kad su iz zagrebačke TV *Laudato* u aprilu 2021. stigla usplahirena tumačenja promocije materinskog govora panonski Bunjevaca u bunjevački jezik (pogledati na adresi: <https://www.youtube.com/watch?v=HzglCavTr6k>). „Kada netko uzme dio štakavsko ikavskog ...govora.. dira u srž našeg nacionalnog identiteta... to je apsolutno politički problem .... to je zadiranje u nacionalni korpus jednog naroda .. Tako možete naštetiti svakom narodu tako da proglasite govor standardnim jezikom... Mislim da možemo vratiti istom mjerom .. Oni su od jedne manjine stvorili poseban narod.. Srpska država izdvaja Dubrovčane kao

Srbe katoličke vere.. onda ovdje Bunjevce .. To je jedan oblik agresije na hrvatski kulturni identitet ... koji se treba kao takav i imenovati ... Srpska vlada je iskoristila tu subetničku identifikaciju, pa je pretvorila u etničku... po istoj logici može i Dalmatinac... nije uredu kad se čini drugom narodu, ono što su oni napravili nama... Kodifikovati će srpski... i nastaće srpski narod katoličke vere.. sada je i pitanje šta će biti sa ovim dijelom koji je ostao u Hrvatskom nacionalnom korpusu. Koliko će naći interes da odstupe i priključe svojoj novoj naciji... Nisam ja tu baš veliki optimista... možemo savjetovati autorima koji nisu odustali od nacionalnog identiteta, da sve više pišu na hrvatskom jeziku. .. Ako nastave pisati u dijalektu, ako se smatraju Hrvatima, njihova će djela prije ili poslije, .. biti pripojena novonastaloj bunjevačkoj književnosti. A ako budu nastavili pisati na hrvatskom standardnom jeziku, onda ostaju hrvatski književnici.. Jedan je književnik iz Dalmacije čak objavio koji jezik štakavski, čakavski treba koristiti... to su odjeci, neću težu riječ upotrebiti, ovoga što se zbivalo sa bunjevačkim jezikom. Da li dolaze strujanja ko zna koje vrste... Mislim da nastavljamo rat drugim sredstvima. Da budemo otvoreni. Prema tome i diplomacija se postavlja na nove temelje ... Ovo je sada teška kulturološka akcija, kad nije vojna, kad vide da na jedan način ne mogu ništa, onda se ustremljuju na drugi način koji je za pobediti Hrvate efikasniji. Jer se Hrvati brane na oružani napad, a ovo im prolazi ispod radara“.

Ovaj duglji izvod iz razgovora *Susret u Riječi* hrvatskog književnika Đure Vidmarovića i profesorice dr Sanje Vulić Vranković jasno otkriva njihovo poimanje uvođenja bunjevačkog jezika kao četvrtog jezika javne komunikacije u varoši Subatici kao „teške kulturološke akcije“ srpske vlade, kao zadiranja u srž hrvatskog nacionalnog identiteta, uporedivog sa „ratom drugim sredstvima“. Pri tome reč je o dva politički sukobljena interesa od koji, shodno hrvatskom gledištu, srpski pristup bunjevačkom pitanju, vodi dezintegraciji etnički heterogene hrvatske nacije (Bunjevci su instanca te heterogenosti pored navedenih Dubrovčana i Dalmatinaca).

Dublji sukob dva naciotvorna procesa dobija izraz u podnescima gradskoj skupštini Subotice za javnu raspravu dvojice lingvista, srpskog profesora lingviste dr Dragoljuba Petrovića i hrvatskog lingviste profesora dr Josipa Lisca. Članak penzionisanog profesora Filozofskog fakulteta u Novom Sadu, lingviste i urednika Rečnika bunjevačkog jezika Dragoljuba Petrovića »Prilog raspravi o bunjevačkom jeziku« (objavljen je u listu

»Politika« 23. marta 2021. godine [Prilog raspravi o bunjevačkom jeziku \(politika.rs\)](#) Autor je ovaj tekst dostavio kao prilog javnoj raspravi o bunjevačkom jeziku koji je registrovan kao podnesak br. 10. Ovaj prilog javnoj raspravi o bunjevačkom jeziku izvod je iz knjige *Zaperci srpskog jezika* u kojem dr Petrović razvija svoje gledište o razlozima suprotnosti srpskog i hrvatskog naciokreativnog procesa. U svom članku »Novoštokavski ikavski najveći je hrvatski dijalekt« hrvatski jezikoslovac dr Josip Lisac profesor Filozofskog fakulteta u Zadru, registrovanim podneskom broj 66. (podnesak podnela *Ivana Petrekanić Sič, novinarka tjednika »Hrvatska riječ«*) reaguje 09.04.2021. na članak dr. Dragoljuba Petrovića (videti [Novoštokavski ikavski najveći je hrvatski dijalekt | Arhiv tekstova | Hrvatska Riječ \(hrvatskarijec.rs\)](#)). Profesor Lisac saraduje sa T. Žigmanovim čiji organizacijski napor se očituje i u angažovanju u javnoj raspravi o bunjevačkom jeziku ovog, u Hrvatskoj visoko rangiranog intelektualca. U ovom svom angažovanju dr Lisac nastupa kao politički pristaša na strani bunjevačkih Hrvata, kritikujući „četničku“ pristrasnost dr Petrovića.

Dva navedena primera diskursa o bunjevačkom jeziku vrh su ledenog briga s kojim se suočavaju Bunjevci „ne-Hrvati“ u nastojanjima svoje dalje nacionalne emancipacije. Dokumentacija-arhiva javne rasprave pokazuje šta su razlozi i koliki su zamah i domašaji osporavanja Bunjevaca od strane ambivalentnih pripadnika hrvatske nacije bunjevačkog roda (etniciteta). Od prispela 93 podneska 41 su iz tabora osporavaoca „bunjevačkog jezika“ (6 se ponavljaju) sa istim formulacijama podneska i međusobno raspoređenim temama, pretežno sa priloženim kopijama-preslikama referenci iz lingvističke i istoriografske dokumentacije osporavanja Bunjevaca. Adresanti podnesaka su iz institucija profesionalnih istraživača i aktivista iz Hrvatske (Institut za jezikoslovlje, HANU, Fakulteti..., PEN, Hrvatska matica, ...), Zavod za kulturu Hrvata iz Srbije sa administrativnim i ličnim podnescima zaposlenika, novinara hrvatskih medija, prosvetnih radnika, klerika RKC sa ličnim građanskim identifikovanjem. Među javnim intervencijama protiv bunjevačkog jezika su prosvjedi hrvatski državni diplomatski i vladini zvaničnika.

Podnesci sa strane Bunjevaca upućeni su od pojedinaca građana bez profesionalne akademske afilijacije, kao i od zaposlenih nastavnika Bunjevačkog jezika sa elementima nacionalne kulture, i aktivista NVO. Svojstveno je ovoj kategoriji privrženika inicijative za ozakonjenje bunjevačkog jezika u gradu Subatici lična (ne institucionalna) podrška sa strane intelektualaca iz srpskih akademskih institucija (Filozofski fakultet iz Novog Sada, SANU) i dr Henzelmana sa Univerziteta u Triru, Nemačka. Nije pristigao nijedan akademski institucionalni niti administrativni podnesak, što svedoči o poštovanju države neutralnosti u identitetskom sporu Hrvata i Bunjevaca u Srbiji. Svojstvene su ovde i podrške nacionalnih manjina (Nacionalni saveti Vlaške, Slovačke, Rusinske nacionalne manjine, Saveza Asocijacija pripadnika Makedonske nacionalne Zajednice, Matice Slovačke u Srbiji) i NVO iz Srbije (Srpskog kulturnog centra *Sveti Sava*) i iz bunjevačke sredine u Mađarskoj (Udruženje *Vereš Pal*).

Reč je o dubokim socio-kulturnim i nacionalno-političkim pomeranjima čija analiza omogućuje uvid u moguće perspektive našeg naroda do kraja tekućeg vika. Redakcija *Bunjevačkog prigleda* ima to u vidu i, umesto zaključka o javnoj raspravi o bunjevačkom jeziku, šalje apel za otvaranje vrata naučno-akademskih institucija u Srbiji radi olakšavanja Bunjevcima stupanja u društvo znanja. Nadamo se nastavku vekovne tradicije saradnje Bunjevaca sa Maticom srpskom i institucionalizaciji Bunjevačkih studija na Novosadskom Univerzitetu.

U ovom broju *Bunjevački prigled* nastavlja sa publikovanjem rezultata istraživanja naši saradnika značajni za razumivanje tekući procesa uticajni na razvoj bunjevačkog naroda kao i za upoznavanje sa doprinosima Bunjevaca i njima bliski zajednica društveno-kulturnim procesima u prošlosti, čije su posledice značajan faktor razvoja u sadašnjosti.

Tragom savrimenosti

Bunjevački jezik u varoši Subatica : Sve se svodi na demokratsko pravo

dr Suzana Kujundžić Ostojić

Pridsidnica Nacionalnog savita bunjevačke nacionalne manjine

Održana Javna rasprava po pitanju uvođenja bunjevačkog jezika u službenu upotrebu u Subotici nije, čini se, donela ništa novo na relaciji između nacionalni zajednica Bunjevaca i Hrvata, a teško je pronaći argumente koji bi bilo koju stranu mrdnili s trenutni stajališta, al i pomirili u smislu upućivanja na zajedničku saradnju. Sličnog je stava i dr Suzana Kujundžić Ostojić, pridsidnica Nacionalnog savita bunjevačke nacionalne manjine. Ona pozdravlja demokratiju u Srbiji, po kojoj svako ima pravo na slobodno izjašnjavanje, naravno, i Bunjevci.

– To što smo na Javnoj raspravi čuli, i s jedne i s druge strane, za mene nije bilo nikako iznenađenje. Koliko je i dal je Javna rasprava imala smisla, u ovom momentu ne možemo sagledat, al je svakako morala bit održana. Mislim da postoji ushićenje povodom uvođenja bunjevačkog jezika u službenu upotrebu s obadvi strane, s jedne pozitivno, s druge negativno. Vrime koje bude ispid nas će najbolje pokazat dal smo mi jedni drugima štogod kazali na toj raspravi. Ispid pitanja o pravu i zakonskim okvirima lokalne samouprave da uvede jedan jezik u službenu upotrebu, u ovom slučaju bunjevački jezik, bila su pitanja o validnosti tog jezika, pa i „starija” pitanja o poriklu Bunjevaca.

– Jasno se moglo vidit kako postoje potpuno oprična mišljenja, prija svega oko tog dal postoji jedna nacionalna manjina i druga. Nije mi drago što se dio bunjevačke zajednice pridstavlja ko dio hrvatske, al oni na to imaju apsolutno pravo. Isto tako i mi tražimo naše pravo da budemo samo Bunjevci, druge uvažavamo i zaista ne znam da kogod iz naši redova tako štogod ne radi.

I posli više neprospavani noćivi i dosta razmišljanja na aktuelnu temu, naša sagovornica se ne mož otet glavnom utisku.

– Cila situacija oko bunjevačkog jezika je dovedena u apsurd. Bunjevci koji se izjašnjavaju ko Hrvati imaju štogod protiv ideje da i njev jezik napriduje. Za sve te sate rasprave nismo čuli kako će to negativno uticat na nji, el bilo koga drugog. Mi samo tražimo ono što je naše i tu se cila pripovitka završava.

Pridsidnica NSBNM ističe i kako je bilo tušta divana o tom dal su Bunjevci zaista Bunjevci, el su štogod drugo, dio hrvatske zajednice. Za nju nema dileme, Bunjevci su autohtona nacionalna manjina u Srbiji, sa svim pripadajućim pravima, baš ko što dilema nema ni druga strana – Bunjevci su Hrvati.

– Na Javnoj raspravi se teško mogo donet zaključak u smislu dal je štogod naučno dokazano el nije, dal ovi postoje, el ne postoje. Ubiđena sam kako ne postoji ni jedna naučna institucija, ni jedno „naučno otkriće” koje bi jednu el drugu stranu ubidilo u štogod što ne viruju. Dvi odvojene ciline u kojoj svako smatra kako je apsolutno u pravu. Svodi se dakle na to kako svako ima svoje demokratsko pravo, država Srbija to, Bogu fala, daje svima. Ono što je i laiku jasno, brez obzira na to koliko su dvi strane trenutno udaljene, njevo poriklo je isto.

Prema ričima dr Kujundžić Ostojić tu isplivava problem identiteta sa strane oni koji su Bunjevci, a izjašnjavaju se ko Hrvati.

– Oni bi u isto vrime zadržali bunjevački identitet, a postali bi drugi narod. To ne mogu, jel smo mi Bunjevci. Lipo je kazat kako je kogod imenom Bunjevac, prizimenom Hrvat, al je to neizvodljivo. Al, i to je u redu, radite tako, al nema niko prava nama spočitavat kako nemamo prava na maternji jezik. Tušta je divana bilo o jeziku, al zdravo malo od strane stručnjaka koji su profesijom vezani upravo za jezik.

Našu sagovornicu ohrabрили su prilozi podrške koji su stizali.

– Čuli smo velike rasprave o jeziku od ljudi koji sa jezikom nisu vezani nikako. Nuz dužno poštivanje svake profesije, čovik mora bit koliko-

toliko potkovan da bi o čemugod divanio. Imamo podršku nekoliko nacionalni savita i to mi je ko pridsidnici NSBNM izuzetno drago. Imali su želju pomoć nam, to je zaista kolegijalno. Stiglo je i pet podrški izuzetni lingvista.

Stav lokalne samouprave je, kako se moglo zaključit i po divanima dr Balinta Pastora, pridsidnika Skupštine Subotice, i Save Stambolića, šefa Kabineta gradonačelnika Stevana Bakića, osto neprominjen – nema nikaki zakonski priprika inicijativi uvođenja bunjevačkog jezika u službenu upotribu u Subotici.

– Brez realni potribi podizana je tenzija i stvorena je atmosfera koja nije primerena demokratskom društvu, koja nije primerena Subotici. Uvodi se jednoj nacionalnoj manjini maternji jezik. Te nacionalne manjine je sve manje i ideja je bila nek se primeni princip pozitivne diskriminacije koji se po raznim osnovama vrši nad svim nacionalnim manjinama. Ta prava je u Subotici, a i u mnogim drugim sridinama uživala i hrvatska manjina, pa ne vidim zašto to izaziva toliko negativni komentara – dodaje dr Kujundžić Ostojić. Na kraju se ne možemo otet utisku kako bi uvođenje, na primer, kakog drugog jezika u službenu upotribu u Subotici, proteklo brez tušta divana, brez negativni komentara... Al, ako su Bunjevci na čegagod navikli, valjdar je to kako uvik komegod smetaje, pogotovo dok su na putu ka napritku.

U prilog raspravi o uvođenju bunjevačkog jezika kao službenog u Gradu Subotici – Nacionalni savet bunjevačke nacionalne manjine

Nacionalni savet bunjevačke nacionalne manjine pozdravlja izmenu Statuta Grada Subotice, kako bi se bunjevački jezik uveo kao službeni jezik.

Posle tri i po veka, koliko Bunjevci žive na severu Bačke, konačno su se stekli uslovi da njihov jezik bude i službeni. Za ovaj dug vremenski i istorijski period, Bunjevci su od većinskog naroda u Subotici, do danas postali nacionalna manjina, koje nema više od 10%, barem prema zvaničnim rezultatima popisa iz 2011. godine. Stoga se za uvođenje službene upotrebe bunjevačkog jezika primenjuje pozitivna diskriminacija, što je zakonski dozvoljeno, a sa druge strane potrebno i pravično.

Svojim životom i radom na teritoriji severne Bačke, a pogotovo u Subotici, u kojoj danas živi više od 80% Bunjevaca u Republici Srbiji, ostavili su dubok kulturološki trag. Jedan od najjačih je svakako štokavska ikavica, ili ti bunjevački jezik. Postoji ogromna istorijska pisana i štampana baština na bunjevačkom jeziku, koja se čuva u ovom gradu a i šire.

Osnivanjem Nacionalnog saveta bunjevačke nacionalne manjine 2003. godine, Bunjevci, po prvi put dobijaju pravo da se brinu o svojoj kulturno-jezičkoj baštini.

Na bazi ovlašćenja od Republike Srbije, svi nacionalni saveti, pa tako i bunjevački, brine se o četiri oblasti: obrazovanju, kulturi, informisanju i službenoj upotrebi jezika i pisma. Od 2007. godine u škole se uvodi izborni predmet Bunjevački govor sa elementima nacionalne kulture, a predmet nakon standardizacije jezika menja svoj naziv u Bunjevački jezik sa elementima nacionalne kulture. Isti predmet, predaje se od 2020. godine, kao fakultativni, i u srednjim školama. Kao i izborni predmet Etno

kulturna baština bačkih Bunjevaca na Pedagoškom fakultetu u Somboru. Štampaju se bunjevački udžbenici, organizuju seminari za predavače bunjevačkog jezika.

Informisanje na bunjevačkom jeziku započinje osnivanjem NIU Bunjevačkog informativnog centra, 2005. godine, sa izlaskom prvog broja "Bunjevački novina", kao nastavak vekovnog prethodnika "Bunjevačko – šokački novina" biskupa Ivana Antunovića.

Tri godine kasnije počinje sa izlaskom dečiji list na bunjevačkom jeziku "Tandrčak", zatim omladinski list "Bocko". Kreće TV emisija "Spektar" a nakon nje i radio emisije, uređuje se sajt www.bunjevci.net.

I pre osnivanja BNS-a osnovana su bunjevačka udruženja, ali njegovim osnivanjem njihov rad i zalaganje dobijaju veći smisao i potrebu i potporu, saveta. Od 2016. godine ujedinjuje se njihov rad, osnivanjem Centra za kulturu Bunjevaca, koga je osnovao i finasira u prvom redu BNS, a zatim pokrajina i republika, putem konkursa.

Za sve ove aktivnosti vezan je jezik, bunjevački maternji jezik, koji je dugo godina zbog naredbe iz 1945. bio zabranjivan, ismevan i van upotrebe. Stoga je jedan od najvažnijih zadataka BNS-a bila upravo standardizovanje bunjevačkog jezika, njegovo vraćanje u javnosti, u škole, na priredbe, manifestacije, medije, u izdavaštvo i svakodnevnu upotrebu. Ovaj posao završen je standardizacijom jezika 2018. godine, ali jezik je živi sistem, on prati društvena događanja, promene, razvoje, pa će se u skladu sa tim i on menjati i razvijati. Važno je samo da ima govornika koji ga govore, i koji ga žele koristiti.

Uvođenjem bunjevačkog jezika kao službenog u Gradu Subotici svakako će biti još više onih koji će svoj jezik govoriti sa ponosom, koji će ga razvijati i negovati, kao važan deo svog nacionalnog identiteta. U to ime, Bunjevaca, ali i drugih koji su na popisu 2011. godine rekli da im je maternji jezik bunjevački, zahvaljujem se gradonačleniku Stevanu Bakiću na predlogu da se jezik uvede, predsedniku Skupštine grada Balintu Pastoru i svim odbornicima koji su ovaj predlog podržali.

S poštovanjem,
Nacionalni savet bunjevačke nacionalne manjine
predsednica dr Suzana Kujundžić Ostojić

Svi zakonski i politički uslovi su ispunjeni

Mirko Bajić

Podržavamo izmenu Statuta grada u predloženom tekstu.

Svi zakonski, ali i politički uslovi su ispunjeni.

Zakon takvu mogućnost predviđa, a primena pozitivne diskriminacije je potrebna i poželjna, kao što je odavno učinjena i kod odluke da se hrvatskoj manjini u Subotici uvede službeni jezik.

Hrvata je u Subotici blizu 10%, a i Bunjevaca je takođe blizu 10%.

Poznata je činjenica da su Bunjevci u bivšoj SFRJ bili nacionalno diskriminirani, i bez obzira na ličnu izjavu smatrani Hrvatima. Takav odnos prema Bunjevcima je bio na temelju poznate Naredbe državne vlasti iz 1945-te godine -„da se svi Bunjevci imaju smatrati Hrvatima bez obzira na ličnu izjavu”. Na temelju te naredbe i takvim odnosom državne, Vojvođanske, i lokalne vlasti, sve što je imalo status bunjevačkog jezika je preinačeno u hrvatski, a bunjevački jezik smatran dijalektom hrvatskog jezika, (što je samo po sebi besmislica jer ni hrvatski jezik nije bio u to vreme samostalan jezik nego u sklopu srpskohrvatskog jezika, pa bi bunjevački u to vreme mogao biti samo dijalekt srpskohrvatskog jezika, kao i sam hrvatski jezik), a Bunjevci su smatrani etničkom grupom Hrvata. Posledice tog asimilatorskog akta su za Bunjevce bile katastrofalne, ne samo kad je broj Bunjevca u pitanju, nego i u pogledu kulturnog nasleđa i napredka, a posebno naučnog, istorijskog i književnog rada na bunjevačkom jeziku, sve do raspada SFRJ. Raspadom SFRJ i uspostavljanjem nove države, danas Republike Srbije, Bunjevcima je omogućeno da se ponovo nacionalno identifikuju i da se organizuju kao nacionalna manjina u Republici Srbiji, kao svaka druga nacionalna manjina, što je i učinjeno formiranjem Nacionalnog saveta u skladu sa Ustavom, Zakonom, pa i međunarodnim normama. Od formiranja

Nacionalnog saveta rađeno je na obnovi, razvoju i očuvanju nacionalnog identiteta, kulture, tradicije i jezika Bunjevaca. Tako je bunjevački jezik uveden kao predmet u škole (u prvoj fazi kao samostalan govor dok nije standardizovan), formirani su mediji na bunjevačkom jeziku koji neprekidno u kontinuitetu rade već više od 15 godina, a nacionalni savet je radio na utvrđivanju standarda bunjevačkog jezika, što je i urađeno. Tako je bunjevački jezik danas standardizovan kao maternji jezik Bunjevaca.

Bunjevci poštuju stečena prava svih manjina koji su ta prava stekli dok Bunjevci nisu identifikovani kao samosvojna nacionalna manjina formiranjem Nacionalnog saveta, (iako su neke manjine, na primer Hrvati, u Subotici pravo na službenu upotrebu jezika stekli pod vrlo upitnim okolnostima 1993. godine), ali sa pravom tražimo da se lokalna samouprava u Subotici potpuno ravnopravno odnosi prema Bunjercima, u svim segmentima, a posebno u pogledu prihvatanja bunjevačkog jezika kao službenog jezika u gradu, na temelju Zakona o službenoj upotrebi jezika i pisma koji to danas omogućuje, i takozvane „pozitivne diskriminacije“ koja je primenjena i prema Hrvatima svojevremeno.

Uvođenjem bunjevačkog jezika u službenu upotrebu ni na koji način se ne ugrožavaju, ukidaju ili umanjuju, prava bilo koje nacionalne zajednice u gradu Subotica, te samim tim nema razloga za osporavanje od strane bilo koje nacionalne zajednice u Subotici, da se ovaj postupak sprovede.

Osporavanja koja uočavamo prateći istupe političara ispred hrvatske nacionalne manjine u Srbiji, i nekih krugova u Hrvatskoj, smatramo pokušajem narušavanja međunacionalnih odnosa, nepoštovanjem ljudskih i manjinskih prava, i vređanjem na nacionalnoj osnovi, jer u suštini imaju stav da Bunjevci nisu autohtona nacionalna manjina, nego etnička grupa Hrvata, ili kako to u žargonu definišu - „bunjevački Hrvati“- i da bunjevački jezik nije maternji jezik Bunjevaca nego dijalekt hrvatskog jezika. Zaista je neshvatljivo i neprihvatljivo da i danas zastupaju stav, koji proističe iz navedene „Naredbe iz 1945-te, kao da je taj akt i danas u zvaničnoj primeni.

Očekujemo da lokalna vlast i predlagač izmena statuta grada, takve stavove, koji osporavaju uvođenje bunjevačkog jezika u službenu upotrebu, ne uvažavaju jer nemaju ni pravnog, ni moralnog, ni etičkog osnova, i da se bunjevački jezik uvede kao službeni jezik u gradu kako je i predloženo.

Subotica 18. 04. 2021.

Mirko Bajić

Status bunjevačkog jezika

prof. dr Ranko Bugarski

Slobodan sam da uvaženoj Skupštini podnesem svoje mišljenje o statusu bunjevačkog jezika, kako sledi:

1. Bunjevci su po nacionalnoj pripadnosti ono što sami osećaju i kako se izjašnjavaju, a ne ono što im bilo ko drugi propisuje. Nedopustiva je paternalistička pretenzija neke druge nacionalne zajednice da ih svojata i objašnjava im ko su oni zapravo, iako to sami ne znaju.

2. Pitanje na dnevnom redu treba izmestiti iz polja jalovih dijalektoloških i etnogenetskih rasprava, kao i političkih sukoba, i tretirati ga kao ono što suštinski jeste – pitanje jezičkih prava Bunjevaca. Jezička prava se danas u razvijenom svetu smatraju jednim od temeljnih aspekata ljudskih prava, pa se u relevantnim evropskim dokumentima odomaćila sintagma „jezička ljudska prava“ (linguistic human rights).

3. Pristupajući 2006. godine Evropskoj povelji o regionalnim ili manjinskim jezicima, država Srbija se obavezala da štiti i unapređuje jezike manjinskih zajednica na svojoj teritoriji, što uključuje i bunjevački, i ona to i čini u okvirima mogućnosti, a uz pomoć međunarodnog Komiteta eksperata Saveta Evrope za ovu Povelju (čiji sam član imao čast da budem u periodu 2006-2018).

4. U početku je Srbija za svoje unutrašnje potrebe, a zbog političkih trvenja, tretirala bunjevački kao govor a ne kao jezik, ali ovo kompromisno rešenje nije imalo lingvističkog utemeljenja pa je bunjevačkom odskora u Srbiji (kao i u Komitetu eksperata od samog početka) priznat jezički status. Ovoj promeni bitno je doprineo uznapredovali proces standardizacije bunjevačkog kroz izradu normativnih priručnika, uz istrajno i posvećeno angažovanje čelnika i saradnika bunjevačke zajednice na tim poslovima.

5. Prema Povelji, zaštitu uživaju svi manjinski jezici, bili standardizovani ili ne. Pojam zaštite ne podrazumeva nužno i službenu upotrebu, što je samo viši stepen afirmacije tih jezika, ali se preporučuje njihovo uvođenje u službenu upotrebu tamo gde za to ima uslova.

6. Po mom sudu u ovom slučaju takvi uslovi sada postoje, i bilo bi u duhu kako Povelje tako i međunarodnog prava u celini ako bi ova društveno korisna inicijativa bila prihvaćena. Ne videći nikakve lingvističke niti pravne prepreke za takav čin, s punim uverenjem podržavam predlog da se bunjevački jezik uvede u službenu upotrebu u Subotici.

S poštovanjem, prof. dr Ranko Bugarski

Beograd, 22.4.2021.

Очување језичког идентитета Буњеваца и залагање за њихова права

Д-р Мартин Хенцелман
Заменик професора за словенску лингвистику
на Универзитету у Триру, Немачка

Поштовани даме и господо,

добро је познато да је једно од изванредних достигнућа Европе очување језичког идентитета малих језичких група и залагање за њихова права. Ту се посебно укључују стандардизација, проширивање језичких норми и одржавање језика.

Као слависта читао сам да постоји могућност да буњевачки постане службени језик у Суботици. Истраживао сам и о буњевцима, о њиховом језику и о мањинским језицима уопште. О томе сам у 2016. години објавио и књигу са насловом „Буњевци. Кратак преглед о етничкој мањини у Србији и формирање њиховог микројезика“, осим тога неколико стручних радова у часописима и у зборницима. Био сам учесник на бројним конференцијама, научним семинарима и гостујући лектор на Универзитетима у Немачкој и у Србији, као и у другим земљама у иностранству, између њих у Аустрији, Бугарској, Италији, Летонији, Мађарској, Пољској, Румунији, Русији, Чешкој и неким другим, где сам говорио о феномену формирања словенских микројезика. Познат сам са славистичком перспективом мањинских језика и њиховог развоја.

По мом мишљењу, у Србији фокус је на питању како се мањим језичким заједницама може понудити адекватна понуда трајне подршке и равноправног учешћа у свакодневном животу. Односно, сматрам да у Републици Србији постоји и правни основ.

Одлука да се буњевачком додели статус службеног језика из различитих разлога представљала би изузетно важан корак на путу ка очувању језика и препознавању шароликости језичких и

културних идентитета. Ово бих желео да оправдам следећим аргументима:

1. Може се писати било којим језиком. Не постоји научно одржив разлог зашто ово не би био случај. Буњевци, који себе сматрају независном групом говорника, створили су свеобухватну мрежу последњих година која је посвећена одржавању језика и развоју језика. Особа која говори или разуме било коју штокавску варијанту неће видети разлог зашто штокавска икавица не би била прикладна као службени писани језик.

2. Познато је да је штокавско језичко подручје подељено у појединачне подгрупе. Шта, међутим, није јасно: зашто је само икавица без службеног писменог коришћења? Ни за то не постоји стручни разлог, јер би се сви текстови могли одмах појавити у иканици и истовремено би били доступни свим говорницима било којег штокавског наречја или језика.

3. Извесно је да не само да државни језици имају право на службену употребу, него и мањински језици. За њих је важно водити бригу.

4. Из познатих разлога, буњевачки се историјски није могао развити у потпуно функционалан писани језик, а такође не постоји ни сопствена држава. Већ из овог разлога био би снажан сигнал да се ода почаст Буњевцима тамо где активно покушавају да сачувају свој сопствени језик и да успоставе нове инструменте за одржавање језика.

5. Језичка права су велика предност. Она истовремено пружају информације о томе како се држава позиционира за одређену групу. Будући да се активности Буњеваца, који желе да успоставе свој службени језик, не ограничавају у Србији, признавање буњевачког као службеног језика додатно би ојачало српску политику која се према Буњевцима односи као признатој мањини.

6. У славистици се говори о парадигми „микролитературних језика“ које карактерише чињеница да је мала група говорника активно укључена у развој и одржавање језика. То се увек дешава на малом

географском подручју, слично као у случају Буњеваца. Према томе, у науци се сматра да у Војводини већ постоје три микролитературна језика, и то су: русински, банатски бугарски и буњевачки. Иако се у различитој мери користе у писаном облику, нема ништа против тога да се тим језицима у будућности дозволи учешће у свакодневном животу, што се, на пример, дешава у Руском Крстуру и околини. Ове могућности такође би требало дати Буњевцима.

7. Увођење буњевачког језика као службеног језика у Суботици несумњиво ће подстаћи научно интересовање о Буњевцима, али такође и о језичкој и културној ситуацији у Суботици уопште. Увођење буњевачког као службеног језика у Суботици мора се стога одлучно подржати без икаквих ограничења.

Са поштовањем

Д-р Мартин Хенцелман

Заменик професора за словенску лингвистику на Универзитету у

Триру

Немачка

Podrška Bunjencima za službenu upotrebu svog maternjeg jezika u Subotici

Dr Žarko Bošnjaković, red. prof.
Filozofskog fakulteta u Novom Sadu

Ako jedna etnička grupa sebe smatra narodom, ko može i sme da im to ospori. Ako su narod, a to sigurno jesu, imaju pravo, kao i svi ostali, na službenu upotrebu svog maternjeg jezika u sredinama u kojima žive u većem broju. Upotreba maternjeg jezika je deo jezičke politike svake države kojom se odobrava standardizacija i upotreba određenog idioma u školstvu, medijima, administraciji i drugim domenima. Naša zemlja je jedna od retkih država koja zakonski i praktično sprovodi dobru jezičku politiku, te se nadam da se neće ogrešiti o prava Bunjevaca, naroda veoma lojalnog svojoj državi.

Vekovnim suživotom sa Srbima njihov jezik se veoma približio severozapadnim bačkim govorima, ali nije izgubio svoju individualnost. Ona se ogleda u posebnoj intonaciji, skoro ikavici i drugim (morfo)fonološkim (*korto, uzgljanca; kruv, ruvo, kijat, dakte, fala, od naši pretelja; kršćenica, namiščaj, ištem, paštit/paščit; caklo, pcuje, lipče; brojovi, stricov; konjom, poljom, maščom; po ruki, na prugi, fanki; i dr.*), (morfo)sintaksičkim (*Pére, Stípe, Káte; popo; s konji, s koli, u koli; očivi, nogivi, kostivi / očija, nogija, kostija; da njim dam; da ji vidim; uzo je to za se; kraljicin; u svileni čarapama, s novi kolima; petero, petnestero, petnestak, petnajst; krenit, past, doć; pivajuć; idem, obađem; možem; dadem, dadu, znadem, znadu; peku : peči, siku : sići; pivaju/pivaje; pivaću, iću : ja ću pivat, ja ću ić; pivo, dono; nuz kuću; čerez Marije; ja pito Grge; Iđe doktoru; Ima i u nas rakije; Mi iz tog živimo; Mami triba radit; i dr.*) i leksičkim (*stoc, grišpav, fain, tušta, čokor, čutkovat, otkaleg, potrnit, kogod, štogod, kakogod, i dr.*) specifičnostima. Dakle, to je jezik koji nije nastao neprirodnim forsiranjem razlika prema srpskom. Bunjevci savršeno vladaju srpskim jezikom, a mnogi i mađarskim, dok neki sada uče ijekavicu sa hrvatskim novorijekom. Međutim, jedan narod će biti srećan kada ima potpunu slobodu i zadovoljstvo da slobodno koristi svoj maternji jezik

u svim domenima življenja. Tužno je kada svoj jezik preziremo, a nove nikada ne naučimo kako treba! Ispravimo nepravdu prema ovom narodu i učinimo ih srećnim građanima Subotice i državljanima Srbije!

Želim da istaknem da se na dugo godina sistematski radilo na stvaranju svih uslova za upotrebu bunjevačkog u školama, medijima i administraciji. Naime, u više navrata, u organizaciji Nacionalnog saveta bunjevačke nacionalne manjine, organizovana su antropolingvistička i dijalektološka istraživanja na kojima su učestvovali vrhunski stručnjaci u ovim oblastima (dr Biljana Sikimić, dr Marija Ilić, dr Marija Vučković, mr Mirjana Mandić, dr Smiljana Đorđević; dr Žarko Bošnjaković i dr Ljiljana Nedeljkov sa saradnicima. Kao rezultat ovih istraživanja, u izdanju Nacionalnog saveta i Matice srpske, 2013. godine izdat je zbornik pod nazivom *Bunjevci: Etnodijalektološka istraživanja 2009*. U njemu je opisana priroda i značaj terenskih istraživanja govora i običaja Bunjevaca, ali je dat i pregled dosadašnjih dijalektoloških istraživanja ovog idioma. Centralni deo knjige predstavljaju transkripti intervjuja sa različitim govornicima bunjevačkog jezika, koji su značajan dokument u kom pravcu ide razvoj bunjevačkog jezika. Na osnovu njih, tj. živog govora, tekstova iz Bunjevačkih novina i tekstova umetničkog i narodnog stvaralaštva nastala je *Deskriptivno-normativna gramatika bunjevačkog jezika*, koja je sada u fazi redigovanja rukopisa, a otpočet je rad i na izradi *Pravopisa bunjevačkog jezika*. Dakle, Gramatika, Pravopis i Rečnik bunjevačkog jezika najbolja su preporuka za njegovu službenu upotrebu u svim domenima života.

Na kraju, smatram da i Bunjevcima treba dati pravo na službenu upotrebu svog jezika u gradu Subotici i drugim mestima gde čine znatan procenat stanovništva budući da su se stekli lingvistički, sociokulturološki i politički preduslovi za to.

Novi Sad, 17. aprila 2021.

S poštovanjem

Dr Žarko Bošnjaković, red. prof.

Filozofskog fakulteta u Novom Sadu.

Прилог јавној расправи о увођењу буњевачког језика на територији града Суботице

Др Марија Мандић
виша научна сарадница Балканолошког института САНУ

Поштовани, желим да се укључим у расписану Јавну расправу о увођењу буњевачког језика на територији града Суботице. Будући да се професионално бавим социолингвистиком и да сам истраживала језик и културу Буњеваца, од 2011. године до данашњих дана, те о њима излагала на неколико међународних научних скупова на енглеском језику и објавила два рада на немачком језику, осећам се позваном да дам допринос овој јавној расправи.

Наиме, сматрам да је захтев за увођењем буњевачког језика као службеног на територији града Суботице у складу са законским прописима о правима мањина и утемељен на научним аргументима који потврђују заснованост њиховог захтева. Укратко ћу побројати научне аргументе који иду у прилог захтеву буњевачке заједнице, а затим ћу их образложити:

- 1) Буњевачки је, из стручне перспективе гледано, „Аусбау“ језик, исто као што су и књижевни српски, хрватски и босански.
- 2) Буњевачки је прошао све потребне фазе стандардизације, као и сви други језици којима се признаје службени статус.
- 3) Буњевачки језик има традицију и писмености и службеног статуса, која датира још из Хабсбуршке монархије, посебно на територији општине Суботица.
- 4) Комисија експерата која прати примену Европска повеље за мањинске и регионалне језике, коју је Република Србије потписала и ратификовала, изричито захтева од Републике Србије да унапреди признање буњевачког језика, његово увођење школе и његовог

службеног статуса у локалним местима, те тражи да Република Србија учини све потребно како би се статус буњевачког побољшао.

5) Признање службеног статуса буњевачког не наноси штету ни већинској српској, ни другим мањинским заједницама и језицима.

Сви подаци које даље наводим се налазе у мојим радовима, а изворе овом приликом не цитирам како не бих оптерећивала текст.

1) У социolingвистичкој теорији „Аусбау“ језицима (нем. Ausbau), или језицима „надградње“, називају се они језици који су на основу неког варијетета изградили своју норму, тј прошли процес стандардизације (селекција, дескрипција, прескрипција, елаборација, прихватање, имплементација). Аусбау језици се одликују тиме да могу поћи од истог макро-дијалекта и изградити различите књижевне норме. Тако и српски, и хрватски и босански и буњевачки полазе од истог говорног макро-дијалекта, који се назива новоштокавско наречје. Стога ни разлике између ових Аусбау језика нису велике, па говоримо о различитим језицима у социolingвистичком смислу, који настају на истој говорној основи. Буњевачки је једини стандардизовани икавски Аусбау језик настао на основу новоштокавског наречја (хрватски и босански су (и)јекавски Аусбау језици, а српски има и екавску и ијекавску књижевну варијанту).

2) Буњевачки језик је већ дуго у процесу стандардизације, током кога је прошао све неопходне кораке након којих се неки варијетет сматра стандардним језиком. Буњевачки говор/језик с елементима националне културе предаје се од 2007. као изборни предмет у основним, а од 2020/21 и у средњим школама Републике Србије. Буњевачком је 2018. године признат статус језика у Републици Србији (Службни гласник РС, Члан 1, Правилника о измени правилника о плану наставе и учења за први разред), па је и назив предмета и уџбеника променио назив. На буњевачком језику су написани следећи уџбеници: Клупче: Моја прва буњевачка граматика за основну школу I-II, Буњевачка читанка за основну школу I-IV. Сви аутори уџбеника су из буњевачке заједнице,

профилисани и етаблирани стручњаци и научници у својим областима. Буњевачки правопис је у штампи.

3) Буњевачки језик се користи у медијима (Буњевачке новине, Рич Матице буњевачке, дечији лист Тандрчак, омладински лист Боцко, радио емисије Буњевачка рич, Суботица на буњевачком, телевизијска емисија на РТВ2, у литератури, књижевности за децу, итд.). Буњевачки се пописује као језик у државним пописима Републике Србије од 2011.

4) Традиција књижевности и писмености на буњевачком траје од њиховог досељења у Хабсуршку монархију. Током 19. века и у првој половини 20. века издаване су бројне новине, књиге и молитвеници Буњеваца, нпр. часописи Буњевачке и шокачке новине (1870), Буњевачка и шокачка вила (1871-1873) Буњевац (1882), Невен: забавни и поучни мисечник (1884-1941). У то време развија се јак покрет међу буњевачким активистима који теже томе да се буњевачки третира као варијетет који је равноправан са српским и хрватским, посебно у образовању и цркви. У Аустроугарској, тј. у делу који је под влашћу мађарске круне, буњевачки је био један од званично признатих језика, а према Попису из 1910. године, 88.209 људи се изјаснило да им је матерњи језик буњевачки. Крајем 1911, на основу званичних података из Аустроугарске монархије, у Суботици је живело 95.994 становника, буњевачки је матерњи за 33.390 говорника, хрватски за 26 говорника, српски за 3.514, итд. Године 1913, оснивач је Буњевачка школска задруга с циљем да промовише увођење буњевачког као наставног језика у државне школе, по узору на већ постојеће хрватско и српско. У периоду непосредно пре, током и непосредно после Првог светског рата, велика већина Буњеваца промовисала је и допринела успостављању Краљевине Срба, Хрвата и Словенаца. У Краљевини СХС формирана је Буњевачко-шокачка странка 1920. године, а у политичком животу се залаже за афирмисање посебног буњевачког и шокачког идентитета у оквиру „интегралног југословенства“. На пописима у Краљевини Југославији (1918-1941), Буњевци се пописују као посебна етничка група: Попис из 1921. године бележи 106.000 Буњеваца у Бачкој, Банату и Барањи; а

процењује се да их је у Војводини 1936. године било 111.500. У Краљевини Југославији (1918-1941), у основним народним школама у којима се школују Буњевци, на подручју Суботице посебно, као матерњи језик предаје се предмет под називом буњевачки језик; тај предмет се у неким школама именује и као буњевачки говор, а језик се назива и као буњевачко-српски. Затим, у Суботици се ђаци школују у Буњевачко-српској великој гимназији, у којој се као матерњи језик предаје тзв. 'Буњевачко-српски језик' Током Другог светског рата Буњевци су у свим службеним документима у Мађарској и Југославији категорисани као Хрвати. У СФРЈ су донете уредбе у којима је изричито забрањено да се идентификују као Буњевци и у којима је наложено да се сви лични документи са овом идентификацијом морају уништити и да се сви Буњевци аутоматски региструју као Хрвати, чак и ако би се изјаснили као Буњевци, јер је наведено да „буњевачке и шокачке народности не постоје“ (в. оригиналан документ на сајту Буњевачког националног савета: www.bunjevci.net). Тако је остало до пада Југославије, а Буњевци се као посебна категорија уводе у државни Попис 1991, који је спроведен у Републици Србији.

5) Еманципацију буњевачког језика, његову стандардизацију, те регулисање његовог службеног статуса подржава и Европска унија. Тако је буњевачки уврштен у Европску повељу за заштиту регионалних и мањинских језика, коју су тадашња Србија и Црна Гора ратификовале 2006. године. У почетку је Србија преузела обавезе за следеће језике: албански, босански, бугарски, мађарски, ромски, румунски, русински, словачки, украјински и хрватски; буњевачки није био на листи. Међутим, у процесу праћења примене Повеље у Републици Србији, коју спроводи Комисија европских експерата, буњевачком је посвећена посебна пажња. У Првом извештају експертске комисије за примену Повеље (2009) наведене су следеће напомене: буњевачки је традиционално присутан у Војводини; већина Буњеваца сматра свој језик посебним, док неки сматрају варијететом хрватског; буњевачки није у званичној употреби ни у једној општини, његов статус није јасан. Извештај наводи да су српске власти избациле

буњевачки из Повеље и са списка матерњих језика у Попису становништва 2002, са образложењем да још увек није стандардизован. Комисија је похвалила српске власти које су спровеле низ промотивних мера према буњевачком, као што је финансирање издавачке делатности, медија и школских институција, и подстакла српске власти „да разјасне статус Буњевца према Повељи у сарадњи са говорницима“. Експертска комисија Европске повеље, на основу својих увида с терена, истиче да је буњевачки ипак стандардизован у извесној мери, будући да се предаје у школи и да постоје уџбеници на њему и препоручује српским властима да разјасне статус буњевачког. Ове сугестије Европске комисије директно су утицале на увођење буњевачког матерњег језика у Попис 2011, а затим и на увођење наставе буњевачког у школе. Главни фокус Другог извештаја европске комисије за примену Повеље (2013), који се односи на Буњевце, био је да се „буњевачки званично не користи ни у једној јединици локалне самоуправе, јер још увек није стандардизован“. Други извештај подстакао је српске власти да наставе са увођењем предмета „Буњевачки говор с елементима националне културе“ у школске програме. У Трећем експертском извештају о примени Повеље (2016) наводи се да је буњевачки први пут уврштен у списак опција за матерњи језик у Попису становништва 2011. године у Србији, као и да је процес стандардизације у завршној фази, што ће, како се нада Комисија, олакшати употребу буњевачког у јавном животу. Комисија је приметила да се буњевачки успешно подучава у основним школама и подстакла српске власти да уведу буњевачки језик у предшколски и средњи ниво образовања. Српске власти су такође подстакнуте да омогуће увођење буњевачког језика као службеног језика на локалном нивоу, чак и када нису испуњени формални услови о заступљености 15% мањинске заједнице укупном становништву општине, уколико капацитети локалне самоуправе то дозвољавају.

(За извештаје Експертске комисије о примени Повеље види: [https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/reports-and-recommendations#%2228993157%22:\[17\]}](https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/reports-and-recommendations#%2228993157%22:[17]}))

приступљено 22.04.2021)

б) На основу реченог можемо закључити да су се Буњевци развијали као етничка заједница, специфична по новоштокавском икавском говору, фолклору, заједничкој историји (17-20. века) и римо-католичкој вероисповести. Ова етничка заједница се формирала између великих националних покрета и интеграција и била је изложена њиховим утицајима, и то најпре хрватском, мађарском, српском, југословенском. Због тога међу Буњевцима постоје конкурентске приче о националном идентитету које нису конверговане у јединствени наратив. Међутим, и Хрватска академија знаности и умјетности, поводом спора око увођења предмета Буњевачки говор/језик с елементима националне културе и његовог назива, изјављује: „ako dio bačkih Bunjevaca ne želi pripadati hrvatskoj nacionalnoj manjini u Vojvodini niti se služiti hrvatskim standardnim jezikom za situacije u kojima je potreban standardni jezik, onda na to u suvremenoj Europi imaju demokratsko pravo“. Према томе, не стоје притужбе да признање буњевачког има за циљ да угрози хрватску заједницу, а не може угрозити ни већински ни друге мањинске заједнице у Републици Србији, већ су доприноси неговању наше културне особености и заштите мањинских права.

СКУПОВИ

- Ilić (Mandić), Marija, Belić, Bojan. “Language in the Making: the Case of Bunjevački”. The 18 th Biennial Conference on Balkan and South Slavic Linguistics, Literature, and Folklore, University of Washington Seattle, WA, USA, 29–31. III 2012.
- Ilić (Mandić), Marija, Belić, Bojan. “Notes from the Edges of Europe: Balkan Language Emancipation vs. Nordic Language Emancipation”. 19th Biennial Conference on Balkan and South Slavic Linguistics, Literature and Folklore. University of Chicago, April 25-27, 2014.
- Mandić, Marija, Belić, Bojan. “The Bunjev Language Emancipation”. Conference: Pluricentric Albanian. Humboldt-University Berlin, in cooperation with Southeast Europe Association, 12-13 January 2017.

РАДОВИ

- Ilić (Mandić) Marija, Belić Bojan. 2014. Eine neue Sprache entsteht: Bunjewakische 'Sprache' oder 'Sparchmund' in die Grundschule. U: Dahmen, W., Voss, Ch. (ur.) *Babel Balkan? Politische und soziokulturelle Kontexte von Sprache in Südosteuropa*. München, Berlin, (= Südosteuropa-Jahrbuch, 40), 93–114.
- Marija Mandić, Bojan Belić. 2018. Die nationalen Standardisierungsregime in Europa. Eine Fallstudie zur bunjewatzischen Sprache. In: Lumniye Jusufi (ed.) *The Potentiality of Pluricentrism. Albanian Case Studies and Beyond*. Wiesbaden: Harrassowitz Verlag, 231-250.
- Ilić (Mandić), Marija, Belić, Bojan. "Language in the Making: the Case of Bunjevački". The 18 th Biennial Conference on Balkan and South Slavic Linguistics, Literature, and Folklore, University of Washington Seattle, WA, USA, 29–31. III 2012.
- Ilić (Mandić), Marija, Belić, Bojan. "Notes from the Edges of Europe: Balkan Language Emancipation vs. Nordic Language Emancipation". 19th Biennial Conference on Balkan and South Slavic Linguistics, Literature and Folklore. University of Chicago, April 25-27, 2014.
- Mandić, Marija, Belić, Bojan. "The Bunjev Language Emancipation". Conference: Pluricentric Albanian. Humboldt-University Berlin, in cooperation with Southeast Europe Association, 12-13 January 2017.

Otvorite vrata Bunjevcima

Apel srpskim intelektualcima i institucijama obrazovanja, nauke i kulture

Redakcija *Bunjevačkog prigleda*

Nakon najveće zahvalnosti iskazane skupštini Subatice za ozakonjenje bunjevačkog jezika kao ravnopravnog jezika zvaničenja u toj varoši, Bunjevci se nalaze prid pitanjom njegovog opstanka u narednim decenijama. Varoš je prijateljski gest pozitivne diskriminacije učinila. Al male su šanse da Bunjevci dobiju dalju taku državnu podršku svojoj borbi za opstanak i razvoj, koja ji čeka do kraja ovog vika. Zašto? Zato što su takvu podršku nedavno dobili hrvatizovani Bunjevci kao glavna brana i oponent opstanka autohtonih Bunjevaca (u daljem tekstu Bunjevci): Otvorena je ekspresno katedra kroatistike na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu, osnovan je hrvatski obrazovni centar u Subotici, u izgradnji je Hrvatska kuća kulture. Izgled da će Hrvati-Bunjevci ovim uspešno, do kraja tekućeg veka, dokrajčiti “rešavanje bunjevačkog pitanja u Vojvodini”, započeto dekretom GNOOV iz 1945. godine, čini se na dohvat ruke. No, kad pogledamo kakvi su skromni izgledi dokrajčivanja hrvatizacije Bunjevaca u Mađarskoj (od osnivanja Hrvatske manjinske samouprave do 2010. godine samo trećina Bunjevaca identifikovana popisom stanovništva kritične 1949. godine, uvedena je u spisak glasača za organe ove samouprave) kao i do danas nerešenog problema upisa u spisak Hrvata birača Nacionalnog vijeća hrvatske nacionalne manjine u Srbiji, ovaj problem poprima drugačiji izgled. Bunjevci u Srbiji su popunili zakonski cenzus u spisku birača BNS pre skoro dve decenije. Ovim su Bunjevci potvrdili svoj etnički identitet i spremnost za nacionalni razvoj bez državne intervencije (bez oslonca na zakonske mogućnosti elektorskog izbora HNV). U obe susedne države-domaćina, Srbiji i Mađarskoj, hrvatske nacionalne manjine, izvorni nacionalno orijentisani Bunjevci, etablirani kao demokratski subjekti, osporavani su i zadržavani u razvoju zahvaljujuć državnoj intervenciji u interesu favorizovanih hrvatskih manjina. Takva, pak, podrška, nasuprot Bunjevcima, posledica je oslonca na ucenjivački kapacitet matične Hrvatske a ne na

konkurentsku stvaralačku sposobnost elite pohrvaćenih Bunjevaca. (U Mađarskoj autentično bunjevačko etničko jezgro je orijentisano mađarskoj integraciji a ne hrvatskoj asimilaciji.)

Ovaj kratki uvod namenjen je razumevanju prirode osnovnog problema sa kojim se poslednjih decenija suočavaju Bunjevci kao nacionalna manjina u Srbiji, i značaja traganja za izlazom iz nemilog procesa njihove ubrzane depopulacije. U isto vreme je to *otvoreni apel srpskim institucijama* obrazovanja, nauke i kulture za davanje podrške ubrzanom formiranju bunjevačkih intelektualaca, naučno obrazovanih reprezentanata nacionalnog razvoja Bunjevaca. Bez takvih, naučno obrazovanih Bunjevki i Bunjevaca, kao konkurentnog sloja ovog malog naroda, nema njegovog otvaranja zahtevima razvoja kao ravnopravnog dela srpskog i evropskog društva znanja (zajednica koje uče). A bez toga ni njegovog opstanka kao produktivnog i održivog učesnika srpskog društva.

Otkuda ovaj apel? Nalazeći se na prelazu iz tradicionalnog u moderno industrijsko društvo, u vreme kada je, u Evropi i celini razvijenog sveta, već uveliko u toku prelaz u posmoderno društvo znanja, Bunjevci su u velikom zaostatku u formiranju glavnog produktivnog i konkurentnog dela svoje društvene zajednice. Godine 2011. udeo Bunjevaca sa visokom školskom spremom bio je 6% a udeo sa osnovnom spremom ostao je na nivou od 32% (kod Srba 18%). U vreme kada se zaostajanje i razvoj mere udelom naučno obrazovanog stanovništva, stopa zaostajanja Bunjevaca za većinom stanovništva u Srbiji (kod srpskog stanovništva udeo visokoobrazovanog dostiže 17%) Bunjevci su pri dnu lestvice sa zaostajanjem kod Visoke školske spreme za pola veka (48 godina) a kod Više školske spreme za više od jednog veka (112 godina). To je posledica odsustva izgrađenosti sopstvenog, manjinskog obrazovnog, naučnog sistema i sistema visoke kulture. Za izgradnju takvih složenih sistema potrebno je nekoliko generacija, ne manje od jednog veka). Za savremene Bunjevce to zaostajanje se ne može nadoknaditi polazeći ab ovo – sa ledine. Neophodna je prečica koja će putem širokog zahvata većeg broja talentovanih mladih Bunjevaka i Bunjevaca, otvoriti čitavom narodu ulazak u strukture savremenog društva znanja. Otuda je glavna poruka ovog apela – *otvorite vrata znanja Bunjevckama i Bunjevcima!*

Pitanje je koja vrata otvoriti, kome i kako? Srpske naučne, obrazovne i kulturne (visokog nivoa) institucije postoje i pitanje je kako ih otvoriti potrebi Bunjevaca za sticanje znanja i trasiranje karijernog protoka do nivoa koje njihove najtalentovanije glave dovode u položaj konkurentnog proizvođača vrednosti, simboličnih i tehno-industriskih znanja od opšteg, nacionalnog i međunarodnog značaja. Dok se ta vrata ne otvore srpsko-bunjevačka simbioza, produktivna od 19. veka, dokazana otvaranjem Matice srpske prema Bunjevcima, ostaje neostvarena vizija. Upravo pomenuta Matica srpska je, verovatno, prva stepenica koja vodi otvaranju Bunjevcima vrata društva znanja u savremenom srpskom društvu. Okupljanje oko projekta *Bunjevci u društvu znanja*, sa podrškom Matice srpske, izvlači desetak potencijalnih akademski formiranih Bunjevki i Bunjevaca iz institucionalne izolacije i gubljenja perspektive napredovanja u profesionalnom pogledu. Uz primenu akademskih kriterija evaluacije i uz podršku individualnih i timskih nastojanja, takav projekt može za desetak godina (dva projektna kruga) proizvesti tim afirmisanih istraživača, recenzenata i edukatora, koji mogu dalje otvarati institucionalne kanale integracije šireg kruga talentovanih mladih ljudi, neophodnih za izvlačenje Bunjevaca iz stagnacije i emigracije koja demografski devastira ovaj narod.

Drugo su vrata Univerziteta i srednjih škola, posebno gimnazija. Izgradnja bunjevačkog obrazovnog centra je poželjno ali ne i neophodno rešenje problema razvojne docnje Bunjevaca. Dovoljno je, u početnoj etapi, koncentrisanje u već postojećim gimnazijama u Subotici i Somboru, bunjevačkih odeljenja sa dvojezičnom nastavom odgovarajućih predmeta sa obezbeđenjem kvalifikovanih i posvećenih profesora i modernizovanim kurikulumima. Protok uspešnih učenika i učenica iz ovih bunjevačkih obrazovnih linija na Univerzitet zahteva formiranje **Bunjevačkih studija** i primenu savremenih oblika studiranja na osnovu istraživačke i obrazovne prakse (održavanja živog kontakta studenata sa bunjevačkom omladinom i starijim stanovništvom zainteresovanim za celoživotno učenje, i ovde je pitanje inoviranja načina učenja-studiranja a ne ulaganja u skupe tradicionalne zgrade, učionice itd.) Sve to, u vezi sa održavanjem saradnje bunjevačke istraživačko-obrazovne linije sa inostranim dokazanim uspešnim univerzitetima, može doprineti prolasku

Bunjevaca kroz tesnac vekovnog zaostajanja koji vodi relikvizaciji i depopulaciji ovog naroda do kraja tekućeg veka.

Prvi korak u ostvarivanju ovde naznačenog izlaska Bunjevaca u društvo znanja, predstavlja otvaranje vrata Bunjevcima u postojećim njima prijateljskim srpskim nacionalnim institucijama nauke i obrazovanja (uključujući sferu umetničkog profesionalnog razvoja). **Tim institucijama, i njihovim, prema Bunjevcima prijateljski okrenutim profesionalnim stvaralačkim intelektualcima, ovde se obraćamo.** Za nas, Bunjevke i Bunjevce, pitanje je decenije-dve u kojima nam se pruža šansa revitalizacije i razvoja. Bez realizacije te šanse presahnuće mali narod Bunjevaca, narod koji se oslanja na bliskost i podeljenu sudbinu sa srpskim narodom.

14.11.2021.

SIĆANJE NA IVANA SEDLAKA (1951. - 2020.)

Rođen je u Subatici 4.10.1951. u građanskoj porodici. Osnovnu škulu i gimnaziju završio je u svom rodnom gradu, a studije prava na Univerzitetu u Novom Sadu. Ivanov otac Matija Maća Sedlak, po struci je bio diplomirani ekonomista, a umro je svega dvije godine prije svog sina. Od 1965. do 1968. godine obavljao je funkciju pridsidnika opštine Subatica, bio je član pridsidništva Vojvodine i član pridsidništva Socijalističkog saveza radnog naroda Vojvodine. Za vrijeme njegovog mandata pridsidnika opštine, počela je izgradnja nove bolnice. Ivanova mama bila je Kristina Sedlak, rođena Sarić. Iz braka sa Gordanom rođenom Starčević, po zanimanju optičar, sklopljenog u Subatici 1978. god. dobio je 1980. god. ćerku Ivanu, diplomiranog farmaceuta i diplomiranog biohemičara, a 1983.god. sina Nikolu, šahovskog vlemajstora.

Po struci diplomirani pravnik, bio je zamjenik, a potom i okružni javni tužilac u Subatici, pridsidnik Opštinskog suda u Subatici, ministar za ljudska prava i prava nacionalnih manjina u drugoj vladi Mirka Marjanovića, izabranoj 24. marta 1998. godine, na kojoj dužnosti je bio sve do 2002. godine, kao član JUL-a. Aprila 1998. godine politički predstavnik kosovskih Albanaca, koji i prithodnih deset puta, nisu se

odazvali pozivu Vlade Srbije da učestvuju u razgovoru o rišavanju kosovskog pitanja, u zgradi Vlade u Prištini. U delegaciji Vlade Srbije, koju je pridvodio potpridsidnik dr Ratko Marković, bili su i potpridsidnici Vlade Milovan Bojić i Tomislav Nikolić, ministar Ivan Sedlak, pridsidnik spoljnopolitičkog odbora Skupštine Srbije Ratomir Vico, Andreja Milosavljević i pridsidnik pokrajinskog odbora SPS-a Vojislav Živković. Pozivu za razgovor odazvali su se pridstavnici Roma, Muslimana i Turaka, međutim portparol savetodavnog tima lidera kosovskih Albanaca, Ibrahima Rugove - Bljerim Šalja je izjavio da taj 15-člani tim, još nije dovršio platformu o Kosovu, sa kojom bi Albanci izašli na dijalog s pridstavicima vlasti u Beogradu. U izjavi za "Tanjug" 1999. god. Ivan Sedlak je kazo:.. "SRJ je jedina zemlja na Balkanu koja, po svojem opredeljenju, nije nacionalna, već je ustavom regulisana kao država svih građana, u kojoj su ljudska prava zagarantovana prema najvišim međunarodnim standardima. Kako prenose državni elektronski mediji, Sedlak je Tanjugu rekao da u SRJ "manjine smatramo svojom civilizacijskom tekovinom, jednim boljim kvalitetom života u odnosu na jednonacionalne države i zajednice".

Na proslavi 250. godišnjice župe Ruma 1999.god. na misi su bili prisutni i visoki pridstavnici građanskih vlasti: zaminik ministra vira SR Jugoslavije Radoslav Račić, ministar u vladi Republike Srbije za nacionalne manjine Ivan Sedlak, pokrajinski sekretar za nacionalne manjine Vojvodine Pavel Domonji i pridsidnik Skupštine opštine Ruma Nebojša Stamenić. U julu 2000. godine, u prisustvu najvažnijih gradskih i državnih čelnika i mnogih medija, Ivan Sedlak ko tadašnji ministar u Vladi Republike Srbije, uručio je ključeve novoizgrađenih kuća postradalim porodicama prilikom NATO bombardovanja meteorološke stanice na Paliću, kazavši tom prilikom kako država vodi brigu o svim svojim građanima i da njim je ovim putom trajno rišeno stambeno pitanje.

Nakon isteka mandata ministra, od 2003. god. otvara advokatsku kancelariju u ulici Marksov put broj 4, u Subatici. Niz godina nesebično se zalago za poboljšanje statusa bunjevačke zajednice. U dva mandata od 2009.god. do 2017.god. bio je pridsidnik „Bunjevačke matice”, kada je pri kraju drugog mandata, imenovan za počasnog pridsidnika, međutim nije bio njezin osnivač. Legalnost rada Matice bila mu je prioritet, vodio

je računa o formi sastanaka, načinu vođenja diskusije, o pisanju i prihvatanju zapisnika sa sidnica Upravnog odbora. Bio je jasan u izlaganju, često je znao biti tvrd u svojim stavovima, ali je dobre sugestije znao prihvatiti, ne plašeći se za svoj intelektualni integritet. Posebno se staro da “Rič matice” bude na vrime štampana, da se razdili med narodom. Desetine knjiga izašlo je iz štampe za vrime njegovog mandata. Svaka je doživila svoju promociju, obično sa druženjom posli promocije. Vodio je računa o manifestacijama u Matici, među kojima su bile mnoge vrlo značajne i dobro posicene istorijske tribine, svistan da se na bunjevačkoj strani, istorijski kompleks izučava jedino u Matici, da Matica donosi ono novo i širokoj javnosti nepoznato o sopstvenom narodu. Sa Markom Marjanušićom i cilim Upravnim odborom, osmislio je međuetničku kulturnu manifestaciju pod nazivom “Večeri utorkom”, koja je zahtivala obavezno stoc više, sala je bila uvek puna, a ljudi sa nje odlazili srični što su nam došli, kako Bunjevci, tako i pridstavnici drugih nacionalnih manjina, koje su tu imale priliku pokazati svoju etnološku baštinu. To je malo podsicalo na njegovo vrime kada je bio ministar, zastupajući jednak stav prema svima. U “Bunjevačkoj matici” obično u oktobru, održavala se svečana promocija zbornika radova u okviru tradicionalnog projekta „Bunjevačka lipa rič”, dičijih literarnih i likovnih radovima, koji bi izradila naša dica koja pohađaju bunjevački jezik sa elementima nacionalne kulture u subotičkim osnovnim školama. Tu je domaćin uvek bio Ivan Sedlak, on je obično uručivo nagrade, održo pozdravni govor dici, iza čega je uvek bilo puno njegovog paštrenja da se sve dobro i na vrime organizuje, da bude odgovarajućih poklona, diploma, da se dica lipo počaste i da se u Maticu vrate kada odrastu.

U prostorijama “Bunjevačke matice” 26. Novembra 2013. održo je istorijsku tribinu povodom 125 godina od smrti bunjevačkog rodoljuba i prosvetitelja biskupa Ivana Antunovića, što je bila njegova omiljena tema, koju je prihvatio kao svoju, na jednom sastanku u “Bunjevki”, godinama je dopunjujući. Po lipom tadašnjem običaju, umitničkom dilu programa nastupili su članovi Tamburaškog ansambla „Sledbenici Tumbas Pere Haje” sa Tamarom Babić, koja je u to vreme bila sekretar u Matici. Kao još jedan rezultat Ivanovog rada na ovu temu, bilo je izdavanje reprinta molitvenika biskupa Ivana Antunovića „Čovik s Bogom“, u godini velikoj jubileja 200. godišnjice rođenja našeg priporoditelja biskupa Ivana Antunovića. Molitvenik je izdat maja 2015.god. kao rezultat saradnje Katoličkog društva za kulturu, povijest i duhovnost „Ivan Antunović“ i “Bunjevačke matice”, u čemu je imo punu podršku Glavnog odbora. Ovaka saradnja donela je puno reakcija i problema, sa obadvi suprotstavljene identitetske, a istonarodne bunjevačke zajednice, čak zdravstvenih, kako Ivanu Sedlaku, tako i velečasnom dr.Andriji Anišiću. Cilj nije bio približavanje političkih stavova, već manifestacija zajedničkog bunjevačkog identiteta, koju je cilog života zastupo sam biskup Ivan Antunović. Na simpozijumu “Kultura i identitet Bunjevaca” Ivan Sedlak je radio u Sekciji II održanom 18. februara 2017. u Novom Sadu, izloživši svoj rad pod nazivom “Bunjevački priporoditelji Ii kultura Bunjevaca u periodu nacionalnog priporoda u drugoj polovini XIX vika – vreme Ivana Antunovića”, koji je objavljen u zborniku radova sa simpozijuma. Ko pridsidnik „Bunjevačke matice” u razgovoru sa pokrajinskim sekretarom za kulturu, javno informisanje i odnose sa virskim zajednicama, Miroslavom Štatkićem, kazo je: “Mi Bunjevci svoju maticu nemamo nigde osim u Srbiji i za razliku od drugih manjina, nama je Srbija jedina matična država. Otuda je i naša lojalnost Srbiji nešto što nikada nije bilo pod znakom pitanja, a podrška pokrajinskih organa nam je dragocena u očuvanju našeg identiteta”.

Ivan Sedlak je ko pridsidnik “Bunjevačke matice“, uz pridstavnike Matice slovačke, Matice šleske, Matice slovenačke, Matice češke, Matice crnogorske, Matice lužički-Srba, Matice srpske, Matice slovačke u Hrvatskoj, Matice slovačke u Srbiji, Matice slovačke zakarpatske i Foruma slovenskih kultura, učestvovalo na II Kongresu Matice slovenskih

naroda, održanog u Martinu (Republika Slovačka) od 31. 07. - 3. 08. 2013. ko i na obilježavanju 150. godišnjice od osnivanja Matice slovačke u Martinu i 1150. godišnjice početka dilatnosti Sveti Kirila i Metodija u Moravskoj. „Bunjevačku maticu“ je predstavio sa njezinim najboljim izdanjima knjiga iz oblasti istorije, knjiženosti, muzike i časopisom „ Rič Bunjevačke matice“. Na kongresu su bili izneti referati svih predstavnika slovenski matica, a pridsidnik Ivan Sedlak za ovu priliku je prezentovao referat pod nazivom „Uloga i značaj Bunjevačke matice na očuvanju nacionalnog identiteta“, u kom je hronološki predstavio „Bunjevačku maticu“ od svog osnivanja, njezin značaj za Bunjevce, ko i njezino tadašnje dilovanje kroz okvire savremenog društva i konkretnih društveno-političkih okolnosti. U tom radu pravce rada Matice i svih Bunjevaca, skraćeno je definiso u nekoliko tačaka:

1. da se Bunjevcima osigura pravo na očuvanje svojeg imena i nacionalno ravnopravno tretiranje s drugim južnoslovenskim narodima Jugoslavije, kojima i bunjevački narod pripada,
2. da se u potpunosti omogući ispunjavanje kolektivnih interesa Bunjevaca, prije svega u oblastima obrazovanja, nauke i kulture,
3. da se sa svojom aktivnošću stara, širi svestrana stremljenja za ravnopravnu koegzistenciju svih naroda, nacionalnih manjina i etničkih grupa u Jugoslaviji, na principima svisnog osičanja postojanog zajedničkog življenja u sadašnjosti i budućnosti, oslanjajući se, pri tome, posebno na kulturno bogastvo svijetu.

O značaju postojanja, funkcionisanja i očuvanja “Bunjevačke Matice” objavio je 2013.god. rad u godišnjaku “Bunjevački prigled”, pod naslovom “Uloga Bunjevačke Matice u očuvanju nacionalnog identiteta Bunjevaca”. Bio je osnivač i član Nacionalnog savita bunjevačke nacionalne manjine od aprila 2003.god. Tada je za pridsidnika Izvršnog odbora u prvom sazivu BNS izabran prof dr Ivan Bošnjak, za podpridsidnika Đurđa Skenderović, za članove Ivan Sedlak, Jadranka Stantić i Tome Kopilović, radeći sve do januara 2010. god. kada je raspušten BNS. Za predsednika Odbor za obrazovanje u julu 2003. Izabrana je Mira Savanov, Odbor za kulturu vodio je dr Vlado Babić,

Odbor za informisanje Stevan Nemet, a Odbor za službenu upotrebu jezika i pisma vodila je prof. dr. Etela Jerinkić. Bio je u grupi od osam članova BNS, koji su u jesen 2009. podnili ostavke, među kojima su još bili: prof. dr. Saša Bošnjak, dr. Andrija Peić Tukuljac, Ivan Vojnić Tunić, Đurđica Skenderović, Pere Beretić, Đuro Bošnjak i Ambrozije Sivić. Krajom 2019. god. biran je na funkciju pridsidnika Odbora za službenu upotrebu jezika i pisma u Nacionalnom savitu bunjevačke nacionalne manjine, u aktuelnom sazivu, di su po njegovim ričima, najviše divana imali u saglidavanju rezultata popisa, odnosno ostvarivanja prava da se u mistima di Bunjevaca ima više od 15%, uvede i bunjevački jezik u službenu upotrebu i pronalaženja načina kako da naša zakonska prava u praksi budu realizovana u Subatici.

Sportska karijera šahiste, dovela ga je do mista pridsidnika Šahovskog saveza Jugoslavije, jedno vrime bio je pridsednik ŠK „Palić”, a poslidnjih godina obavljao je funkciju sportskog direktora ŠK „Spartak”, osnovanog davne 1930. godine pod imenom Šahovski klub "Radnički", a potom je 1955. godine pristupio Sportskom društvu željezničara "Jovan Mikić Spartak", od kada nosi ime ŠK "Spartak". Ovaj istorijski kontekst, često je znao spominjati. Nastupao je za mnoge klubove, kao omladinac za NSK, "Spartak", kasnije za BŠTK iz Bačke Topole, ŠK "Palić", a poslidnjih godina za ŠK "Penzioner" iz Subatice. Imao je šahovsko zvanje majstorski kandidat, u čemu ga je priteko sin Nikola Sedlak, velemajstor, na šta je Ivan bio izuzetno ponosan. Ostaće zapamćen kao organizator izuzetno uspišnih i značajnih međunarodnih i domaćih šahovskih manifestacija u Subatici, pa mu je od strane FIDE priznato zvanje međunarodnog organizatora. Ipak, među mnogim turnirima, međuzonski turniri 1987. godine za muškarce i 1991. godine za žene, zapamćeni su kao Ivanov nemerljiv doprinos uspešnoj organizaciji. Iz tog vrimena ostala su njegova šahovska prijateljstva sa tadašnjim pridsidnikom FIDE Florensiom Kampomanesom i njegovim zaminikom Georiosom Makropulosom. Njegov evidencioni broj u FIDE asocijaciji bio je 909327, a njegov šahovski max rating bio je 2255 on 1985-01-01. Novosadski list "Dnevnik" u svom broju od 19.10.2016. donosi opsižan intervju u kojem se kaže:

Povodom „Memorijala dr Boriše Karadžića“ na Paliću, razgovarali smo sa Ivanom Sedlakom, direktorom ovog takmičenja i veoma znamenitoj ličnosti srpskog šaha.

U dva mandata bili ste predsednik Šahovskog saveza Jugoslavije, koji su bili vaši najznačajniji rezultati na ovoj vrlo odgovornoj funkciji?

-Prvi put sam bio izabran za predsednika 1983. godine na mandatni period od jedne godine. To je bilo u velikoj Jugoslaviji, u eri kolektivnog rukovođenja u svim segmentima društva. Tada je šahovskom organizacijom Jugoslavije rukovalo Predsedništvo, koje su činili po jedan predstavnik iz šest republika i dve pokrajine. Mandati predsedavajućih su bili godinu dana. To je bilo vreme kad je šahovska organizacija bila stabilna i dobro organizovana, sa podrškom države. Za vreme mog mandata održan je jedan od najjačih šampionata u tadašnjoj Jugoslaviji, u Subotici, gde je pobedio velemajstor Predrag Nikolić. Takođe, u Subotici je odigran i jedan neobičan meč između reprezentacije Jugoslavije i reprezentacije Azije u zajedničkoj organizaciji sa Svetskom šahovskom organizacijom. Cilj ovog meča je bio podrška razvoju šaha u Aziji. Tada su kineski i indijski šahisti kao deo reprezentacije Azije došli da kod nas stiču znanja i iskustva, da bi vrlo brzo ove zemlje postale šahovske sile. Drugi put bio sam predsednik za vreme Savezne republike Jugoslavije, 1999. i 2000. godine. Tada je situacija bila drugačija i mnogo teža nego za vreme mog prvog mandata, trebalo je rešavati dugove prema FIDE za rejtingovanje, obezbediti sredstva za Olimpijadu i održati

omladinski i seniorski šampionat. Uspeli smo sve to da uradimo i to je bio značajan uspeh za sve nas – podseća Sedlak.

Šta se sve promenilo u srpskom šahu i organizaciji od tada do danas?

- Mnogo toga. Promena društveno-političkog sistema donela je i promene u sportu, pa samim tim i u šahu. Izgubili smo veliki deo podrške koju smo imali u ranijem sistemu. Mediji danas prate komercijalne sportove ili one koje država posebno podržava. Da je to tako govori i ova godina koja je bila u pravom smislu olimpijska, jer smo imali tri olimpijade: Letnju i Paraolimpijadu u Brazilu i šahovsku u Azerbejyanu. Od strane Ministarstva omladine i sporta, kao i medija dat je pravi tretman olimpijadama u Brazilu, dok je šahovska ostala nezapažena. Takav odnos je bio i prema rezultatima. Bronzana medalja na četvrtoj tabli velemajstora Inđića je ostala slabo zapažena, kao i zlatna medalja velemajstora Nikole Sedlaka osvojena na prošloj Olimpijadi 2014. godine u Tromsou (Norveška), kad nije dobio ni čestitku od Ministarstva, a kamoli sportsko priznanje koje se dodeljuje u drugim sportovima. Iz tog odnosa prema šahu, između ostalog, proizlazi i kriza u rukovođenju šahovskom organizacijom, jer oni koji imaju ekonomsku i političku snagu izbegavaju da se prihvate ovog teškog i nezahvalnog posla.

Koji angažman trenutno imate kao šahovski funkcioner?

- Obavljam funkciju sportskog direktora u ŠK “Spartak” iz Subotice.

Vaš sin, velemajstor Nikola Sedlak je već dugi niz godina reprezentativac i ujedno osvajač zlatne medalje na Olimpijadi u Tromsou. Kakva je bila vaša uloga u ovom izvanrednom uspehu?

- Mislim da je moja uloga bila značajna u početku njegove karijere kad je trebalo stvoriti dobru osnovu za kasniju nadgradnju. To je podrazumevalo izbor pravih trenera, za svaki nivo u razvoju, adekvatnu šahovsku literaturu i odgovarajuće turnire, a za sve je to trebalo obezbediti i finansijska sredstva. Naravno, to se u početku finansiralo iz porodičnog budžeta. Sigurno da mi je u svemu tome pomoglo i moje šahovsko

iskustvo. Naravno, sve to ne bi bilo dovoljno da Nikola nije bio talentovan i da nije imao želje i volje za radom i uspehom.

I sami ste šahista i istinski zaljubljenik u lepotu ove kraljevske igre. Da li i dalje nastupate na turnirima?

- Što sam stariji sve više uživam da igram šah. Volim da se takmičim. Redovno učestvujem na pojedinačnom Otvorenom prvenstvu Subotice, nastupam za ŠK Penzioner iz Subotice, igram na turnirima po ubrzanom tempu i na takmičenjima gde učestvuju udruženja penzionera.

Kakvo je generalno stanje šaha u Subotici, postoji li organizovan rad sa mladima?

- Moglo bi biti i bolje. Sredstva koja dobijamo iz budžeta su dosta skromna. Šah klub Spartak je jedan od redih u Srbiji za koji pretežno nastupaju domaći igrači. Interesantno je napomenuti da smo imali i tri omladinska prvaka: velemajestora Nikolu Sedlaka, kao i internacionalne majstore Balinda Nađ Heđešija i Novaka Čabarkapu. U klubu se radi i sa najmlađima koji su uključeni u ekipno takmičenje kao članovi druge ekipe Spartaka. Verujem da će neki od njih za nekoliko godina konkurisati i za prvu ekipu - nada se Ivan Sedlak.

“Odlazak Ivana Sedlaka ostavio je veliku prazninu u subotičkom, vojvođanskom i srpskom šahu, a njegovim prijateljima nedostajace dugi šahovski razgovori i brzopotezne partije sa njim. Ispratili su ga u četvrtak 3. decembra u 15. časova na večni počinak na Bajskom groblju u Subotici” - stoji na sajtu šahovskog saveza. “Večernje novosti” od 4.12.2020. piše pod naslovom TUŽNA VEST: Preminuo Ivan Sedlak – nekadašnji predsednik šahovskog saveza Srbije, između ostalog slideće:” Šahovskom Vojvodinom i Srbijom velikom brzinom prostrujala je tužna vest: borbu sa kratkom i teškom bolešću nije izdržao šahovski funkcioner, pregalac, ali pre svega zaljubljenik Ivan Sedlak. Mi

Bunjevci nismo dovoljno bili svisni Ivanovog doprinosa, a nismo sasvim sigurno svisni ni sada. Možda ovo malo hronološko podsicanje bude doprinos protiv zaborava. U svakom slučaju, njegov odlazak sve se više može jasno primetiti. Svoju žalost za njegovim odlaskom, jasnije su definisali ljudi iz oblasti šaha nego mi, što se svakako treba ispraviti, ako bude prilike. Zvonko Stantić

In memoriam: Dr. Mihajlo Mandić

Zvonko Stantić

Od emeritus prof. dr Đule Obadovića, našeg poznatog matematičara u Mađarskoj¹, dobio sam 9.9.2020.god tužnu vest da je umro Dr. Mihajlo Mandić² u Čavolju. Sarana je bila odriđena za 12.9. subota u 10 sati. Na žalost nas pravih Bunjevaca, zbog situacije na granici, niko nije mogo od nas prisustvovati i oprostiti se od ovog vrlog Bunjevca, iz plemićke grane čavoljskih Mandića. 2007.godine, u dogovoru sa Mr. Suzanom Kujundžić Ostojić³ članom organizacionog odbora naučnog simpozijuma “O Bunjencima”⁴, pozvo sam telefonom g. Mihajla Mandića da zvanično uzme učešća. Na našu žalost, sprema se ubrzo na operaciju očivi pa nije mogo, al je poželio ako budemo organizovali oped, da ga pozovemo na novi simpozijum, o njegovom i našem narodu. Ni 2008. godine, još zdravstveno nije bio spreman na taj napor, a za poslidnji, već je imo 90. u međuvrimenu, priko gospođe Anke Piuković, poslo mi je par njegovi knjiga o Čavolju i Mandićima. Dva dana prija kraja puta, pun života, u 92. godini, o svom bunjevačkom poriklu, dao je novinarki Balázs Ildikó, intervju za list “Bajai Honpolgár”⁵ koji prinosimo u mom privodu.

---

¹ Napisao 7 knjiga izdatih u 43 izdanja udžbenika iz više matematike i 1 autobiografsku knjigu „Életem - Hiszek a végtelenben” (“Moj život - virujem u beskonačnost)

² *4.9.1928.+9.9.2020. saranjen 12.9.2020.

³ Sada dr.Suzana Kujundžić Ostojić

⁴ U organizaciji BNS i SANU ogranak u Novom Sadu

⁵ U privodu “Bajski građanin”

KAKO SAM POSTO BUNJEVAČKI UČITELJ

Prisićanja Mihajla Miše Mandića u 92. godini života

Dr. Mihajlo Mandić, zavičajni historičar, istraživač bunjevačke etnologije, i u ciframa je za poštivanje. 4. septembra napunio je 92. godine, objavio je 22 knjige i nekoliko stotina stručnih radova na pet jezika, mađarskom, srpskom, hrvatskom, nemačkom i bunjevačkom⁶. Idejni je tvorac Čavoljskog bunjevačkog etnomuzeja, cilog života, sem kratkog službenog boravka u Budimpešti, kada je bio državni sekretar, proživio je u Čavolju, ko učitelj i direktor škole. O ditinjstvu i familiji, divani sa velikim proživljavanjem, koloritno, ko pravi pripovidač. Sa velikom zafalnošću i radošću u duši, prisića se šta je prošo. Srićnim čovikom se osića, kojim je sudbina slidila uvirenja.

“Prema biološkim pravilima, čovik ne može odriditi di će se roditi. 1928. septembra 4. ja sam već jako bio znatiželjan da upoznam svit, iako su mamini roditelji želili da još malko dočekam. Bio sam prvo dite mojih roditelja, rođen već u prvoj godini braka, kada su još uvijek bili vrlo siromašni, eto zato sam mogao još malo dočekati. Mlađa sestra rodila se deset godina posli mene. Ovo mi je mater ispričala iskreno, tek kad sam posto ozbiljan čovik. Ispričala mi je i to da sam rođen sa koricama. To me je pratilo cilog života.

Trenutno ja sam najstariji muški stanovnik Čavolja. Ne bih ni zamisliti mogo da napuštim moje selo, jel zemlju. Srićnim se smatram, jer cilog sam života radio ono što volim. Roditelje još uvijek spominjem u molitvama, zahvalan što su me od teškog seljačkog života spasili, poučavali me, sve je to bilo moguće zahvaljujući njevoj inteligenciji. Otac mi je sprva divanio: “Sine voliš kobasice i žmare , bićeš ti mesar!” Kad jedne nedilje u podne kaže mi:”Sine nećeš ti biti mesar, bićeš učitelj.” Kaže moj otac, da ću ja sad od mesara ipak biti učitelj? “Ne čika Marcika, od ovog derana učitelja triba izdeljati, jer je pametno dite, samo je lin

---

⁶ „...magyarul, szerbül, horvátul, németül és bunyevácul..”

malko, al na tome se može pomoći”. Kaže otac da se na linom djetetu može pomoći? Tako da bude vridan, umisto lin?

Učitelj je na to kazo: “U vašem komšiluku stoji ko podstanar jedan poreski inspektor, on će derana ispitati i naučiti učiti! “Tako je izabran moj životni put.

Otac, a još i dida, bili su ko seoska inteligencija, velečasni nas je redovno obilazio, ko virujuću familiju, donosio nam knjige i novine, bili su pomalo i načitani. Živili smo u jednoj sobi, mi ko seljačka familija, na jednoj strani sobe, u jednom krevetu bili su mater i otac, u drugom ja, u trećem teta sa mojom sestrom. U četvrtoj ćoši bila je parasnička peć, ona je zagrijavala cilu sobu. Mi smo dežurali, učili. Zaboravio sam pitati oca, šta je platio onom poreskom inspektoru.

Bio sam đak, autobuski putnik, u bajskoj građanskoj škuli, od ušparanih novaca, uvijek sam dao Svetom Antunu, da me samo danas ne ispitivaju, jer se nisam spremio, nisam znao lekciju. Ubrzo se situacija izminila, opet sam dao Svetom Antunu, al sad baš da me pitaju, al sad zašto neće da me pitaju? Bio sam primeran i odličan đak.

Posli građanske škole, primili su me u učiteljsku škulu. Na tri mesta sam se prijavio, sam rukom piso sve tri molbe da me prime, još uvijek ji čuvam sve tri. Pokazaću vam šta ostavljam potomcima, više hiljada ispisanih strana, onih svesaka sa spiralom. U jednom malom ormanu uredno su složeni još neobjavljeni radovi. Prijavu sam prido u Novi Sad, Baju i u Kaloču. Iz Kaloče mi je stigao odgovor. Na podsticaj Vitéz Váraljai József-a, okružnog škulskog inspektora, primili su me u rimokatoličko učilište. Bio je to baš onaj inspektor, koji je ocu savitovo da me šalje na školovanje. Prizivo se Weiss, poriklom Namac. Bio je pravi narodni učitelj, bavio se od pčelarstva do štedne zadruge, svime što je interesovalo seljake. U periodu kad sam već 24 godine bio direktor čavoljske škole, postavio sam mu jednu spomen tablu, za sićanje na njega. Da se vratio sa ruskog fronta, mogli smo još biti zajedno u istoj obrazovnoj ustanovi.

Mađarski sam naučio u zabavišnom i škulskom uzrastu. Sa majčinim mlikom, posiso sam u sebe bunjevački jezik. Nisam ga zaboravio, isto tako ga govorim, ko u vrime ditinjstva, majka, dida, teta.. U to vrime čavoljski Bunjevci su živili u porodičnim zadrugama, pet generacija u jednoj kući, za sve jedna soba. Naša je bila najmanja. Još i u vrime kad su mi ćeri odrasle, ta kuća u kojoj sam se rodio je postojala. Neka ne misli niko da ja nisam imo dičiju sobu⁷. Istina da kravlja glava ne bi prošla kroz prozor na toj sobi. Pazili su roditelji da tu bude simpli cakleni prozor, jer se on mogo iznutra zatvoriti sa piskom da ne uđe vitar i da vlaga ne ide na

---

⁷ U mađarskom značenju, nemati dičiju sobu bi značilo da roditelji nisu imali uslova da vaspitaju dite.

mene i moj krevetić, jer pisak zaustavlja vlagu. Kuća je bila na lijevoj obali Kígyós-a⁸, tu je staza bila višlja.”

“Mađarsku djevojku ste uzeli, iz toga kakve su komplikacije nastale?”
“Nemam nikake brige sa Izuškom, govorila je mater, ali doće taki svit, da će njih ponovo naseliti natrag u Felvidek. Naime, žena mi se u vreme njezine osnovne škole, sa roditeljima, didom i majkom doselila iz Slovačke. Naselili su ih u iseljene nemačke kuće.” “Meni ne treba da me drže Švabi”, kazala je njezina majka, “Donela sam ja namištaja u jedanajst vagona”, pofalila se i oma su došli na listu kulaka. Al ljubav nema granica, zabadavad su mi divanili:”Ima toliko bunjevački djevojaka.” Onda bi mama nabrajala sve djevojke Bunjevke. “No dobro, obiću ih.” Nakon mjesec dana, uz malo skrušenog laganja izjavio sam mami da su sve nabrojane djevojke zauzete. Bio sam i u Bikiću, Bačkom Aljmašu, Gari.. Al ljubav je taka, kada naiđe na uzajamnost, onda se ona paštri da uspije.

Od tog momenta kad sam se oženio, nisam više mogao biti samo Bunjevac. Žena mi je rodila dva ćerke, pomagala moju karijeru. Od onda, ja sam čovik sa dva identiteta: Bunjevac i Mađar. Kad kogod voli koga, vinčaju se, onda je svedno koje si nacionalnosti i vire, njima dvoma, treba da se dogovore od čega treba jedno, od čega drugo da popušta.

Prvi godina, stali smo kod mojih roditelja. Žena se znala prilagoditi mojoj materi, u Felvidék-u je naučila slovački, tako da je bunjevački lako usvojila. Što nije išlo bunjevački, išlo je mađarski. Mater mi je znala i mađarski. Sokak u kojem nam je bila kuća, bio je švapski, pa je mater švapski naučila za godinu dana. I ja sam tako, nemački naučio od dice sa kojim sam se sigro na putu. Žena se uvijek prilagođavala našim navikama i običajima. U sve to se srodila iznova. Baš je petnajst godina kako sam udovac, tamo je njezin oltar, kod svake godišnjice goridu sviće!”-pokazuje familijarne slike. “Rodbina šta je kazala na mišani brak?”

“Nije samo zbog mišanog braka bilo sukoba sa familijom i rodbinom. Njeva očekivanja nisu pokazivali, ali se to osićalo. Roditelji su mi divanili: “Nemoj se paštriti sotim što te na bunjevačkim prelima ne

---

⁸ Rečica Kiđoš, u značenju zmijolika.

uključuju. To je poso odraslih. Isto tako, idi kod rodbine na imendane, za Božić. Ti to još ne razumiš jer si dite.“

„Ubrzo rodbina se složila, a bila je velika. Propušteno se ne ne može nadoknaditi, a meni je skrajnjivanje smetalo. Na mađarskim predstavama su me angažovali, izgleda da sam se znao snaći na mađarskoj sceni. Mađari su znali kasti:“ Ovo je bunjevačko dite, njega treba zvati da učestvuje, jer Bunjevci to neće da rade.“

„Roditelji su mi govorili tri jezika, ako je na kapiju ušo jedan Švabo, onda su nemački divanili, to Bunjevci nisu prihvaćali. Među njima zdravo malo nji je tilo naučiti nemački. Roditelji su bili otvoreni, al bilo je di koji su i upropastil brak mladih, jel ga nisu ni dozvoljavali.

Pedesetih godina, organizovali smo učeničke balove, jedan harmonikaš sio bi na astal, jedva je znao jednu pismu o jabuki, a mi smo cilo večer na to igrali. Cilj je bio da se upoznajemo sa mladima iz drugih opština. Išo sam u bunjevačko društvo, a išo sam i u švapsko. Zato mi je Isus Hrist dao sposobnost da znam izraziti i napisati ono što primetim. U 85.-toj godini napiso sam na bunjevačkom knjigu: „Kazivanja iz bunjevačkog poljoprivrednog svita“. Sad se privodi na mađarski.“

„Na šta ste ponosni?“ „Sa stručnog aspekta ponosan sam na „Apáczaí Csere János” nagradu, nju pedagozi nazivaju malom Košutovom nagradom. Jedini sam među nagrađenim bunjevačkim nastavnicima u državi. Pozivali su me u Beograd da održim pridavanje o Bunjercima, još i u Zagreb na akademiju. Ali ja se nisam guro. Priznanja sam sva dobio od mađarske države. Prokleti bili režimi koji su me nagrađivali ili ne, priživio sam dosta država. Ni sam ne znam kako sam uspio prilagoditi se, imo sam valjda sriće. Ja to nazivam rodoljubljem. Meni nije palo na pamet da uzmem dvojno državljanstvo, srpsko, jel hrvatsko, a mogao bih.

Bio sam Bunjevac u vrime pedagoškog profesionalnog rada, desetinama godina bio sam član rukovodstva, a sada sam počasni član udruženja i akademije za nigovanje otadžbinske tradicije. U otadžbinskom istorijskom društvu Bačko-Kiškunske županije, 20 godina bio sam pridsidnik. Taj rad osiće sam ko svoju obavezu.“

„Prija rata, da li je bilo Hrvata u selu?“ „Živili su tu samo Bunjevci i međusobno bunjevački divanili. Tako je i sada. Starija ćer Ibolja, rođena 1951.god.⁹ od moje mame uspila je sasvim dobro naučiti bunjevački. Izabella (1956.) se već kasnije rodila, pa kad piva bunjevački, mene pita o čemu se u pismi radi. I moliti se Bogu, naučio sam u kući: Oče naš koji jesi na nebesima...- započinje Očenaš. Nikad nisam divanio protiv Krista, on uvek pazi na mene! I onda je pazio na mene kad se milicajska specijalna marica parkirala prid kuću.

Zašto su došli? Posli rata tribalo je u namirnicama davati za učenički dom u Kaloči, a mi smo to nosili sa taljigama. Kad su konje minjali Rusi, bilo je da su đuture uzeli i kola i konje. Drugo je tribalo oped kupiti, a otac mi je kazo da mi to ne možemo. Uvek je divanio:”Sine, tvoj poso je samo da učiš. Al sad se eto mora minjati škula i internat. Napiši jednu molbu da prideš u Bajju, u učiteljsku škulu. Ne možem stalno kupovati konje, ubili su svoje konje, odneli naše dobre konje, a sakate nam ostavili, nemamo čime ići do Kaloče.“

“Prva tri razreda završio sam u Kaloči, a četvrti i peti u Bajji na odseku za učitelje kantore. U svom viku obavio sam sa jednim kolegom ukupno dvi sarane starijih žena. Mater je pitala plebanoša šta će ubuduće biti sa kantorisanjom, a on joj kaže: “Šta mislite, ovi Rusi su vamo došli na nedilju dana litovati? I meni je evo crvena knjiga pod reverendom! Od Miška će biti dobar izviđački vođa. Nek se ne stara on sa kantorovanjom, to više nije njegov poso. Tu je stari kantor.” Vratio se matori, kojeg su poslali u penziju, do 87. godine je kantorovo. Onda se slomio. Tio je biti devedesetogodišnjak, al nije mu uspilo. Ja se o tom nikad nisam staro, al sam ipak doživio. I prijatelji mi kažu da ja na zemlji imam zadatak.

Bajska učiteljska škula obrazuje učitelje na madžarskom i hrvatskom jeziku. Kad sam prišo u bajsku škulu, odlučio sam se za nastavu na hrvatskom jeziku. U Kaloči je nastava bila samo na madžarskom jeziku. Na grupi sa nastavom na hrvatskom jeziku bilo nas je osmero. Imali smo takog profesora, da smo mogli sa drugom kaput zaminiti, pa onda ja

---

⁹ U privodu Ljubica

izađem u tom kaputu, misto njega. Bio je tu jedan srpski učitelj kojeg su na osnovu lažnih optužbi jedne noći odveli maricom. Misto njega došo je jedan profesor Bunjevac iz Mohača, bio je poriklom iz Gare, ali opština je tila tu situaciju razrišiti.

Ja sam dobio jedan mađarski razred aprila 1949. god. Dobio sam rišenje, stigo je papir, u interesu službe primišćam se u bunjevačku škulu. Dukumente sam tribo podigniti u ministarstvu, popo sam se na peti sprat. Nisam mislio da će me primistiti, to bi dobro bilo utvrditi. “–Dakle?” “Nisam sa roditeljima.” “Nema nikakih pripreka, kaže, otprati ga u šesticu na prizemlju”.

“Nakon toliko godina sićate se da su vas poslali u šesticu na prizemlju?” “Bila je u meni zebnja, nerviro sam se i bojo, šta će biti od ovog, al i bilo bi! Bio je tamo jedan moj dobar drug, onda još nisam bio član partije. 1949.-te kazo mi je: “Ne triba odlučivati, možemo odlučiti i mi. Ne damo vam papire, ne idete u bunjevačku škulu, Puno je bliža zgrada zapovidništva.” “Jasno mi je bilo da to baš i nije dobro misto. Tamo ne idem. Idem do bunjevačke škole, a vratiću se autobusom. Kad isprid kuće, vidim stoji džip sa dva vojnika iz one službe, a ne možem ući jer je kapija zaključana. Kaže mi vojnik da su očli u vinograd. Kažem: “Zašto onda radi radio?-kažem vičući na srpskom.” “Pa sigurno su zaboravili isključiti.” “Nisam povirovo.” “Otkud znate da su očli u vinograd?” “Vidili smo ih, a vi di ste bili? “Kažem:”Imam potvrdu di sam bio”. “Imate papire?” “Imam”. “U redu”, pozdravili su se samnom.” “Ključ će te naći na kapiji.” Dok smo divanili, ostavili su tamo ključ.

Ja sam 1963. godine posto parlamentarac. Odaleg su me pridložili. Kad sam počo raditi ko bunjevački učitelj, posto sam član Južnoslovenskog udruženja, po službenoj dužnosti. Onda su me pridstavljali u svakoj pograničnoj stanici, skroz do Segedina. Sa čovikom iz one državne službe¹⁰, našo sam se kod jedne stražarnice, ja ga pozdravim, al on ne prihvata da se znamo iz Čavolja, ne priznaje da se poznamo. Smistili su

---

¹⁰ Mandić koristi za tu službu stari izraz „ávós”, što je narodni izraz za posebnu državnu službu, sličnu našoj DB.

ga. Nikad se više nismo sustrili. Da onda nisam pokazao papire, išo bi ja džipom, odneli bi me do Andrašijeve.“¹¹

“Čika Mišo mi je za oproštaj onda iz divnog nanovo povezanog molitvenika, iz 1901. godine, pročitao molitvu za Velik petak:

“Kada petkom zvone u tri sata, spomeni se, da je Isus na Veliki Petak u 12 sati propet, tri sata visio na križu, a u tri sata izdahnuo, pa da ti Bog udili blaženu smrt, na spomen muke za ova tri sata moli: / tri put „Oče naš.“, tri put „Zdravo Marijo” i dodaj: / Isukrst je postao za nas poslušan do smrti – i to do smrti na križu.¹²

---

¹¹ Sokak u kojoj je služba vršila isliđivanja.

¹² Ovaj citat je novinarka u mađarskom tekstu, citirala upravo u ovom obliku.

In memoriam Bunjevkama i Bunjevcima brez grobova

Da ne zaboravimo one šta jim grobove raskopali, kosti iskopali i sklonili na neznana mesta, šta jim se imena ne spominjedu u grobljanskim knjigama.

--Biluška sa suzama u očivi.

Još ko dite od četiri godine povela me majka Mara, uoči Svisveti, na veliko somborsko katoličko groblje s drugog kraja Bunjevačkog sokaka, u kojem je moja familija stajala. Bio je adet sredit grobove bunjevačke rodbine uoči tog, kod naroda našeg podneblja, poštivanog praznika sićanja na minule generacije pridaka i srodnika. Brnila se ona o tom sve do 1955.

Dida Ivan i majka Mara, nana Katica i unuk Šanko, Sombor 1948.

VALKO. Već posli osam godina, 1962. godine, u isti grob saranili smo moju mater Katicu. Naposlitku, didu smo, u njegovoj stotoj godini, u taj grob saranili 1978. godine. O grobu se, sve do njene smrti, brnila tetka Ilonka (nikolko godina je nadživila svog oca Ivana). Brigu o grobu posli toga, priuzela je stanarka u didinoj kući Katica Vuković, šta ga je dodvorila.

godine kad smo je saranili u tom groblju. U grobu šta ga priprazio dida Ivan, kad je svatio kako se majka pati sa svojim bolesnim srcom. Grobno misto je kupio i grobnicu je sam priprazio; izlio križ od betona i na njemu velikim slovima utisnio porodično prizime

Sve one godine, posli sarane svijju moji roditelja, nisam bio revnosan u obalasku groblja na dan Svisveti. Život daleko od bunjevačke sridine, a poslidnji tridest godina, obuzet nigovanjom bolesne supruge Ljubice, potiskivo sam u sebi osićanje zanemarenog duga spram svog bunjevačkog porikla. Prvinstveno je to pokajničko osićanje bilo povodom oslabljene duhovne veze, sićanja na pokojnike saranjene na groblju u Somboru. To je osićanje jačalo i poprimalo teško potiskivano tugovanje zbog propušćeni godina suživota sa bunjevačkom rodbinom. Bio je to jedan od najdublji motiva mog traganja za bunjevačkim poriklom i uključivanja u društveni život bunjevačke zajednice u Novom Sadu i Subatici.

Veličine svog nenamirenog duga spram ljudi čiji grob je podsio na prošlost čitavog mog porikla i izvorišta bunjevačkog identiteta, posto sam bolno svistan prije tri miseca: kad je 17. Juna preminila moja supruga Ljubica. Prema dogovoru koji smo imali, urne sa našim posmrtnim ostacima tribalo je pohranit u grobnicu dida Ivana u Somboru. Naš zajednički život, koji je potrajo šezdest i pet godina, počo je u somborskoj gimnaziji a, kasnije, moja supruga i njena sestra su u kući dida Ivana naišle na prijateljstvo i bliskost kakve su ritko ranije doživljavale. Osićo sam taj simbolični gest pohranjivanja urne na somborskom groblju, kao povratak svojoj bunjevačkoj kolivki i kulturnom izvorištu. Ali, već na prvom koraku take nakane, otkrila se realnost koja negira moje idealizovane pridstave o bunjevačkoj stvarnosti.

Prilikom dogovora oko sarane u novosadskom „Lisju“, rećeno je da je dobijanje saglasnosti sa somborskog groblja, o obezbeđenju grobnog mista za polaganje pokojnicine urne, uslov njenog preuzimanja radi prenosa u Sombor. Telefonski razgovor sa ustanovom za upravljanje grobljom u Somboru, otkrio je stvarnost koja pogađa najdublje osićanje čovika suoćitog s gubitkom najbliže osobe. Još više: pogađa održivost duhovnog, etničkog bića jednog naroda suoćitog sa starenjom i gašenjom čitavi rodovski linija njegovog postojanja. Na molbu da se utvrdi grobno misto Ivana Valka odgovor je glasio: „U spisima Velikog katoličkog groblja u Somboru nema spomena tog prezimena niti topografske identifikacije grobnog mesta sa takvim prezimenom“. Dopunske informacije iz ove ustanove potvrdile su taku administrativnu poruku. Taka poruka znaćila je da Marija, Katica i Ivan Valko na Velikom

katoličkom groblju u Somboru nikada nisu saranjivani pa zvanično nisu ni postojali.

Šta iza ove pravne, zakonski zasnovane činjenice stoji? Ugovor potpisan u novosadskom „Lisju“ o pohranjivanju urne sa posmrtnim ostacima pokojne supruge (i još tri urne za koje postoje raspoloživa mesta u kaseti Kolumbarijuma Novog novosadskog groblja) otkriva neumoljivu logiku sistema vremenski ograničitog čuvanja sićanja na generacije saranjivani pokojnika. Ugovor pridviđa tridesetgodišnji zakup kasete Kolumbarijuma. Posle isteka tog roka, ako pokojnici imaju potomstvo ili rodbinu, zakup se može produžiti. Ako taki zainteresovani rođaka nema (što je virovatnija alternativa zbog starenja i depopulacije stanovništva) pridviđa se da pepeo iz urni bude rasut na „Ružičnjaku“, livadici u okviru groblja. Na taj način kultura sićanja se depersonalizuje, opstaje samo uopšteno sićanje na generacije pokojnika čiji lik i pojedinačna sudbina ostaju bezlične pridstave o nadmoći nestajanja nad bivanjem mnoštva pojedinaca i ljudski sudbina. Takoj obezličenoj perspektivi već su pripušćene bunjevačke porodice bez identifikovanog porodičnog ili širog rodbinskog naslidstva. Taka je moja roditeljska familija. Neka je čuvaje dobri anđeli!

Ima'l izgleda za čuvanje sićanja na bunjevačke porodice, ili pojedince bez potomstva, kakvi u našem narodu postoje a i biće ji sve više imajuć u vidu perspektivu depopulacije? Minimum s kojim moramo, kao civilizovana etnička zajednica, računat, jeste podizanje u grobljima sa saranjenim Bunjevcima, spomenika sićanja, mramorne table, spiska pokojnika odvajkada saranjeni na svakom, u ovom slučaju, Velikom katoličkom groblju u Somboru. Sramota je kosti iskopat iz nesolventnih „zaduženih“ grobnica i odložiti u anonimnu zajedničku raku, brez pismenog traga i poštovanja prema čitavim generacijama Bunjevaca. Zaslužuju svi naši prici ne minut, nego godine ćutanja i kajanja.

A. Raić

Studije i istraživanja

Gimnazijalac Nikola Tesla - asistent Bunjevca profesora Martina Sekulića

Stantić, Zvonko (2021) :
Gimnazijalac Nikola Tesla –
asistent Bunjevca profesora
Martina Sekulića, Bunjevački
prigled, nr. 10, str. 56 -100.,
UG Bunjevci: Novi Sad

Zvonko Stantić

Sažetak: Nikola Tesla rođen je 1856. u Smiljanu, selu Srba i Bunjevaca. Tesla 1862. polazi u prvi razred krajiške trivijalke u Smiljanu, osnovne škole u kojoj se učio nemački jezik, računanje i vironauk, a učitelj mu je bio Sekulić, rođak Martina Sekulića. Posebno važan u Teslinom gimnazijskom školovanju i životnom oprediljenju bio je Bunjevac profesor Martin Sekulić koji je pridavao fiziku, matematiku i mehaniku, vodio je i izvanredno opremljen fizikalni kabinet i biblioteku za profesore i učenike. Čitao je sve što bi mu palo pod ruku i imao je veliku biblioteku, koja je gimnazijalcu Tesli dala mogućnost da stekne mnogo znanja u godinama dok je boravio u domu. O Martinu Sekuliću u svojoj autobiografiji, Tesla piše: "Veoma sam se zainteresovao za elektricitet, podstaknut uticajem svog profesora fizike koji je bio genijalan čovjek, a često je demonstrirao osnovne zakone aparaturama koje je i sam izumio. Iako je Teslin otac od njega očekivao da prihvati svićenički poziv, on je u to vreme bio izuzetno inspirisan saznanjima iz oblasti fizike, naročito oblašću elektriciteta U školskoj 1870./71.god razrednik 14-godišnjem Nikoli Tesli u završnom razredu bio je A.Löffler koji je Tesli u prvom polugodištu upisao negativnu ocinu iz matematike. Sekulić je objavio i rasprave u naučnom časopisu *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, kao i u nemačkim i austrijskim glasilima. Sekulićeve naučne radove zapazila je tadašnja Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti (danas HAZU) i izabrala Martina Sekulića prvo za dopisnog člana u matematičko prirodoslovnom odseku. Njegov učenik i maturant Nikola Tesla, bio je počastni član HAZU, a i unuka Srebrenka (Sena)

Sekulić Gvozdanović, što je jedinstven slučaj u historiji Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, a nama Bunjevcima, iako je to sve izuzetno afirmativno, niko nije te vridnosti predstavio ko naše vridnosti. Iako je radila u kraju koji je privredno zaostajao za drugim dilovima tadašnje države Austrije, gimnazija u Rekovcu nije zaostajala od austrijskih gimnazija, jer je bila namenjena eliti “Vojne granice” koja je bila izuzeta iz hrvatske uprave.

Ključne reči: Bunjevac profesor Sekulić, gimnazija u Rekovcu, školsko obrazovanje Nikole Tesle, istraživanje elektriciteta

Nikola Tesla
gimnazijalac

Oko ponoći između 9. i 10. jula 1856.god. dok su nad Smiljanom sivale munje, rođen je Nikola Tesla. Teslin dida, koji se isto zvao Nikola Tesla, rođen je 1789. god. Bio je vodnik u Napoleonovoj ilirskoj vojsci u periodu od 1809. do 1813. god. Ubrzo posli Napoleonovog poraza kod Vaterloa 1815.god. Nikola Tesla oženio se Anom Kalinić, iz Novog Vinodolskog, ćerkom istaknutog austrijskog oficira Kalinića (onda Austro-Ugarska još nije postojala, a ovo područje je bilo sve do 1881.god. zasebno državno područje, pod direktnom vojnom komandom iz Beča i Graca). Tesle su se prije prizivali Draginići, a u Liku su se doselili iz Ledenica¹³. Trećeg februara 1819.god. u selu

Raduču odkaleg su starinom, rođen je Milutin Tesla, pronalazačev otac. Kao jedno od petoro dice, Milutin je pohađao nemačku osnovnu škulu, jedinu koja je postojala u Gospiću. Ko i njegov brat Josip, Milutin je pokušao da krene očevim stopama. Prije dvadesete godine, upiso se na austrijsku (a ne austrougarsku kako neki pišu) vojnu akademiju, al se

---

¹³ Ledenice - između Novog Vinodolskog i Klenovice, dakle Novi Vinodolski se javlja u obadvi familije u starini

bunio protiv stalnog maltretiranja vojske egzercijom i ponižavanjem, kojim je obilovao vojni život, a slovenskoj duši je to teško padalo. Škulu je napuštio kada mu je jedan oficir pribacio to što mu se pucad od bronzene nisu dosta sjajila. Ipak, njegov rođeni brat Josip postao je oficir, a poslije profesor matematike, najprije u Gospiću, a poslije na carskoj vojnoj akademiji u Austriji. Milutin je počeo isprva da se bavi politikom, pisao je poeziju i na kraju postao pravoslavni svećenik. Pod utjecajem Vuka Karadžića, Milutin je širio tada progresivnu "jugoslovensku ideju", u uvodnicama lokalnih novina pod pseudonimom Srbin Pravičić. Veliki naučnik Nikola Tesla je pisao da je očevo "stil pisanja bio veoma cenjen... s rečenicama... prepunim duha i satire." Milutin se zalagao za društvenu jednakost među ljudima, obavezno obrazovanje za djecu i otvaranje srpskih škola u Dalmaciji, Hrvatskoj i Slavoniji. Tim člancima, Milutin je privukao pažnju progresivne intelektualne elite. Godine 1847. oženio se Georginom Mandić rodom iz Gračaca, koju su svi po tamošnjem narodnom običaju zvali Đuka, kako je mnogi i navode, što nije tačno. Georginin dida s materine strane, bio je pravoslavni svećenik Toma Budisavljević (1777-1840), kog je sam Napoleon 1811.god. odlikovao francuskom medaljom legije časti, zbog vođstva koje je priuzeo tokom francuske okupacije Hrvatske. Soka Budisavljević, jedno od Tominih sedmero djece, nastavila je familijarnu tradiciju udavši se za srpskog svećenika, Nikolu Mandića, koji je i sam poticao iz svećeničke i vojničke familije. Njeva ćer Georgina - Đuka, rođena 1821. godine, bila je Teslina mater. Jedan od Đukine braće, Pajo Mandić, bio je pukovnik u austrijskoj carskoj vojsci. Drugi Mandić vodio je austrijsku vojnu akademiju. Petar Mandić, treći brat, a najposlije Nikolin najdraži ujo, doživio je tragediju kad mu je mlada žena priminila. Petar je 1850. očevo u manastir Gomirje, gdje je brzo napredovao u svećeničkoj hijerarhiji i postao vladika u Bosni. Godine 1848. zafaljujući ugledu familije Mandić, Milutin Tesla dobio je parohiju u Senju, priobalnom utvrđenju na severu. Iz crkve sazidane od kamena na ostrim liticama Velebita, Milutin i njegova nevesta imali su pogled na plavetno Jadransko more i ostrva Krk, Cres i Rab. Familija Tesla živela je u Senju osam godina, gdje njim se rodilo prvo od troje djece: Dane, rođen 1849.god. kao sin prvenac, i dve ćeri, Angelina, rođena naredne 1850.godine, koja će biti majka današnjeg počasnog pridsidnika "Teslinog memorijalnog udruženja", Vilijama Terboa (od Trbojević), i Milka, koja se rodila dve

godine posli. Ko i njezine dvi sestre i mater i Milka će se udati za pravoslavnog svićenika. Mater Nikole Tesle, Đuka se najviše dičila svojim sinom Danetom (virovatno se zvao Danilo, al se svugdi navodi Dane), koji je često sidio sa ribarima na obali i vraćo se s pričama o veličanstvenim pustolovinama. Ko i njegov mlađi brat Nikola, koji će se kasnije roditi, Dane je imo izuzetan dar fotografskog pamćenja. Zafaljujući mudroj Milutinovoj propovidi o radu, zbog koje ga je arhiepiskop nagradio posebnom crvenom lentom, dodeljena mu je pastva od četrdesetak domova u idiličnom zemljoradničkom seocetu Smiljanu, udaljenom desetak kilometara od Gospića. Milutin se tako vraćao u stari kraj, di je još uvik živio njegov otac. Godine 1855. sa svojom brimentom ženom i troje dice, natovarili su volovsku zaprigu i krenili na put od osamdeset kilometara priko zavojitih putova moćnog Velebita, kroz ličku dolinu, do svog novog doma. Godine 1856. u Smiljanu, selu Srba i Bunjevaca, rođen je Nikola Tesla, a tri godine posli rodila se i Marica, buduća mater Save Kosanovića, prvog jugoslovenskog ambasadora u SAD, koja je najviše doprinela osnivanju Teslinog muzeja u Beogradu. Smiljan je bio dobro misto za deranovo odrastanje. Nikola, kog su uglavnom podizale dvi starije sestre, imo je idilično ditinjstvo, jedio je sluge, sigro se s pticama i životinjama na imanju, učio o narodnim pronalascima od starijeg brata Daneta i matere. O svom ocu Milutinu, Nikola Tesla je divanio: “Moj otac je... tečno govorio veliki broj jezika, a važio je i za dobrog matematičara. Čitao je sve što bi mu palo pod ruku i imao je veliku biblioteku, koja mi je dala mogućnost da steknem mnogo znanja u godinama dok sam boravio u domu.” 1862. **Tesla** polazi u prvi razred krajiške trivijalke u Smiljanu, osnovne škole u kojoj se učio nemački jezik, računanje i vironauk, a učitelj mu je bio Sekulić, rođak Martina Sekulića. Imali su lipog rasnog arapskog konja, koji je prvo zbacio i to u trku, Milutina, al je onda odgalopiro do štale i doveo ljude do mista di je ležo vrlo ugruvani Milutin. Drugi put u Nikolinoj petoj godini, konj je tragično zbacio mlađanog 14-godišnjeg brata Daneta, kojem su svi pridviđali, zbog njegove izuzetne inteligencije, sjajnu budućnost. Ubrzo posli tragedije, Milutin je unapriđen i data mu je parohija u “kitnjastoj crkvi nalik glavici luka” (kako se sićo Tesla) u Gospiću. Familija se priselila u taj gradić, udaljen samo nikoliko kilometara, di je otac počo da pridaje vironauku u gospićkoj gimnaziji.

1870.god. sa 14 godina Tesla upisuje carsku i kraljevsku Višu realnu gimnaziju u Rakovcu,¹⁴ koja je bila jedna od najboljih gimnazija¹⁵ u carevini, organizovana po uzoru na nemačke i austrijske škole, namijenjena prije svega kvalitetnom školovanju¹⁶ dice krajiških oficira, odvojenih poslom od velikih obrazovnih centara Austrije, sa nastavom na nemačkom jeziku sve do 1874.god.¹⁷ Inače, osim Nikole Tesle u istu gimnaziju¹⁸ išli su još i Ljudevit Gaj, Juraj Dobrila, [Stjepan Radić](#), [Rudolf Strohal](#), koji je poslije bio direktor Karlovačke gimnazije, član JAZU. Za njegov rad na proučavanju glagoljskih spomenika [isprava](#) ga je izabrala 1912. "Staroslavenska akademija" na Krku za svojeg člana. Strohal je pisac knjige "Uz Lujzinsku cestu"¹⁹ u kojoj opisuje rad carskog oficira, Bunjevca Filipa Vukasovića²⁰, rukovodioca izgradnje te ceste. Posebno

---

¹⁴ U to vrijeme Rakovac i gimnazija su bili zasebno, na lijevoj obali Korane, a danas je ta ista gimnazija već unutar grada [Karlovca](#).

¹⁵ *Oberschule zu Rakovac*

¹⁶ U Karlovcu je paralelno delovala gimnazija, koju su do 1865.god. vodili franjevci.

¹⁷ Niža realna u Rakovcu osnovana je 1851. god., 1863. proširena je na veliku realnu sa 6 razreda, a 1871.godine otvoren je i najviši VII razred.

¹⁸ Zapravo isključivo prirodno-tehničkog smira.

¹⁹ Prvo izdanje. Zagreb 1935.

²⁰ Josip Filip Vukasović ([Senj](#), 1755. - [Beč](#), 1809.), bunjevački oficir koji je zbog vojničkih zasluga dobio naslidni [baronat](#) i čin [podmaršala](#). Komandovo je 48. pišadijskom regimentom veličine puka. Sudilovo je u [Bavarskom naslidnom ratu](#) 1778-1779. Deset godina poslije borio se protiv [Turaka](#) u [Crnoj Gori](#), naoružavajući i obučavajući u carsko ime taktiku i višini ratovanja Crnogorce, sa naoružanjem koje njim je donosila 2 broda. 5 puta sastao se sa vladikom Njegošem u manastiru Stanjevići više Budve, ali je vladika prema Vukasoviću kao katoliku ostao nepovirljiv, otputovao je u Rusiju da se konsultuje, ali ga car nije primio, već mu je poslao zlatnu kolajnu. Vukasovićeva ratna ekspedicija bila je sastavljena većinom od ličkih Bunjevaca, a vojni kapelan bio je također Bunjevac Krmpotić, koji je iznenađen ogromnim brojem istih prizimena, čak napisao pismu o tome. Pošto nije uspio da pridobije Crnogorce na stranu svoje carevine, doneto naoružanje im je ostavio, a vojsku i zlato vratio na brodove i otplovio. Filip Vukasović je sa svojim pukovima ratovao širom Evrope, najviše u Italiji i Francuskoj. Poznat je i kao graditelj [Lujzinske ceste](#), ceste od Senja do Sv. Jurja i od

važan u Teslinom gimnazijskom školovanju i životnom oprediljenju bio je Bunjevac profesor Martin Sekulić²¹ koji je pridavao fiziku, matematiku i mehaniku²², vodio je i izvanredno opremljen fizikalni kabinet i biblioteku za profesore i učenike.²³ Zna se da je taj kabinet godine 1880./81. imao čak 579 (pet stotina sedamdeset i devet) sprava!²⁴

Tesla je oduševljen raznim eksperimentima u kabinetu za fiziku, posebno sa elektricitetom, posto neslužbeni Sekulićev asistent za njevu pripremu i izvođenje²⁵. Martin Sekulić je bio izvrstan stručnjak, o čemu govori npr. podatak da je godine 1873., kada je Tesla završavo gimnaziju, Sekulić postao dopisni član JAZU²⁶ 24. jula 1873.god. Tesla je u 17 godini, ko

---

Senja do Novog Vinodolskog. Njegova palata nalazi se u centru Senja. Poginuo je od posljedica ranjavanja na bojnopolju protiv Francuza 1809.god. a sarađen je u Beču. Smrću njegovog sina Filipa 1844.god. izumrla je po muškoj liniji slavna bunjevačka lička i senjska plemićka uskočka familija [Vukasovića](#).

²¹ Pogledati Wikipediju.de, koja upravo ističe Sekulićev uticaj na mladog gimnazijalca Nikolu Teslu. Rođen je 1833.god u austrijskoj carevini, u bunjevačkom mistu Lovinac, a umro u Zagrebu, u austrougarskom carstvu, kako stoji na pominutom sajtu.

²² U više izvora navodi se da mu je pridavao i matematiku

²³ Professor Martin Sekulić, für Maschinenlehre und Arithmetik; Custos des physikalischen Kabinetes.

²⁴ UČITELJSKA biblioteka brojala je svezaka 986, svezčica 419, Učenička biblioteka svezaka 1034, svezčica 389, Laboratorija za fiziku sprava 579, Laboratorija za hemiju 111 sprava, Zoološka zbirka kičmenjaci 141, Druge životinje 2105, Botanička zbirka listova 743, Minerološka zbirka uzoraka 3858, uzorci kristala 120, Slike za predmet biologija 280, Geografske karte 79, Stereometrijska tela za predmet matematika, modeli za mašinstvo i građevinarstvo 109, Aparata za fiskulturu 156, Meteoroloških aparata (anemometri Brusotti) 5. (*Statistika nastave u kraljevini Hrvatskoj i Slavoniji i hrvatsko-slavonskoj Vojnoj krajini školske godine 1871-72.*, Zagreb 1873.) Ko danas u gimnazijama ima i približno takav inventar za neposredno izvođenje nastave?

²⁵ U svom naučnom radu „Nikola Tesla študira kemiju“, Stanislav Južnić ispod slike Martina Sekulića piše: Portret Teslovega srednješkolskega profesorja in rojaka Martina Sekulića.

²⁶ Sada HAZU, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti. Bio je i zastupnik u Hrvatskom Saboru.

jedan od sedmorice tog dana polago maturu iz predmeta: materinji jezik, nemački jezik, geografija i istorija, matematika, nacrtna geometrija²⁷, biologija, fizika, hemija i slobodoručno crtanje. O Martinu Sekuliću u svojoj autobiografiji, Tesla piše: "Veoma sam se zainteresovao za elektricitet, podstaknut uticajem svog profesora fizike koji je bio genijalan čovjek, a često je demonstrirao osnovne zakone aparaturama koje je i sam izumio. Sjećam se jedne sprave u obliku staklenog balona, obavijenog staniolom, koji se brzo okretao kad je bio spojen s elektrostatičkim strojem. Ne mogu vam izraziti, ni približno objasniti moje uzbuđenje dok sam prisustvovao njegovim eksperimentima s ovim tajanstvenim fenomenom. Svaki utisak proizveo je hiljade odjeka u mojem mozgu. Želio sam o toj izvarednoj snazi saznati više; žudio sam za eksperimentima, za istraživanjima, ali predao sam se teška srca sudbini." U to vrijeme stoji je kod tete Stanke, udate za penzionisanog majora Danila Brankovića u Rakovcu br. 17. Sa njima je proveo oko tri godine i kako svidio u svojoj autobiografiji, živio je „u atmosferi koja je odizala rafiniranošću i umetničkim ukusom, što je bilo prilično nesvakidašnje u to doba i u tadašnjim uslovima“.²⁸ Najviše vremena Tesla je provodio u školi čitajući knjige. Iako je Teslin otac od njega očekivao da prihvati svićenički poziv, on je u to vreme bio izuzetno inspirisan saznanjima iz oblasti fizike, naročito oblašću elektriciteta. "Martin Sekulić je završio pedagoške studije matematike i fizike u Budimpešti." piše Stanislav Južnić, međutim tu greši. Godine 1859./60. bio je asistent iz aritmetike na Državnoj realki u Budimpešti, iz koje je iduće 1860. godine primišten u Rekovac, gde je još u vreme početka Teslinog školovanja 1870. postao kustos fizikalnog kabineta, zadužen i za sastavljanje novih didaktičkih električnih sprava",. Matematiku i fiziku je do 1870. kad je umro, pridavo i Mavro Antolić."²⁹ U školskoj 1870./71.god razrednik 14-godišnjem

---

²⁷ Matematika je dugo bila odvojen predmet od geometrije i u subotičkoj ženskoj Građanskoj školi, u prvoj deceniji XX vika.

²⁸ Marc J. Seifer, Wizard, The Life and Times of Nikola Tesla, Biography of a Genius, (ČAROBNAK Život i vreme Nikole Tesle Biografija jednog genija) STYLOS Novi Sad, 2012.god,

²⁹ U izveštaju za šk. god. 1881./82. u popisu direktora i učitelja na velikoj realki u Rakovcu od njezina početka, nalazimo vrlo kratki podatak: „Antolić Mavro. On je učio matematiku i fiziku do god 1870. Te iste godine on umre“ U istom izveštaju pojašnjeno

Nikoli Tesli u završnom razredu bio je A.Löffler koji je Teslinu prvom polugodištu upisao negativnu ocinu iz matematike. Sljedeće godine Tesla je uspišno maturirao, a među profesorima u ispitnoj komisiji bio je i A. Löffler³⁰. A. Löffler je u isto vreme sa Sekulićom pridavao matematiku, međutim svoje tekstove je povrimeno davao Sekuliću da ih pogleda prije štampanja.³¹ Bili su skoro vršnjaci, obadvojca su pridavali matematiku, fiziku i gimnastiku. Među učenicima IV. razreda rakovačke realke šk. god. 1874./75. nalazi se ime Ladislava Löfflera „iz Velike Kikinde u Banatu“, pošto se Löffleru za vreme boravka u Kikindi rodio sin Ladislav. U istoj generaciji je i Rudolf Sekulić „iz Pešte u Ugarskoj“, sin Martina Sekulića. Imena učenika u škulskim izvištajima nisu pisana abecednim redom, već prema uspišnosti. Ladislav je drugi, a Rudolf četvrti u tom popisu, a imena su njim napisana istaknutijim pismom od ostalih. Jedan od poznatih profesora realke u Rakovcu Marko pl. Mikšić rođen je u Rakovcu 8. maja 1847. god. U veliku realku išo je u istom mistu od 1863. do 1869., di su mu matematiku, fiziku i geometriju pridavali profesori Sekulić, Antolić i Kreminger.

Osim članaka Vladimira Muljevića³² i Stanislava Južniča³³, o Sekuliću nema drugih radova. Podaci u navedenim radovima o njegovom ranom

---

je da su 24. avgusta 1863. odlukom ratnog ministarstva Franjo Vaniček, Martin Sekulić, Pavao Žulić, Hinko Schram, Kristian Nieper, Josip Jagunić i Nikola Živković imenovani „pravim učiteljima“ velike realke rakovačke, a Mavro Antolić i Franjo Sehr „provizornim učiteljima“. Obojica, Antolić i Sehr, već su ranije bili na maloj realci u Rakovcu, a obećano im je definitivno naimenovanje polože li propisani ispit za veliku realku. U izveštaju stoji da to „naskoro i učiniše, a vlada im ispuni što im obrekla“.

³⁰ Ivica Vuković i Anđa Valent, Autori matematičkih rasprava u izvješćima rakovačke realke, Tehničko veleučilište u Zagrebu, st.94.

³¹ Ibidem st 94.

³² Vladimir Muljević: Martin Sekulić (1833 – 1905), Elektrotehnika 16(5) (1973) 331–338.

³³ Stanislav Južnič: “[Nikola Tesla študira kemiju](#) (ob 70-letnici smrti)”, *Acta chimica slovenica*, vol 60 no 2 (2003), 46-55; Autor je američki fizičar i istoričar fizike, rođen u Sloveniji 1955.god., živi i radi na Univerzitetu u Oklahomi.

životu i školovanju nisu sasvim pouzdani. Naprimjer, Antunu Cuvaju su se u radu „Građa za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas”, on navodi 1836. god. kao godinu Sekulićevog rođenja, a 1904. kao godinu smrti. Misto rođenja ne spominje, što je neobično jer je knjiga izdana par godina posli Sekulićeve smrti. I Muljević³⁴ i Južnič³⁵ navode da je Sekulić rođen 1833. u Lovincu, ali ne navode izvor. Vladimir Muljević piše: „Gdje je Sekulić pohađao i završio gimnaziju i na kojem je sveučilištu nastavio svoje studije, nije nam poznato.“³⁶ Muljević pretpostavlja da je Sekulić studirao u Beču, sudeći po Sekulićevom dobrom poznavanju nemačkog jezika³⁷. Južnič³⁸ navodi i da je Sekulić „završio pedagoški studij matematike i fizike“³⁹. Vukelja⁴⁰ navodi, doduše uz znak upitnika, da je Sekulić studirao matematiku i fiziku u Beču i to šest semestara, pozivajući se na Ljetopis JAZU iz 1901. te na spomenuti Muljevićev članak, iako u navedenom Litopisu toga podatka o Sekuliću nema.

U knjigi “Geschichte der K. und K. Technischen Militär-Akademie”⁴¹, nalazi se među polaznicima Artillerie-Akademie Olmütz⁴² ime Martina

---

³⁴ ibidem

³⁵ ibidem

³⁶ Ibidem

³⁷ Zapravo dica su u Vojnoj krajini već od osnovne škole najčešće, u ostalom ko i sam Tesla, učila na nemačkom jeziku, jer je Krajina bila izdvajena teritorija, pod direktnom komandom krune i ratnog zapovidništva.

³⁸ Stanislav Južnič: [Nikola Tesla studira kemiju](#) (ob 70-letnici smrti), *Acta chimica slovenica*, vol 60 no 2 (2003), 46-55.

³⁹ Što nije tačno, završio je vojnu akademiju.

⁴⁰ Tihomir Vukelja: Zajednica fizičara u Banskoj Hrvatskoj početkom 20. stoljeća, *Studia lexicografica* 2(2-3) (2008) 71–99

⁴¹ Friedricha Gatti-ja izdane u Beču 1905., na str. 492.

⁴² Danas Olomouc u Moravskoj, Češka

Sekulića, artiljerca, rođenog 23. septembra 1833. u St. Michaelu. Zanimljivo je za St. Michael, odnosno Sv. Mihovil, Franjo Julije Fraso u "Topografiji Karlovačke vojne krajine"⁴³ navodi da je „kumpanijska postaja, veliko katoličko selo sa 126 kuća i 1056 stanovnika među kojima su 52 nesjedinjena Grka“ te da se misto zvalo prije „Lovinac, ali otkako je ovdje god. 1751. došlo do bune, uvedeno je ime crkvenog zaštitnika“. Posli oslobođenja od Turaka 1689.god. , počeli se u Lovinac naseljavati Bunjevci. Godine 1704. izgrađena je katolička crkva sv. Mihovila. Po toj crkvi se Lovinac od god. 1751. do 1861. službeno nazivo Sankt Michael. Od 1746. do 1873. bio je središte "krajliške satnije". U Lovincu je osnovna škola još od 1779. U XIX viku Lovinac dobija poštu i telegraf. Enver Ljubojević⁴⁴ navodi da su Sekulići senjski plemićki rod koji su se iz Senja iselio u Gacku i Liku, nakon oslobođenja tih krajeva od Turaka, selili su se u više pravaca, pa i u Lovinac, a opisiva i njev plemićki grb, čak iz 1626.god. Prema spomenutom podatku, Sekulić je unovačen 1849., a godine 1852. pristupio je Artiljerijskoj akademiji u Olomoucu⁴⁵, koja je u to vrime od svih vojnih akademija, već po samoj karakteristikci roda, zahtivala najviše znanja iz matematike i fizike. Proizveden je 1856.god. u podporučnika 2. Klase, lake poljske artiljerije. Napuštio je službu 1858.god. Ne zadržavajući čin, demobilisao se iz vojske, očigledno radi nastavničkog poziva.⁴⁶ Martin Sekulić je pohađao i završio Vojnu akademiju, smer artiljerija, di je dobio vrlo solidne osnove iz matematike i fizike, dakle nije završio civilne profesorske već vojne škole, a cili radni vik proveo je na realki. Naime, Martin Sekulić je 24. avgusta 1863.god. dekretom Ratnoga ministarstva, imenovan učiteljem velike realke u Rakovcu. Njegov sin Rudolf Sekulić, posto je i sam visoki artiljerijski oficir, jasno je da je otac utico na profesionalni izbor svoga prvorođenoga sina. Na nekoliko mista postavlja se pitanje zašto je Martin Sekulić napuštio oficirski poziv, nakon akademije, međutim ako se sitimo

---

⁴³ Reizdane u Gospiću 1988., prema izvorniku iz 1835.

⁴⁴ Enver Ljubojević: Grbovi plemstva Like, Gacke i Krbave, Megrad, Zagreb, 2003.

⁴⁵ K. K. Artillerie-Akademie zu Olmütz

⁴⁶ Navodi se čak da je posli toga postao profesor na višoj realki u Zagrebu, što nije tačno.

mnogobrojnih njegovih naučnih objavljenih radova koje mu je JAZU prihvatao kasnije kod prijema u zvanje akademika, jasno je da je imao velike naučničke i istraživačke ambicije, za šta mu je izvanredno opremljena realka u Rekovcu pružala dobru priliku, ali ipak nije za sada potpuno poznato kakvi su bili početci Sekulićeve službe u školstvu. Prema Južnič⁴⁷ Sekulić je školske. 1859./60. godine bio jedan od asistenata na Državnoj realki u Pešti, na nemačkoj realki, škuli u kojoj se, naravno nastava održavala na nemačkom jeziku. Padom Bachovog apsolutizma, škula je ukinuta. Za vreme boravka u Budimpešti blisko je sarađivao i bio prijatelj sa Slovencem Simonom Šubicem.⁴⁸ Njih dvojica su za potrebe više realne gimnazije (vojne) u Rakovcu nabavili 1855/56. godine na državnoj realki u Pešti za istraživanje gasova i vakuma aerometar francuskog hemičara-farmaceuta Antoine Bauméja (* 1728; † 1804), barometer, vakumsku pumpu, Heronovu rotirajuću kuglu radi raketnog pogona brizgajuće pare, usisni sifon i termometre. Za proučavanje elektromagnetizma su kupili aparat za električno punjenje, Voltinu bateriju, magnet i magnetnu iglu. Godine 1856/57 su takođe na državnoj realki u Pešti, za istraživanje gasova i vakuma nabavili kompresijsku pumpu, još jednu Heronovu kuglu, vakumsku pumpu sa dva klipa i dve magdeburške polulopte. Za elektromagnetna istraživanja su nabavili turmalin u držaču, Karl Winterovo dunavsko vreteno za naelektrisanje trenjem iz 1847.god. , tablu za proizvodjenje munja, koja je izazivala poseban utisak na Sekulićeva i na kasnija Teslina istraživanja, elektroskop, dve ploče od smole za prikazivanje figura Georga Christoph Lichtenberga, o kojima je deset godina kasnije Sekulić objavio rad, caklenu bocu londonskog likara Timothy Laneja za mirenje naboja leidske boce, 4 leidske boce, indukcijski aparat, dve baterije benediktinskoga dekana Filozofskog fakulteta, Univerziteta u Pešti Ányosa Istvána Jedlika, sa ugljenikovim elektrodama, elektro-galvanski pojačavač-transformator sa 400 navoja, kondenzator površine 12

---

⁴⁷ Stanislav Južnič: [Nikola Tesla študira kemiju](#) (ob 70-letnici smrti), *Acta chimica slovenica*, vol 60 no 2 (2003), 46-55.

⁴⁸ Schubitz, Subić; Subić, Šubić, 1830. – 1903. Iz Pešte Šubic odlazi u Beč za profesora gimnazije, a posli pridaje matematiku i fizi-ku na Trgovačkoj i zanatskoj akademiji u Grazu, a zatim fiziku i meteorologiju na Univerzitetu u Gracu.

kvadratnih inča i Morzeov telegraf. Godine 1857/58. su na državnoj realci u Pešti za istraživanje gasova nabavili uređaj za aerostatični paradoks, za elektromagnetna istraživanja nabavili su podkovasti magnet, kompas sa dioprijom, električno jaje kao katodni električni pol za višefazno pražnjenje sa vakuumskom pumpom, sa kojom je Sekulić desetak godina kasnije impresionirao Teslu, elektromagnet sa okvirom, Ampèrov okvir, Auguste Arthur de la Rivejev elektro-galvanski flotirajući tok, izumljen u Ženevi 1820/21.god., jednopolni motor bez komutatora kao preteča kasnijega Teslinog izuma – kolo Petra Barlowa sa Kraljevske vojne akademije (1822.) sa magnetom, dva paličasta magneti kvadratnog oblika i sa 4 funte vune obmotanih izolovanih provodnika., praturbinu Janoša Andraša Segnera (Johann Andreas Zegner, * 1704 Bratislava; † 1777) sa cevima za povezivanje iz 1756.godine. 1858/59. su za hemiju nabavili gazometar, za fiziku tangentni kompas-galvanometer, sa Sorbonne su 1837.godine Šubic i Sekulić doneli novu knjigu *Lehrbuch der Elektrizität* (Leipzig : Brockhaus, 1859) - profesora fizike na medicinskom fakultetu u Parizu, likara Julesa Gavarreta (Louis Denis, * 1809; † 1890) u privodu Rudolfa Arendta (* 1828; † 1902) i trotomni *Lehrbuch der Ingenieur- und Maschinen Mechanik* Ludwiga Juliusa Weisbacha (* 1806; † 1871) sa Rudarsko-metalurške akademije u Freiburgu. 1859/60. Šubic je sa Sekulićem naručio zbirku elektrotehničkih novosti: aparat za uticaj galvanske struje na tijela u kretanju, geslerove katodne cevi, električni pištolj priuzet iz Voltinog eudiometra, civasti okvir aparata za pražnjenje i transmisiju galvanskog impulsa, Charles Wheatstonov (* 1802; † 1875) most, veliku Smejovu bateriju, nekoliko balona od kolodijuma Louis-Nicolas Menarda (1846) u obliku uskih svitlih šupljih slojeva nitroceluloze za posmatranje električne privlačnosti, aparat za galvanoplastiku, veliki Schwarzov motor, elektromotor s dvostrukim zavojnicama i magnetima pored komutatora kakav je Charles Grafton Page (* 1812; † 1868) projektovao krajem 1830-ih, koji je bio postavljen u Koparskoj gimnaziji, koji je profesor Niccolò Vlahović kupio 1864.god. Gottliebov aparat, vakuumski prijemnik za magnetno odbijanje galvanske svetlosti (katodnih zraka ili elektrona), uređaj sa zavojnicama za pokazivanje zakona indukcije električne struje, A.Coulomb-ova torziona skala, 4 komada magnetskih induktora, zavojnice sa dvanaest štapnih magneti i elektromagnetskim uređajem. Za eksperimente sa gasovima i vakuumom,

razmišljali su o Saussurovom higrometru, psihrometru, senzoru i pripremi za Torricellijev vakum.⁴⁹

1860.god. Martinu Sekuliću se u Budimpešti rodio sin Rudolf. Sekulić iz Pešte odlazi u Rakovac, gdi je među prvih devet imenovanih profesora tamošnje realke. Tu je škulu u vrime njegovog službovanja pohađao i jedan izuzetan učenik, rodom iz Sekulićeve „uže domovine“ Like, Nikola je i na bečkom kongresu slavenskih pedagoga 1873. te je uz I. Filipovića bio izabran u odbor kao pridstavnik Hrvatske. Tesla, koga je Sekulić oma zapazio i posebno mu se posvetio. Nikola Tesla u svojoj poznatoj autobiografiji „Moji izumi“ kaže da se „zainteresovao za elektricitet, podstaknut uticajem svog profesora fizike koji je bio genijalan čovek“⁵⁰. Martin Sekulić, aktivno je diloovao u sokolskom društvu „Pokupski sokol“ u Karlovcu. Tako je i glavna skupština toga društva 1887.god. održana pod Sekulićevim pridsi-davanjem. Svakako je vrlo zanimljivo da su baš Löffler, Marášek i Sekulić prije svega profesori matematike i fizike, bili istovrimeno vrlo aktivni propagatori sokolstva i zdravog bavljenja gimnastikom. Sekulić je bio i redovni član „Hrvatskog pedagoško-književnog odbora“, udruženja učitelja, pedagoga i prosvitnih radnika. Sudilovao

Osim navedenih radova u izveštajima rakovačke realke, Sekulić je objavio i slideće rasprave u naučnom časopisu Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, kao i u nemačkim i austrijskim glasilima:

- I. – Flourescencija i calcescencija, Rad JAZU, knj. 15, 1871., str. 77–86.
- II. – Polarna zora kao učinak zemaljske munjine, Rad JAZU, knj. 20, 1872., str. 39–60.
- III. – Istraživanje sunčane duge, Rad JAZU, knj. 23, 1873., str. 75–85.

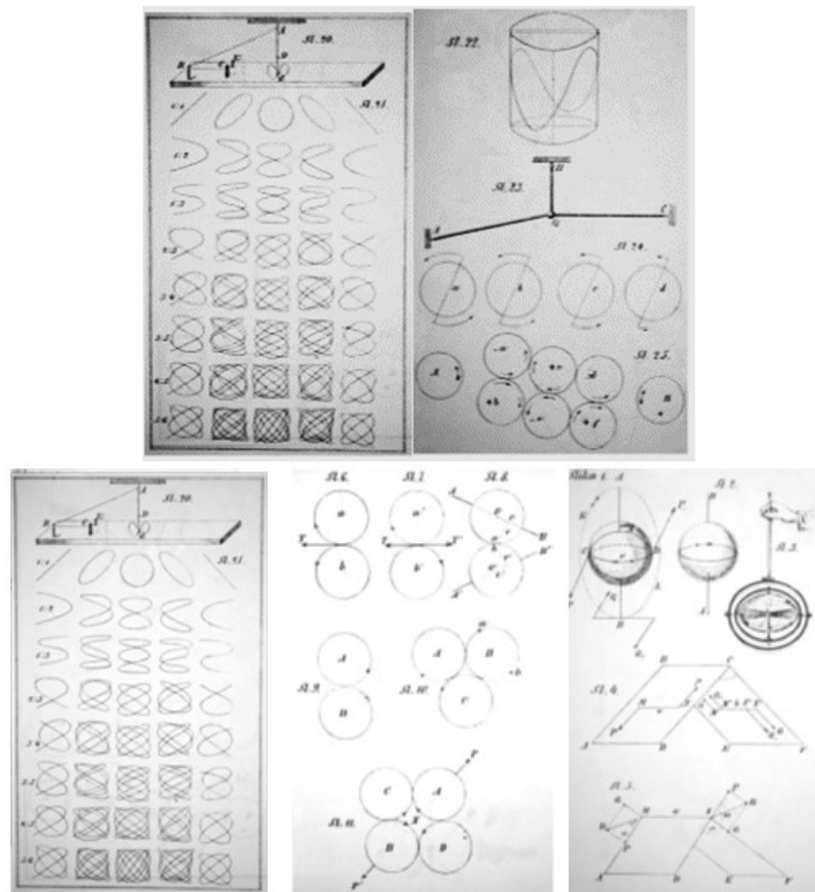
---

⁴⁹ Stanislav Južnič: [Nikola Tesla študira kemijo](#) (ob 70-letnici smrti), *Acta chimica slovenica*, vol 60 no 2 (2003), st.47.

⁵⁰ Nikola Tesla: [My Inventions](#), the *Electrical Experimenter* magazine, USA, 1919

- IV. – Fizika atoma i molekula, Rad JAZU, knj. 26, 1874., str. 109–152.
- V. – Burnjak, Rad JAZU, knj. 27, 1874., str. 69–76.
- VI. – Uzrok munjotvornoj sili, Rad JAZU, knj. 41, 1877., str. 105–121.
- VII. – Uzrok munjotvornoj sili, II. razprava, Rad JAZU, knj. 50, 1879., str. 1–31.
- VIII. – Uzrok munjotvornoj sili, III. razprava, Rad JAZU, knj. 58, 1881., str. 171–190.
- IX. – O ledenoj dobi sjeverne polutke naše zemlje, Rad JAZU, knj. 64, 1882., str. 153–172.
- X. Sekulić je objavljivao radove i na nemačkom jeziku (12, 16):– Ueber die an bestäubten und unreinen Spiegeln sichtbare Interferenzerscheinung, Annalen der Physik 230(2) (1875) 308–316.
- XI. Način iztraživanja prirodnih zakona i novi stroj umetaljka (Interpo-llations-maschine), Jahresbericht der k. k. Ober-Realschule in Rakovac im Gren-zlande für das Schuljahr 1874/5, Agram, 1875, s. 16–2
- XII. Elementarni nauk o harmoničnom titranju, Jahresbericht der k. k. Ober-Realschule in Rakovac im kroat. Grenzlande für das Schuljahr 1877/8, Agram, 1878, S. 24–42, Bild 110, 111.
- XIII. Tri i četverokutnik u savezu sa aritmetičkimi i geometrijskimi progresijami.
- XIV. Nepravilni i pravilni polygona u savezu sa aritmetičkimi i geometrijskimi progresijami i nizovi u obće.
- XV. Piramide i poliederi u savezu sa aritmetičkimi i geometrijskimi progresijami i obćimi

- XVI. Nizovi, Jahresbericht der k. k. Ober-Realschule in Rakovac im kroat. Grenzlande für das Schuljahr 1878/9, Agram, 1879, S. 3–8, 9–24, 24–46, Bild 109, 111.
- XVII.
- XVIII. – Beziehungen zwischen der elektromotorischen Kraft und der chemischen Wärmetönung, Wien. Anz. Jahrg. (XVI) (1878) 129–130.
- XIX. – Ultraviolette Strahlen sind unmittelbar sichtbar, Annalen der Physik 222(5) (1872) 157–158. Odnosno In *Chemisches Centralblatt*, Band 43, 1872
- XX. – Eine merkwürdige Interferenzerscheinung, Annalen der Physik 225(5) (1873) 126–128 odnosno *Pogg. Ann.* (tj. Poggendorffs Annalen), CXLIX, 126. 1873
- XXI. Ueber die an bestäubten und unreinen Spiegeln sichtbare Interferenzerscheinung; In: *Annalen der Physik*; Volume 230, Issue 2, S. 308–316, 1875.

Sve te Sekulićeve naučne radove⁵¹ zapazila je tadašnja Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti (danas HAZU) i izabrala Martina Sekulića prvo za dopisnog člana u matematičko prirodoslovnom odseku 24. novembra 1873.god. Taj se podatak redovno ponavlja u Akademijinim litopisima s kraja XIX i početka XX vika. Isto tako, među dopisnim

⁵¹ Rotacija kao temelj prve grupe Sekulićevih prikaza molekula -1874g.

Druga grupa Sekulićevih sila i okretni.mom. među atomima 1874.g.

Sekulićeva konstrukcija za crtanje Lissajousovih krivih Sekulićev submikroskopski prikaz magnetizma

članovima nalazimo i njegovog starog prijatelja iz Budimpešte, Šimu Šubića, koji je izabran za dopisnog člana 25. jula 1868.god. na samom "početku Akademijina života"⁵². I za ime F. Studničke, Sekulićevog kolege, češkog matematičara nalazimo podatak da je primljen 24. novembra 1873.god.⁵³, dakle, istoga dana kada i naš Martin Sekulić. Godine 1903. 27. jula u Gracu umro je Šubić, a Studnička 21. februara u Pragu. Martin Sekulić umro je u Zagrebu 14. aprila 1905.god. Redovni član Akademije V. Varićak obećao je napisati nekrolog Studnički, a Andrija Mohorovičić nekrologe Šubiću i Sekuliću. Nekrolozi Stubički i Šubiću su napisani i objavljeni u Letopisu JAZU, međutim nekrologa Martina Sekulića nema, iako je baš naš Bunjevac Martin Sekulić izuzetna osoba u toj Akademiji. Njegov učenik i maturant Nikola Tesla, bio je počastni član HAZU, a unuka Srebrenka (Sena) Sekulić Gvozdanović, što je jedinstven slučaj u istoriji Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, a nama, iako je to sve izuzetno afirmativno, niko nije te vridnosti predstavio ko naše vridnosti. Ako je Nikola Tesla srpski naučnik, onda je Martin Sekulić, po istoj analogiji naš bunjevački naučnik. Sekulić je bio i saborski zastupnik od 1897. pa do smrti. Uz njegovu familijarnu graničarsku i vojničku tradiciju, teško je zamisliti priklanjanje opoziciji, pa u isto vreme je jasno kako je došlo do Sekulićevog političkoga zauzimanja i podrške politici tadašnjeg hrvatskoga bana Dragutina Khuena Héderváryja, pogotovo posli relativno uspišnog rada Ise Kršnjavoga, Khuenovog sekretara odsika za nastavu i vironauku. Rudolf Horvat⁵⁴ ovako opisuje Sekulićev izbor za zastupnika: „Peti je izbor u Perušiću obavljen 19. maja 1897.god. Od 60 upisanih izbornika došlo je na biralište 38, koji bijahu odvisni ljudi; zato su svi glasali za umirovljenoga profesora Martina Sekulića, kandidata mađaronske »narodne stranke«. Isti je Sekulić izabran i 9. novembra 1901., ali ipak ne jednoglasno, jer mu je »Stranka prava« kao protivkandidata postavila

---

⁵² Kako stoji u Letopisu JAZU za 1903.god.

⁵³ U Letopisu za 1903. sv. 18, na str. 73.

⁵⁴ Rudolf Horvat: Lika i Krbava, povijesne slike, crtice i bilješke, Mala knjižnica Matice hrvatske, kolo VL, sv. 31, Zagreb, 1941.

Marka Došena⁵⁵, trgovca iz Gospića. Od 62 izbornika glasovalo je 55, od toga 36 za Sekulića, a 19 za Došena.“ Marko Došen (1859. – 1944.), poznati je političar, publicist i saborski zastupnik Karlobaga⁵⁶. Posli Sekulićeve smrti, na naknadnim izborima, umisto njega izabran je dr. Luka Marjanović, šef vladinog odsika za pravosuđe. Zbog promine političkih prilika, na izborima 1908.god. izabran je učitelj Marko Badovinac, kandidat „Čiste stranke prava“. Kakve su bile tadašnje političke prilike ilustruje način na koji su pojedine opozicione novine objavile vist o Sekulićevoj smrti. Varaždinske “Naše pravice”, od 20. aprila 1905. javljaju da se „rastao sa životom narodni zastupnik na hrvatskom i zajedničkom saboru“, da je pripadao „magjaronskoj stranci“. Ta vist se završava sa „Počivao u miru!“ Pravaški nediljnik “Hrvat”, koji je izlazio u Gospiću, a godinama ga urđivao upravo M. Došen, piše bez pijeteta, sa aluzijama na Sekulićevu smirenu i dostojanstvenu narav, zanemarujući pokojnikovu izuzetnu naučnu personalnost. Cuvaj u svojoj “Građi”.⁵⁷ donosi Sekulićevu raspravu koja se vodila na 69. saborskoj sidnici od 28. februara 1898.god. gdi Sekulić podržava peticiju Saveza učiteljstva ličko-krbavske županije radi povišice plata učiteljima. I Muljević spominje taj govor, u kojem Sekulić Liku naziva svojom „užom domovinom“⁵⁸. Nema puno podataka o familijarnom i privatnom životu Martina Sekulića. Na bolovanju je boravio tokom 1880. i 1881.god. a u septembru 1882. je penzionisan. Prema Vladimiru Muljeviću, Sekulić se

---

⁵⁵ Isto Bunjevac

⁵⁶ Karlobag, u to vrime Bag, od Turaka oslobodila je isključivo bunjevačka vojska, pod sopstvenom komandom, iako Wikipedija navodi sasvim drugačije, ne prepoznajući nacionalnost oslobidilaca.

⁵⁷ Antun Cuvaj: *Građa za povijest školstva kraljevina Hrvatske i Slavonije od najstarijih vremena do danas VI.*, Zagreb, 1911., rakovačka Velika realka je opisana na str. 212-218.

⁵⁸ .12. Vladimir Muljević: Martin Sekulić (1833 – 1905), *Elektrotehnika* 16(5) (1973) 331–338.

dva puta ženio⁵⁹. Muljević netačno pridpostavlja da je Sekulić još za vrime boravka u Budimpešti osto udovac⁶⁰. Sekulićev stariji sin Rudolf rođen je 1860. u Budimpešti. Taj podatak navodi i Muljević, a potvrđuju ga i podaci u “Popisu gubitaka vojnika Austro-Ugarske Monarhije”⁶¹ u kojem se navodi “Sekulic Rudolf, Obst., HartBrig Nr. 40, 1860, gestorben 10./10.1917”. Rudolf je poginuo u Bukovini 10. oktobra 1917.god. Na grobu mu piše da je kr. ugarski pukovnik, vitez reda Leopolda I i reda željezne krune. Ime mu je napisano kao Rudolf pl. Sekulliç San Pietro, zapovidnik domobranske artiljerijske austrijske brigade. Prema podatku u “Die k. k. bzw. k u. k. Generalität”⁶² Rudolf Sekulić je 29. maja 1918.god. posthumno proizveden u čin general majora. Već sam spomenuo da je Rudolf naveden i u popisu učenika rakovačke realke. Među učenicima I. razreda rakovačke realke iz 1875./76. nalazi se i Vladimir Sekulić iz Karlovca, rič je o mlađem Sekulićevom sinu. Prema visti iz lista “Svjetlo”, od 9. marta 1890.god, u Karlovcu je 7. marta iste godine umro Vladko Sekulić, kraljevski šumarski pripravnik, sin prof. Martina Sekulića. Navodi se da je umro u 25. godini „nakon dugotrajne teške bolesti, u cvietu svoje mladosti“. Pokopan je na dubovačkom groblju u Karlovcu. Dakle, prva Sekulićova žena očigledno nije umrla još u Budimpešti, već kasnije, za vrime Sekulićevog službovanja u Rakovcu. Muljević navodi da se Sekulić drugi puta oženio 1877. Tada je imao 43 godine, a ne 38 kako navodi Muljević⁶³. Druga žena mu je bila Laura Kofranek (1859. – 1940.). S njom je imao dvi ćeri, Ružicu (1878. – 1897.) i Lauru (1884. – 1906.) i sina Oskara (1882. – 1919.), koji je bio profesor gimnazije u Banja Luki. Njegova ćer bila je dekan Arhitektonskog fakulteta u Zagrebu, arhitekt Srebrenka Sena Sekulić. Druga žena Martina Sekulića,

---

⁵⁹ ibidem

⁶⁰ Ibidem

⁶¹ VerlustlisteNr. 645

⁶² str. 171.

⁶³ .12. Vladimir Muljević: Martin Sekulić (1833 – 1905), Elektrotehnika 16(5) (1973) 331–338.

Laura Sekulić rođ. Kofranek, bila je jedna od prve tri zagrebačke telefonistkinje, što ih je 1887.god. zaposlio Vilim Schwarz, prvi koncesionar javne telefonske mreže u Hrvatskoj. Kasnije je službovala kod državnih pošta i telegrafa, sve do penzionisanja 1922.god. Podaci o njoj čuvaju se u HT muzeju u Zagrebu. U školskom izveštaju rakovačke realke za 1881./82.god. za bivšeg učenika Nikolu Teslu navodi se da je telefonista, što znači da se već tada interesovao za tu oblast. Za virovati je, da je Martin, Nikolu Teslu vodio do ženine firme radi sticanja praktičnih saznanja o toj elektrotehničkoj novini. Martin Sekulić pokopan je na zagrebačkom groblju Mirogoj. U istoj grobnici saranjen mu je i sin Rudolf, ćer Ružica i unuka prof.dr. Srebrenka Sena Sekulić. Uz njih tamo su još žena Martinovog mlađeg sina Oskara, Ana Sekulić rođ. Tymczyszyn i njezina mater Amalia Tymczyszyn. Osnovi prikazanih biografija profesora realke u Rakovcu, može se vrlo utemeljeno zaključiti da su nastavnici bili stručni i dobro osposobljeni za svoj poziv, pa se nastava matematike na toj školi dobro i temeljito izvodila. Profesori matematike školovani su na jakim evropskim univerzitetima i izvrsno su poznavali barem jedan strani jezik (osim nemačkog koji je bio osnovni), što im je omogućavalo praćenje stručne literature, koje tada na hrvatskom jeziku nije bilo. Očito je da su se profesori matematike kontinuirano usavršavali u svojoj struci, a objavljivali su i radove koji su značajno nadilazili srednjoškolski nivo realke kojoj su pridavali. Većina njih bila je aktivna i u sportskom, kulturnom pa i političkom životu svoje zajednice, a jedan od njih (Sekulić) bio je član HAZU. Iz svega toga da se zaključiti da je rakovačka realka bila izvanredno organizovana škula, ravnopravna sličnim školama Austrijske monarhije. Iako je radila u kraju koji je privredno zaostajao za drugim dilovima tadašnje države, ne treba zaboraviti da je "Vojna granica" bila izuzeta iz hrvatske uprave, pa zbog toga Nikoli Tesli na imigrantskoj dokumentaciji stoji da je državljanin Austrije.

U Rakovcu je još 1863. bila uređena botanička bašča, u kojem je Sekulić postavio 5 metoroloških aparata - anemometara za mirenje brzine vitra koji je bio nabavljen u Milanu u Italiji. Godine 1873. Martin Sekulić posto je dopisni član JAZU, u prirodno-matematičkom odseku Akademije. Nikola Tesla je 1896.god. dakle malo više od dvadeset godina

posli, posto počasnim članom te iste Akademije, čime je Sekulić bio oduševljen. Martin Sekulić naročito je proučavao fluorescenciju, iskrenje i munje, što je probudilo posebno veliko zanimanje Nikole Tesle, tada mladog sridnjoškolca. Sekulić je Teslu također oduševio i za [Ruđera Boškovića](#), jer je zagovarao Boškovićevu zamisao da bi se cila fizika mogla utemeljiti na jednom tipu sile.⁶⁴ Vodio je i ozbiljnu biblioteku sa stručnim knjigama, u kojoj je Tesla provodio puno vremena.

Martin Sekulić je jednom prilikom javio JAZU da mu je pošlo za rukom opaziti čak neposridnim opažanjem ultraljubičaste zrake, o čemu je objavio i jedan rad naveden pod 3. spomenuti "Eine merkwürdige Interferenzerscheinung"; *Pogg. Ann.*, 1873.). Sekulića je, nakon objavljivanja tog rada kontaktirao g. Lettson iz engleskog zavoda "Royal Institution of Great Britain", raspitujući se o njegovim eksperimentima.⁶⁵ Sva ta saznanja bila su dobrodošla mladom Nikoli Tesli u kasnijem radu u SAD-u na fluorescentnim (kasnije neonskim) lampama. Sekulić je izradio i posebnu spravu za crtanje Lisažuovih krivih.⁶⁶ Nacrtao ih je i opisao u naučnom članku "Fizika atoma i molekula",..⁶⁷

Zanimljivo je viditi, s obzirom da je Martin Sekulić pridavao matematiku, fiziku i mehaniku (najviše aritmetiku), kako su definisane nastavne jedinice po njegovim predmetima škulske 1872.god:

---

⁶⁴ U rodnom selu Ruđerovog oca, Boškovići su Bunjevci, a pravo ime mu nije Ruđer, ni što god slično, već Josip. Bio je jedan od najvećih naučnika svita, svih vremena, uzor na kojeg je Nikoli Tesli ukazivao Martin Sekulić još u realki .

⁶⁵ Vladimir Muljević: Martin Sekulić (1833-1905), *Elektrotehnika* br. 5, 1973, str. 331-338.

⁶⁶ Lissajous-ovih krivulja.

⁶⁷ *Rad JAZU* Knj. 26(1874) str. 109-152, Vladimir Muljević: Martin Sekulić (1833-1905), *Elektrotehnika* br. 5, 1973, str. 334].

Obavezni predmeti I razred:

Matematika: Dekadski brojni sistem do isključivo računanja sa višestepenim celim i slomljenim brojevima - 4 časa nedeljno.

Geometrija i geometrijsko crtanje: Geometrijski likovi u ravni. Crtanje po modelima.

Matematika: Omeri i razmeri sa primenom mera, tereta i novca.

Jednostavni kamatni račun. 4 časa nedeljno.

Geometrija i geometrijsko crtanje; Matematika: Sastavljeni razmeri, upotreba ovih u trgovini. Četri vrste računanja sa opštim brojevima, dizanje brojeva na 2. i 3. stepen, i vađenje 2. i 3. korena. 4 časa nedeljno.

Geometrija i geometrijsko crtanje: Stereometrija. Upotreba kod tehničkih predmeta.

Fizika: Opšte karakteristike tila. Širenje toplota kroz čvrsta tila, fluide i gasove. Magnetizam i elektricitet, 4 časa nedeljno.

Hemija: Prigled najvažnijih principa, nezavisno od teorije i primene reakcija. 3 časa nedeljno.

Deskriptivna geometrija i geometrijsko crtanje: Zadaci iz planimetrije i stereometrije. Krive u ravni. Pravouga projekcija tačke i crta.

Matematika: Ponavljanje opšte aritmetike, jednačine sa više nepoznatih, logaritmi, sistem brojeva, deljivost brojeva, množitelji, koreni imaginarni i kompleksni brojevi, srazmere, razmire, jednačine 2. stepena, obim, ravna trigonometrija. 6 časova nedeljno.

Hemija: Posebna teorija nemetala, baza, baznih i čistih zemalja. 2 časa nedeljno.

Deskriptivna geometrija: Nauka o ravni. Projekcija tela. Presek s ravnima. Nauka o krivama. 3 časa nedeljno.

Matematika: Suvišni razlomci, diofantičke jednačine, jednačine višeg stepena, progresije, konvergencija i divergencija, kombinacija, binomialne teoreme. Stereometrija, načela sferične trigonometrije. 5 časova nedeljno.

Fizika: Toplota, elektricitet i magnetizam. Statika krutih i tekućih materija na bazi eksperimenata i popularne matematike.

Hemija: Teški metali. Izdvajanje ugljenikovih jedinjenja. Ponavljanje. 2 časa nediljno.

Državna realna gimnazija u Rakovcu (danas dio Karlovca), koju je od 1870. do 1873., tj. od svoje četrnaeste do sedamnaeste godine, pohađao Nikola Tesla, a pridavo mu matematiku Martin Sekulić

Deskriptivna geometrija: Izvođenje i pridstavljanje krivih ploča. Dodirne ravni. Kosa projekcija. Matematika: Nastavak sferne trigonometrije, načela verovatnoće, postupci višeg stepena. Analitička geometrija. Fizika: Dinamika, oscilacije tila, zvuk, svitlo, teorija svitla i toplote. Matematička geografija i popularna astronomija na osnovu eksperimenata i popularne matematike. 4 sata nediljno.
Hemija: Reakcije ugljenikovih jedinjenja. Ponavljanje 2 časa nediljno.
Deskriptivna geometrija: Centralna projekcija. Ponavljanje. 3 časa nediljno.

Tesla je maturiro 24. jula 1873. godine, u grupi od sedam učenika, prid komisijom sastavljenom od slidećih jedanaest profesora: Živko Vukasović, zemaljski inspektor sridnjih škula, Šoštarić, Franjo

Kreminger, zapisničar, Matija Sekulić, A. Hoeffler, N. Gr. Živković, Petar Tomić, G. Fridrih, Jagunić, M. Brašnić, Joh. Jamnicki.

Na zajedničkoj slici su profesori: Franz Kreminger, Christ. Niper, Vinz. Knapp, Franz Sehr - Josef Vitanović, Eman. Kregcz, Karl Pallasman, Moritz Antolić, side Martin Sekulić, Chrisli Lechleitner, Nikolaus Živković, snimljeni januara 1868., dvi godine prije upisa mladog Nikole Tesle.

XI. Ueber die an beständeten und unverein Spiegeln
sichtbare Interferenzerscheinung
von M. Sekulić,
Doct. in Naturwiss. in Karlovac.
(Aus dem Konstitutionen Magazin.)

Ausgangspunkt an die in diesem Annalen Bd. 149, S. 156
gebrachte Notiz werde ich im folgenden die mit jener
Zeit gemachten Wahrnehmungen beschreiben, über die
Methode meiner Versuche. Ich versuchte anfänglich mit
zwei Lichtern, weil ich glaubte, durch die größere Helligkeit
die Intensität der Interferenzstreifen zu erhöhen; das
zweite Licht wurde jedoch eine solche Lage haben, damit
es keine Streifen warf; später überzeugte ich mich, daß
dieses zweite Licht überflüssig sey, weil die durch dasselbe
hervorgebrachte Intensitätsverstärkung unbedeutend war,
und weil dasselbe mich in vielen Fällen störte.

Die Herstellung des Spiegels für diese Versuche konnte
auf verschiedene Art geschehen, jedoch sind zweierlei Her-
stellungswesen wesentlich zu unterscheiden und zwar die
Präparierung des Spiegels mit trockenem Strahl oder mit
flüssigen Substanzen. Die Präparierung des Spiegels mit
Strahl geschieht nämlich dadurch, daß man Stahl von was-
serner für einen Körper in einem gut kleinen Glasgefäß
aufsetzt, die Luft mit Wasser entfernt, und dann gegen

Podaci za 1871./72. objavljeni u Agramu (Zagrebu)

Članak Martina Sekulića u

nemačkom *Annalen der Physik* godine 1875

Podaci za 1871./72. objavljeni u Agramu (Zagrebu)

Spisak nastavnika sredstava gimnazije u Rakovcu za 1871.god.

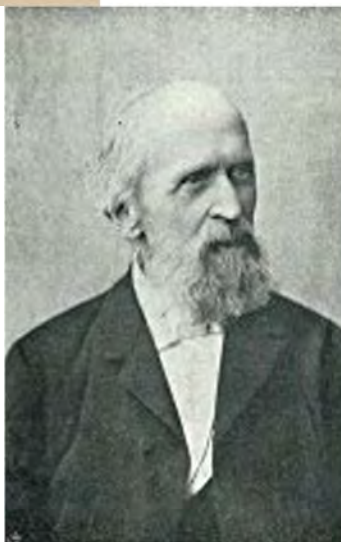
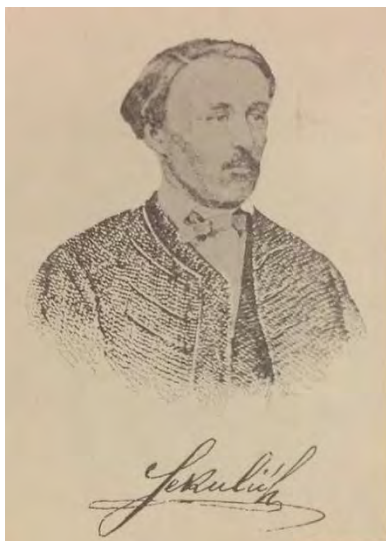
Sprave iz fizikalnog
kabineta koje su koristili Tesla i Sekulić

Šoštarić Šišman direktor realke

Živko Vukasović nadzornik i član komisije

Teslina potvrda o maturiranju 1873. godine

Teslin profesor i rođak Martin Sekulić

Teslin praški profesor elektrotehnike Domalip

Teslin rektor u Gracu kemičar Heinrich Schwarz.

U stručnom radu: Luciano Kuhar, prof. sa Visoke tehnicke škole –

Politehnicki studij”, Pula, UDK: 621.3(092) TESLA, u kojem je autor pomišo Teslinog gimnazijskog profesora Martina Sekulića i profesora na studijima Pišla (Poeschl), Kuhar piše: “Bio je to profesor fizike izvjesni Martin Poeschl Sekulic, vrlo dobar pedagog, školovan na sveučilištima u Austriji i Njemačkoj⁶⁸. Profesor Sekulić.. je u Parizu nabavio jedan od najsuvremenijih električnih dinama da pokaže svojim učenicima kako se generator može rabiti kao motor. Taj takozvani Gramme dinamo imao je prekidače na napravi zvanj komutator ili okretnik. Na taj način se mogao koristiti kao dinamo i kao motor. Kada je profesor pokrenuo motor na metalnim četkicama koje uspostavljaju kontakt između komutatora i pokretnog dijela počelo je jako iskriti i krckati. Na profesorov upit o netom izvršenoj demonstraciji, ostali su učenici šutjeli, a Tesla je rekao:...Sigurno bi, gospodine profesore, bilo moguće pokrenuti motor bez korištenja tog postupka. Pogledajte kako četkice jako iskre. Bilo bi puno učinkovitije bez njih. Profesor je Teslinu primjedbu primio ozbiljno i posvetio joj sljedeće predavanje na temu “Zbog čega izmjenična struja ne može pokrenuti elektromotor”. Na kraju predavanja je dodao:..Gospodin Tesla će vjerojatno postići puno, ali mu nikad neće uspjeti pokrenuti motor izmjeničnom strujom. To bi bilo isto kao da uspije linearnu silu poput gravitacije pretvoriti u silu rotacije. To je neostvariva ideja. Tesla je mnogo godina kasnije rekao svom prijatelju Antalu Szigetyju, mehanicar u Edisonovoj kompaniji: Ako izmjenična struja nastaje iz kružnog gibanja, onda mora biti moguće da i kružno gibanje postane rezultat izmjenične struje.” Pošto sam priveo Sigetijev dnevnik, znam sasvim pouzdano da je zapravo rič o događaju sa profesorom Pišlom, sa Teslinih studija tehnike⁶⁹, kojeg je pobedio u bilijaru, iako ga je Sigeti nagovarao da pušti profesora da pobidi prid tolikim svitom, znajući za osvetoljubivu ćud Pišla. Sigeti je bio u pravu, Tesla je ubedljivo pobedio profesora prid svim znatiželjnim posmatračima, ali je ubrzo izgubio vojnu carsku stipendiju, a danas se

---

⁶⁸ Još jedna greška i nepreciznost.

⁶⁹ Tada još nije bilo specijalizovanih studija elektrotehnike.

većina sa pravom čudi zašto je napuštio studije, koje su mu izvrsno išli. Ko što se može viditi, akademik, naš Martin Sekulić, značajno je uticao na Nikolu Teslu, kako na njegovo interesovanje za eksperimente, tako i na nivo opšte gimnazijskog obrazovanja. **Tesla** je bio u kontaktu sa još jednim ličkim Bunjevcom, a bio je to Marijan Matijević. 12. aprila 1921.god. Nikola Tesla je u Nju Jorku susrio svog zemljaka iz Like [Marijana Matijevića](#), poznatog ličkog hrvača, tada najsnažnijeg čovika na svitu, koji je po Americi javno pobeđivao sve izazivače i tako zarađivao dosta novca. Tom prilikom, Marijan Matijević je Nikoli Tesli poklonio novčanu pomoć za njegove daljnje eksperimente. Poznato je da je tom prilikom načinjeno nekoliko zajedničkih fotografija, ali ih nisam uspio pronaći. Poznata je lička izreka koju sam čuo od komandira čete koja je obezbeđivala Medački džep, da je Lika dala najpametnijeg čovika – Nikolu Teslu, najjačeg čovika na svitu – Marijana Matijevića i najpametniju ženu jer se udala za Titu (kako ličani Tito kažu u akuzativu).

Lovinačko područje, u kojem je rođen Martin Sekulić, odlaskom Turaka od 1689. godine, bilo je potpuno raseljeno i pusto. Krajiška vlast je u lovinačku tvrđavu postavila jaku stražu, a u isto vreme osnovana je Komisija za naseljavanje pustih zemljišta Like, pa prvi stanovnici u lovinačko područje stižu tokom 1698. i 1699. Biskup Brajković navodi da je 1700. godine u Lovincu naseljeno 80 kuća Bunjevaca i 30 kuća Srba i to na području Kika. Naseljavanja, koja je vodio pop Marko Mesić, u lovinački kraj odvijaju se s prostora Severne Dalmacije, Podgorja od Senja do Dračavca, prostora gornjeg Pokuplja i Modruša, dok srpsko stanovništvo dolazi iz prostora Brinja i Otočca, s prostora

oko reke Zrmanje, zatim Bosne, sa područja Grahova i Glamoča. Na lovinačkom prostoru, najbrojniji su bunjevački rodovi koji su došli s Mostarskog područja, priko Cetinske krajine, Promine i Ravnih Kotara. Među starosidiocima Gacke doline, nalazimo već bunjevačke rodove Vidakovića i Zdunića, a među uskocima iz Senja nalazimo bunjevačke rodove Rupčića i Sekulića. Pridošli Bunjevci su se dilili u više bratstava, koja su imala rodove. Imena rodova postala su prizimena stanovnika.

Tako u podgrupi Krmpote (poriklom iz okoline Mostara, niko vrime su živili na prostoru oko Senja, na Rabu i Pagu, ali radi ispaše sele se u Ravne Kotare, od kuda dolaze na područje lovinačkog kraja) nalazimo imena rodova: Baleni, Blaževići, Baričevići, Karani, Krpani, Matijevići, Miletići, Pavelići, Prpići, Rončevići, Skorupi, Šojati, Tomičići i Tomljenovići. U podgrupi Svetojurci (to su Bunjevci koji su iz Mostarskog područja naselili prostore Svetog Jurja, u primorju, od kuda su došli u lovinački kraj) su rodovi: Anići, Babići, Katalinići i Margete.

U podgrupi Ražančana (Bunjevci koji su iz Mostarskog područja naselili prostore Ražanca od kuda su došli u lovinački kraj) su rodovi: Brkići, Brkljačići, Budaci, Čuljati, Došeni, Dragičevići, Konačevići, Laktići, Pavičići, Račići, Rukavine, Serdari, Šarići, Šikići, Vrbani, Vrkljani, Zupčići i Župani. U podgrupi Zrmanjčana (Bunjevci koji su iz Mostarskog područja naselili prostore oko Zrmanje, od kuda su došli u lovinački kraj) su rodovi: Badžek, Beronići, Čavčići, Despoti, Ivezići, Jagari, Japunčići, Karani, Klarići, Kneževići, Markovinovići, Mašići, Matovninovići, Mrkobradi, Pastuovići, Peršići, Pešuti, Strmotići, Šilovići i Šulentići.

Prva evidencija o broju stanovnika iz 1712.god. pokazuje da je u lovinačkom području živilo oko 2000 stanovnika. Stabilna naseljenost, uvođenje ratarske privrede uz postojeću stočarsku i bolji uslovii života, pridonili su porastu broja stanovnika lovinačkog kraja. Krajiškim popisom iz 1857.god. zabilježeno je 8385 stanovnika u kumpaniji Sv. Mihovil – Lovinac, čime je dostignuta najveća naseljenost opštine Lovinac. Do kraja 19. vika dio stanovništva (pretežno Bunjevci) iseljava se u opustile, plodne dilove Bosne, u doline Sane i Vrbasa. Nakon razvojačenja Vojne krajine kreće se sve više u emigraciju, u Slavoniju (naročito oko Požege), Baranju, Vojvodinu, pa u SAD, Kanadu, Australiju, Venecuelu, Nemačku, čak i u Srbiju (Filipovići i Binički). U sastav opštine ulazi deset naselja: Gornja Ploča, Kik, Ličko Cerje, Lovinac, Raduč, Ričice, Sveti Rok, Smokrić, Štikada, Vranik. Naselje Vranik. Lovinac je jedno od najvišljih

opštinskih naselja (na koti 920 m n.m.), nego i jedno od najvišljih u brdovitim Liki i Gorskom Kotaru.⁷⁰

Bunjevci u Lovincu igraju poletno gluvo kolo obučeni u svoju tradicionalnu nošnju

---

⁷⁰ <http://www.lovinac.hr/page/stanovnistvo>

Ako pogledamo sada samu bunjevačku porodicu Sekulić, ona je imala 3 akademika – Martina Sekulića iz Lovinca, njegovu unuku Srebrenku Senu Sekulić iz Banja Luke i Antu Sekulića iz Tavankuta. Prilično. U “Imenoslovu bačkih Bunjevaca”⁷¹ navodi se da je ovo prizime zapisano u matičnim knjigama još kao Secula, Szekilics, Seculich, Sekula, Szekulin, Szekulity, Sekula, Szekulin, Szekulich, Szekulich i to u Aljmašu 1748; Baji 1719-1828; Gornjem Svetom Ivanu 1720-1862; Bikiću 1733; Čavolju, Čikeriji, Čonoplji, Novom Sadu i Čantaviru 1838; Mateoviću 1748-1750; Boršotu 1762-1896; Kaćmaru 1812-1835; Segedinu 1844; Baškutu 1851-1885; Gari, Vancagi, Subotici 1737. i Somboru 1715. U Mađarskoj su pojedine familije pomadžarene u Dunafalvi. U Čavolju su pomadžareni između 1934/1935. godine. Kakav je etimološki koren prizimena Sekulić među bačkim Bunjencima, vidimo iz riči “sekulirat - sekuliram”, što znači osigurati imovinu, osigurati život, - “Sekuliro sam salaš protiv vatre, a onu zemlju u dolu od poplave.”⁷² U ovom smislu nalazimo rič sekuliranje čak i među Slovencima: . „Naj vsakši ponuca to priliko i da sekulirati svojo hižo i drugo.“⁷³ Sekuliranje ima i značenje - nereligiozno, odrečnost prema religioznosti, sekularna država –Turska od Kemala Ataturka, država koja nije prevashodno verski utemeljena, kao što je sada slučaj među mnogim državama na Bliskom Istoku, u kojima se religioznost sada već podrazumiva. Za pridpostaviti je da je ovo prizime nastalo od muškog imena Sekula, za koje možemo pročitati da Sekula muško ime poriklom od mađarskog “szekely” što je naziv za pripadnika mađarskog plemena u Rumuniji, od rumunske imenice secul što znači silan, surov. Drugi oblici ovog imena su Sekul i Sekule. Kod Srba je rasprostranjenost ovog imena prilično velika, naročito u ranija vremena. U Hrvatskoj je dosta ritko, javlja se uglavnom u Severnom Jadranu, a najmanje

---

⁷¹ Marko Peić i Grgo Bačlija, „Matica Srpska“, Novi Sad 1994. st.123.

⁷² Marko Peić i Grgo Bačlija, „Rečnik bačkih Bunjevaca“, Matica Srpska, Novi Sad 1990. st.322.

⁷³ „Novine“ Glasilo prekomurskih Slovenaca, od 20. marta 1921. str.3.

u Dalmaciji.⁷⁴ Većina osoba imena Sekula živi u [Rijeki](#) (manje od deset), [Puli](#) (manje od deset), [Dubrovniku](#) (manje od deset). Zanimljivo je etimološko tumačenje :” Keltski Sukelus (Succellus) je drugo ime keltskog Taranisa, boga munja i gromova, jer je značenje imena isto: Sukelus je udarač i razbijač, a Taranis tare. Odatle je metatezom izvedeno srbsko ime Sekula što znači silan. Sukelus (Taranis) je prototip nordijskog Tora i slovenskog Peruna. Ime “Tor” je po srpskoj reči “torokati, torondžati”, što znači galamiti, bučno govoriti (Tor govori bučnom grmljavinom).⁷⁵

Zanimljivo je viditi podatke o grbu i plemstvu Sekulića, pošto je Martinov sin Rudolf na nagrobnoj ploči, kako sam već naveo, naveden kao plemić - Rudolf pl. Sekulić di San Pietro.

SEKULIĆ – SEKULICH – SEKULA (Preradović)

ŠTIT: (1626. godine) U plavome štitu na zelenoj podlozi stoji zlatni okrunjeni grifon sa zlatnom sabljom u desnoj šapi, a u lijevoj šapi drži odrubljenu tursku glavu s turbanom.

NAKIT: Iznad štita je okrunjena zlatna kaciga na kojoj se nalazi srebrna desnica s dvorepom zlatno- plavom zastavom.

PLAŠT: Plavo - srebrni i plavo - zlatni.

---

⁷⁴ www.knjigaimena.com/?znacenje-imena-Sekula

⁷⁵ Petko Nikolić Viduš, Kitscener, Canada,

Plemstvo i grb dobio je od cara Ferdinanda II. u Beču, 15. ožujka 1626. godine Vinko Preradović ili Sekulić.

Plemstvo je dobio istom poveljom i njegov brat Gerdina, Hranja, Radul ili Bulić i Ivan Preradović. Ovo je prizime u izvorima poznato i u obliku Preradović. Plemstvo je potvrđeno u Beču, 20. aprila 1864. godine.

Nekoliko članova ove uskočke plemićke porodice bilo je zapisano na platnom popisu članova senjske vojne posade iz 1551. godine. Sekulići su senjski plemićki rod koji su se, zajedno s Rupčićima, Stojkovićima i Ugarkovićima, iz Senja iselili u Gacku i Liku nakon oslobođenja Like od Turaka. Selili su u vreme kad su se u Gackoj stvarala gradska naselja u Otočcu, Prozoru i Brinju. Neki su članovi ove porodice služili u senjskoj vojnoj posadi kao iskusni oficiri i podoficiri. Selili su se u više smirova i naselili se na otočko zemljište, u brinjski kraj, u Ribnik i Lovinac. S tih su se područja u 19. st. Bunjevci iz ekonomskih razloga selili u Slavoniju, uglavnom oko Broda i Požege. Prema popisu stanovništva iz 1930. godine sprovedenom u Kraljevini Jugoslaviji, porodica Sekulić je između ostalog živila u Ribniku 25 porodica, u Lovincu 19, u Otočcu 12, a u Brinju dve porodice.⁷⁶

Srebrenka Sena Sekulić-Gvozdanović

Za Srebrenku Senu Sekulić-Gvozdanović više autora novodi da je rođena u Banja Luki, 12. aprila 1916. godine, kao najstarije od troje dce Martina Sekulića, profesora grčkog i latinskog i Ane - Hanje Tymczyszyn, rođene u Srebrenici, kćeri galicijskih doseljenika Oskara Tymczyszyna (Ukrajinca), sudije, i Amalije Leontowicz (Poljakinje). Nikoliko miseci nakon rođenja trećeg diteta, Martin Sekulić je umro od španske gripe. Ima tu dosta pomišanih podataka. Srebrenka je bila zapravo ćerka Oskara Sekulića profesora gimnazije u Banja Luki (1882-1919.) rođenog iz Martinovog drugog braka, koji je sklopio 1877. god. sa Laurom Kofranek (1859-1949.). Oskarova udovica Hanja, da bi prihranila i školovala dicu, osim slikarstvom bavila se i dizajniranjem odiće. Bila je vrsna slikarka pejzaža i portreta u akvarelu i pastelu. Familija s materine strane bila joj

---

⁷⁶ Enver Ljubović „Plemstvo Gacke i Krbave“, Senj 2003.st.228.

je umitnički vrlo talentovana. Majka, teta Micika, ujci Mihajlo, Stipan i Pero dobro su slikali. Sestra Biserka studirala je klavir, a brat Ozren je uz studije građevine učio violinu kod Vaclava Humla. Srebrenka je naslidila umitnički dar, pa se dvoumila između karijere operne pivačice i arhitekture. Ovo možemo pročitati na većini hrvatskih tekstova o Seni Sekulić, što se geneološki ne uklapa sa onim što sam izneo o Martinu Sekuliću. Taj odnos potvrđuje i tekst na ploči kriptе⁷⁷ u kojoj su njih dvoje zajedno saranjeni, a po godinama se vidi da joj Teslin profesor Martin Sekulić nije mogao biti otac. Radi tačnosti, uvidom u evidencije koje vodi Matična služba Grada Banja Luka, utvrdio sam slideće: U rekonstruisanim matičnim knjigama (pripis virskih RK knjiga) evidentirane su činjenice: - rođenja, na dan 12.04.1916. godine, u

---

⁷⁷ Pretraživanjem putem interneta na sajtu Mirogoj, možemo viditi da je Martin Sekulić umro 14.04.1905.god. u 68.godini, RKT, polje 7a, razred I, broj 34.

MARTIN SEKULLIĆ (sa 2 L) I SENA SEKULIĆ, Mirogoj

Banjaluki, ženskog diteta, čije ime je upisano kao Srebrenka, Marija, Zora; otac diteta Sekulić Oskar, profesor iz Banjaluke, i majka Anka rođ. Tumezyszyn. Nakon pristanka braka Srebrenke sa Gvozdanović Vladimirom (razvodom 1969.godine), sproveden je postupak promine ličnog imena sa Gvozdanović Srebrenka na novo Sekulić Sena, Rišenjem SUP-a Zagreb iz 1981.godine; - vinčanja Srebrenkinih roditelja u Banjaluki, na dan 12.06.1915. godine - oca Sekulić (Martina) Oskara, rođ.12.04.1882. godine u mistu Stjenjevac, grad Zagreb, sa pribivalištem, u trenutku vinčanja, u Derventi i majke Tumczyszyn (Mihovila) Ane, rođ. 03.09.1893. godine u Bjeljini, sa pribivalištem, u trenutku vinčanja, Banja Luka. Utvrdio sam i :

- činjenicu smrti Sekulić Oskara, koji je umro 01.07.1920. godine u Banjaluki – u tom upisu navedeno je da je rođen 12.04.1882. godine u Aleksandrovcu, Banja Luka, i da mu je pribivalište u trenutku smrti bilo u Aleksandrovcu, Banja Luka (Aleksandrovac sada pripada Opštini Laktaši), te da je saranjen na rimokatoličkom groblju. U rubriki za bračnog druga navedeno je: Anka rođ. Tyezyszyn, ali treba znati da su podaci o njoj različito upisani kad je rič o imenu i prizimenu Srebrenkine matere, u njezinoj knjigi rođenih, i u knjigi vinčanih za roditelje, te u knjigi umrlih za njezinog oca Sekulić Oskara.

Mlada udovica s troje dice priselila 1920. u Zagreb, gdi je živila familija Teslinog profesora Martina Sekulića. Radom svojih rukivi, podigla je dicu do univerzitetskih diploma, Srebrenka je diplomirala arhitekturu, Ozren građevinu, a Biserka muzikologiju. Učinila je to slikanjem, dizajniranjem odiće (spomnje se u katalogu velike izložbe Art Deco u Zagrebu) i proizvodnjom „narodnih rukotvorina“ – frulica, tanjirića, konjića – za priprodavača Vagnera. Radila je zabranjene božićne i uskršnje kartice slažući sličice od komadića filca i drugih tkanina uz oslikavanje vodenim bojama. Baka Hanja bila je i vrsna slikarka pejzaža i potreta u nježnom ali i čvrstom akvarelu i pastelu. I njezina mater Amalija bila je višta u slikanju, baš ko i tri Hanjina brata, ujci Mihajlo, Stjepan i Pero, i sestra Micika. Mihajlo je dostigao nivo da je u enciklopedijama, pisao je o njemu Smail Tihić, kao o jednom od začetnika Moderne u BiH. Sestra Biserka je studirala klavir kod Stančića, a brat Ozren je uz građevinu učio violinu

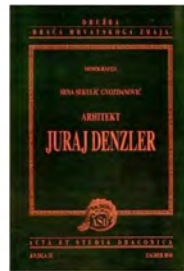
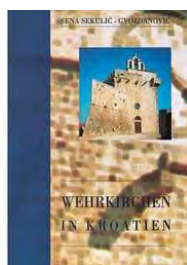
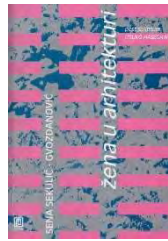
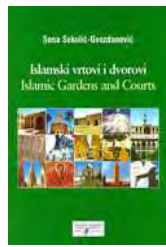
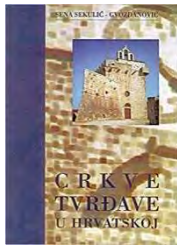
kod Vaclava Humla. Srebrenka je naslidila umitnički dar, al se lomila između karijere studija solo pivanja i arhitekture. Prof.dr. Sena Sekulić, maturirala je u Klasičnoj gimnaziji u Zagrebu 1935.god. Diplomirala je na Tehničkom (danas Arhitektonskom) fakultetu Univerziteta u Zagrebu 1940.god., na kojem je i doktorirala 1975. godine na temu “Crkve-tvrđave u Hrvatskoj” . Na istom je fakultetu 1946. izabrana za asistenta na “Katedri za povijest i oblike arhitekture”, 1962. za docenta, 1970. za vanrednog profesora, 1975. za redovnog profesora, a od 1979. do 1982. bila je dekan Arhitektonskog fakulteta.

prof.dr.sc. Sena Sekulić Gvozdanović, ulje na platnu   dekanica Arh.fakulteta
prof.dr.sc. Sena Sekulić Gvozdanović

Istraživala je tipologiju sridnjovikovnih urbanih cilina. S Jurjem Denzlerom radila je projekte za obnovu starog sisačkoga grada (1954–60), s A. Albinijem projekt Muzičke akademije na Gornjem gradu (1964–83), s M. Kauzlarićem Arheološki muzej u Zadru (1973) i Muzej hrvatskih arheoloških spomenika u Splitu (1967–75). 1983. je primila nagradu „Viktor Kovačić“, a 1997. nagradu „Vladimir Nazor“ za životno dilo. Bila je prva asistentkinja, docentkinja i profesorica na Arhitektonskom fakultetu, prva dekanica, prva profesor emeritus, prva članica HAZU (od 2000), to je prva žena koja je stekla naučna zvanja na ovom fakultetu. Objavila je oko 250 naučnih i stručnih radova knjiga i udžbenika, među njima: “Povijest arhitekture 1”, 1962., “Povijest arhitekture 2”, 1963., „Crkve - tvrđave u Hrvatskoj“, 1994. (privedeno na engleski i nemački), “Žena u arhitekturi: tragom žene kreatora i žene teoretičara u povijesti arhitekture”, 1998. (privedeno na japanski), „Arhitekt Juraj Denzler“, 92

2000. Posthumno: „Islamski vrtovi i dvorovi“, 2004., „Utvrdeni samostani na tlu Hrvatske“, 2007. Objavila je više od 250 radova iz područja teorije i istorije arhitekture, zaštite graditeljskog nasliđa, tipologije urbanih struktura, istorije pejzažne i parkovne arhitekture i istorije metrologije. Istraživala je rad i pisala o Jurju Denzleru, [Andri Mohorovičiću](#), [Đurđici Cvitanović](#), [Etienne-Louisu Boulleu](#), [Ivi Geršiću](#), [Josipu Budaku](#).

Objavila je više od 250 radova iz područja teorije i istorije arhitekture, zaštite graditeljskog nasliđa, tipologije urbanih struktura, istorije pejzažne i parkovne arhitekture i istorije metrologije.⁷⁸

U tekstu o gradini “Lipovac” prof.dr Sena Sekulić piše: “Mongoli i Tatari su 1242. pod vodstvom Kadana potučeni na gospićkoj visoravni i protjerani preko Une i potoka Kerke nedaleko turskog sela Zbig. Također su raspršeni na Grobničkom polju i oko Trsata pod vodstvom Batukana i protjerani u Štajersku, dakle iz Hrvatske na dvije različite strane, što dokazuje i Beli na darovnica: »...trans litus et ultra, usque fluvium Kerka

⁷⁸ Bibliografija u prilogu

et ad Brescha...« Provale Mongola, primorale su vladara da stimulira podizanje čvrstih uporišta, karike u formiranju gustog obrambenog lanca, pa i umnoženih lanaca (pojačanih kasnije i turskom najezdom) u krajevima Pokuplja prema rijeci Savi. Tako je sredina trinaestog stoljeća vrijeme intenzivnog izgrađivanja hrvatskih burgova, i novih i proširivanja ili pregrađivanja starih burgova u feudalna čvrsta gnijezda. Za jedan od rjeđih primjera precizno datiranog postanka našeg srednjovjekovnog burga – Lipovac – dobiva 1251. Ivan Okički, sin Jaroslava (ili Irislava) Okičkog, mjesto i dozvolu za gradnju.”“ Ako uopće mogu biti dva srednjovjekovna burga jednaka, jer se uvijek grade prema posebnim uvjetima terena i lokalnog materijala, ovaj stari grad, tada ekstremno zapadnog graničnog položaja, možemo smatrati blizancem starog grada Okića.”

U tekstu “Okić” piše: “Na strateški istaknutom mjestu, odasvud viđen, a takoreći neosvojiv, stajao je po svoj prilici prvotno župski grad, kasnije jedan od najstarijih hrvatskih burgova. Gospodari Okića mogli su s grada pregledati čitav svoj posjed od Samobora do Turopolja. Po položaju (495 m nadmorske visine) vladao je istočnim obroncima Plješevice i Samoborske gore, savskom i podgorskom ravnicom, s vidikom sve do Zagreba, Medvedgrada, Susedgrada. Malo ima mjesta u Hrvatskoj s tako širokim i dalekim pogledom kao s ruševina Okića. Izvorno ime za Okić bit će Ok(o)lić jer grad tako nazivaju latinski izvori: Oclych. Ohol znači obor, ogradu, pa i vojno taborište (Mažuranić). Naziv može potjecati i od ličnog imena Ochus. Karakteristično je za našu toponimiju da najčešće ističe svojstva gradilišta. Sudeći po nalazima u neposrednoj okolini starog grada (grobovi, keramika, željezna koplja, ilirsko-japodski novac i drugi predmeti), prethodnik mu je mogla biti prehistorijska gradina. Prehistorijske utvrde se i ne mogu drugačije zamisliti, već na mjestima zaštićenim prirodnom konfiguracijom tla. Rimljanima je ratna i građevna tehnika omogućila izgradnju u dolini s lakšim pristupom i opskrbom, a Slaveni opet grade svoje gradove na mjestima utvrđenim po prirodi, na visokim i strmim brežuljcima, na mjestima utoka rijeka, na otoku ili u močvarama.”

U tekstu “Zvečaj na Mrežnici” piše: “Zvečaj se diže strmo nad Mrežnicom, 162 m nad morem, na vrlo važnoj prometnici od Karlovca prema Senju. Kod grada se još 1850. vršila izmjena poštanskih konja, premda je veći dio objekta porušen već 1777, a građevni materijal poslužio je za gradnju nove ceste. Tada su porušene prednje kule kaštela i okolni zidovi do uglovnih kula nad Mrežnicom. Samo je »konak« s pripadajućim kulama ostao za stanovanje oficira tadašnje Švaračke kompanije. Okolno selo Zvečaj je sredinom devetnaestog stoljeća pripadalo senjskoj pukovnici, imalo je 21 kuću sa 119 stanovnika (župa Mrežnica). Čitavo područje i sam burg bili su često cilj turskih napada. U šesnaestom stoljeću Turci ga više puta pustoše.”

U tekstu “Stari grad Ribnik” piše: “Koncem trinaestog i početkom četrnaestog stoljeća vladali su Ribnikom vodički ili gorički knezovi Babonići (kasnije prozvani Blagajski po svom burgu Blagaju na Sani). U to vrijeme oni posjeduju zemlje od Gvozda do Kupe i Save i od granica Kranjske do Bosne. Te im posjede i na njima gradove potvrđuje povodom krunisanja u Zagrebu Karlo Roberto g. 1300. da njima »vladaju, kao što su vladali i njihovi pretci.« Babonići su istovremeno gospodari Ozlja (1280), Samobora (1272, 1293), Medvedgrada (1310), Okića (1322). Lopašić spominje Baboniće iz trinaestog stoljeća kao vjerojatne graditelje Ribnika, no jezgra je nesumnjivo starija, možda su je izgradili oni »pretci«, spomenuti u vladarevoj povelji, ili je i Ribnik bio prvotno plemenski (župski) grad tog kraja. Babonega, predstavnika najsilnijeg plemena Posavja na početku trinaestog stoljeća, sina kneza Stjepana Goričkog, zanimljivo je spomenuti u vezi s neobično smjelom krivotvorinom listine, koja je postanak Babonegova plemena htjela povezati s rimskim Orsini. Kad su Baboniće predobili za sebe Mlečani, Karlo Roberto ih je svrgnuo s banske časti (1323) i oduzeo im sva imanja između Kupe i Save. Grad Ribnik došao je u nove ruke bana Mikca Prodanića i njegovih nasljednika, a g. 1394. su ga oni prodali krčkom i senjskom knezu Nikoli Frankopan. Ta porodica posjeduje otada Ribnik gotovo dva stoljeća. G. 1544. sklapaju Frankopani sa Zrinjskima ugovor o zajedničkom nasljeđivanju. Čini se, glavni je motiv udruživanja odolijevanje Turčinu. Ribnik je bio važan strateški položaj na cesti za Krajinu, prema Ogulinu, Zagrebu, Senju i Rijeci. Tom se cestom odvija u

petnaestom i početkom šesnaestog stoljeća živahna trgovina, a sam grad Ribnik šalje radnike i građevni materijal za druge utvrde te uzdržava konjanike i strijelce.”

U knjigi “Islamski vrtovi i dvorovi” ona piše: “U dodiru s različitim kulturama vrlo prostranih područja, osobito s ostacima antike koja su osvojili ubrzo nakon Muhamedove smrti (632.) Arapi su naglo preuzeli inozemna postignuća i stvorili novu arapsku kulturu. Suočivši se s novim znanostima i umjetnošću, novi su vladari postali prosvijetljeni mecene. Proizlazeći iz istoga monoteističkog izvora kao i kršćanstvo, islam se razvio kao suparnik ranih oblika kršćanske umjetnosti u Bizantu i na Zapadu. Na svim civiliziranim područjima islam je prvi definirao kakvoću, što je poslije naglašavao europski srednji vijek: viteštvo, učtivost i plemenito ponašanje kao moralno pravilo. Misli europskoga dvanaestoga i trinaestoga stoljeća iznosili su arapski teolozi i filozofi već u devetome stoljeću. Toma Akvinski upoznao je Aristotela na temelju komentara Averoja iz Kordobe. Arapima možemo zahvaliti i za naše današnje komercijalne i tehničke izraze. U središtu Jeruzalema - nasuprot Gensemanskim vrtovima - Hram na stijeni jedno je od najsvetijih islamskih svetišta. Za Hebrejce to je mjesto s kojega je anđeo bacio kugu na narod zbog Davidove arogancije, za islamski je puk to pak ono mjesto s kojega je anđeo Gabriel poveo Muhameda u nebo.”

O knjigi prof.dr. Sene Sekulić “Utvrđeni samostani na tlu Hrvatske”, uredništvo piše o knjigi: “..plod je višegodišnjeg istraživanja rezultati kojega, nažalost, nisu objavljeni za života dr. se. Sene Sekulić-Gvozdanić. Opsežan tekst, uza stručnu redakciju, u strukturi ostaje vjeran u određenim segmentima skicoznom izvornom rukopisu, a grafički materijal u najvećoj je mjeri preuzet iz bogatoga arhivskog materijala autorice, uz njezine opise. Stoga su i izvori navedeni tamo gdje je o njima i izvorno ostavljen podatak. U tom smislu nisu niti svi navedeni lokaliteti obrađeni u jednakom opsegu. Rukopis je autorica u radnom obliku dovršila 2002., neposredno prije smrti, pa u knjizi nedostaje recentna literatura. Otad traje opsežan rad na pripremi rukopisa koji je stručno redigirala dr. se. Ariana Štulhofer, te nakon toga dr. se. Vladimir P. Goss. Iz iznimno opsežnoga grafičkog materijala koji je autorica skupila tijekom

dugogodišnjeg istraživanja i rada na ovoj knjizi, uredništvo je izabralo manji broj ilustracija koje su kvalitetom bile prikladne za objavu. Iako nedovršena, knjiga se predočuje u ovom obliku kao iznimno vrijedan ishodišni materijal budućim istraživanjima i svjedočanstvo o neumornu radu i entuzijazmu koji nisu posustali sve do posljednjeg trenutka autoričina života. (Mia Roth-Čerina). "U knjizi Utvrđeni samostani na tlu Hrvatske obuhvaćeno je oko 150 lokaliteta. Autorica ipak ne drži da je navela sve. (...) Naša je sljedeća zadaća pokušati izraditi tipologiju benediktinskih opatija u Hrvatskoj. Studija o utvrđenim samostanima u Hrvatskoj pruža u tu svrhu obilan materijal, a nova arheološka istraživanja dodat će tome nova saznanja."

Sena Sekulić poznata je bila kao najmarljivija osoba na Arhitektonskom fakultetu, bila je na poslu već prije 7 sati. Volila je planinarenje, pa se pored obližnjih planina, u kasnim godinama dva puta penjala na Kilimandžaro, putovala čak u Australiju i na Novi Zeland. Imala je lipe plave oči, pa su joj studenti na brucošijadama po pravilu kupovali buket plavog cvijeta. U penziju je ošla 1986.godine, u zvanju profesor emeritus.

Napisla je u svojoj oporuci: "Život mi je bio dugačak i plodan – zahvaljujući tome što sam obožavala život i znala se veseliti malim stvarima i doživljajima – pa ne želim da se zamnom plače. Bili blagoslovljeni svi koji me isprate u večnost". Umrula je sa 86 godina, 27. decembra 2002.god.

Od 2005.godine njoj u čast održava se memorijalni dan Sene Sekulić-Gvozdanović.

Pošto sam nedavno na Fejsbuku vidio veliko iznenađenje i razočarenje jednog Mandića iz daleka, kako Mijo Mandić stariji, može biti Bunjevac, nije mu se to nikako dopadalo, u drugim tekstovima koji slide, biće riči i o drugim bunjevačkim intelektualcima, svitskog glasa, za koje do sada nije bilo poznato za šta su zaslužni, ko ni da su baš naše, bunjevačke grane list.

Bibliografija Sene Sekulić-Gvozdanić

“Arhitektura i urbanizam Victora Gruena”, Čovjek i prostor, God.22 (1975), 11=272, str. 17; “Arhitektura i utopija u Veneciji cinquecenta”, Čovjek i prostor, God.29[!] (1981), 2=335, str. 31; “Arhitektura o kojoj se govori”, Čovjek i prostor, God.25 (1978), 6=303, str. 18; “Arhitektura Olimpijade u Münchenu 1972”, Čovjek i prostor, God.23 (1976), 4=277, str. 25; “Bikini prije hiljadupetsto godina”, Čovjek i prostor, God.21 (1974), 12=261, str. 30-31; “Centar nacionalne umjetnosti i kulture Georges Pompidou - Pariz”, Zbornik za narodni život i običaje Južnih Slavena, Knj.49 (1983), str. 589-613; “Dileme oko Voćina”, Arhitektura, God.23 (1969), 101, str. 50-58; “Etienne-Louis Boullee” : (1728. - 1799.) : hommage, Čovjek i prostor, God.46 (1999), 3/4=538/539, str. 58; “Etrurija i Rim : tragom žene teoretičara i žene kreatora u povijesti arhitekture”, Čovjek i prostor, God.22 (1975), 12=273, str. 20-21; “Funkcionalna obnova maritimno povijesne jezgre Zadra : urboekološki savez Zadra je objavio "kodeks sanacije" grada Zadra i trajne planske mjere za radikalnu obnovu grada”, Čovjek i prostor, God.45 (1998), 9/12=532/535, str. 64; “Hatšepsut : (18. dinastija, oko 1500. pr. n. e.) : tragom žene teoretičara i žene kreatora u povijesti arhitekture”, Čovjek i prostor, God.22 (1975), 7=268, str. 19-22; “Ideje i ličnosti grupe "Delos"”, Čovjek i prostor, God.25[!] (1979), 1=310, str. 25; “Internacionalni kongres C.I.H.A., Granada”, 3.-8. IX 1973, Čovjek i prostor, God.20 (1973), 10=247, str. 24-27; “Islamski vrtovi i dvorovi = Islamic gardens and courts I, II, III”, Naklada Jurčić, <2004; Ivo Geršić : (1915. - 2002.) : in memoriam, Čovjek i prostor, God.49 (2002), 1/2=572/573, str. 30; “Izgradnja, opis i analiza projekta obnove tvrđave Nehaj u Senju”, Senjski zbornik, God.4 (1969/70), str. 241-262; “Izložba gvaševa i grafike Marte Ehrlich”, Čovjek i prostor, God.1 (1954), 12, str. 7; “Izmijenjena politika revitalizacije : Međunarodni kongres o revitalizaciji, konzervaciji i reciklaži, Quebec”, Čovjek i prostor, God.27 (1980), 7/8=328/329, str. 4-5; “Iz stranih časopisa : tekst i izbor iz časopisa nekih socijalističkih zemalja, Arhitektura”, God.23 (1969), 102/103, str. 91-98; “Konačni bankrot 19. stoljeća”, Čovjek i prostor, God.27 (1980), 9=330, str. 24-25; “Kongres Internacionalne unije arhitekata : Mexico City”, Čovjek i prostor, God.25 (1978), 10=307, str. 9-10; “Konzervatorstvo američkog Istoka”, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, 2/3 (1976/77), str.259-266; “Krakowski Arhitektonski fakultet”, Čovjek i prostor, God.27 (1980), 6=327, str. 4; “Kreta : tragom žene teoretičara i žene kreatora u povijesti arhitekture”, Čovjek i prostor, God.22 (1975), 11=272, str. 20-21; “Kriza arhitektonske kritike, što je to?”, Čovjek i prostor, God.25 (1978), 7/8=304/305, str. 20, 27; “Liburnicae insulae , Arhitektura”, God.25 (1971), 111/112, str. 93; “Muhamedanska kuća”, Čovjek i prostor, God.1 (1954), 6, str. 4; “Muzička akademija na Vranicanijevoj poljani - varijanta 5”, Čovjek i prostor, God.30 (1983), 6=363, str. 12-13; “Nairobi - metropola svjetskih

konferencija?”, Čovjek i prostor, God.20 (1973), 12=249, str. 14-16 ; “Noćna rasvjeta spomenika kulture i starih gradskih ambijenata”, Čovjek i prostor, God.20 (1973), 5=242, str. 16-17 ; “Novi svijet - Tip i Pueblo : tragom žene teoretičara i žene kreatora u povijesti arhitekture”, Čovjek i prostor, God.22 (1975), 9=270, str. 20-21 ; “Picassova retrospektiva u Baselu”, Čovjek i prostor, God.23 (1976), 7/8=280/281, str. 26 ; “Previše ili premalo o spomenicima kulture” , Arhitektura, God.26 (1972), 116, Prostorno planiranje str. 31 ; “Prilog edukaciji arhitekata u godini zaštite spomenika kulture 1975”, Arhitektura, God.18[!] (1975), 154, str. 10-11; “Razmišljanja uz "postmodernu"”, Čovjek i prostor, God.26 (1979), 2=311, str. 20-22 ; “Razvoj kupelji i kupališta”, Arhitektura, God.7 (1953), 5/6, str. 70-77 ; “Semiramidini "viseći vrtovi" : tragom žene teoretičara i žene kreatora u povijesti arhitekture”, Čovjek i prostor, God.22 (1975), 6=267, str. 20-21 , “Solerijev Arcosanti se realizira”, Čovjek i prostor, God.23 (1976), 3=276, str. 22-23, 27 ; “Stari gradovi i gradine u Zagrebačkoj regiji” , Arhitektura, God.25 (1971), 109/110, str. 5-11 ; “Stari grad Slavetić” , Kaj, God.8 (1975), 7, str. 76-79 ; “Šegvićeva škola na Visu”, Život umjetnosti, 1968, 7/8, str. 235-239 ; “Terestričko-fotogrametrijska djelatnost Zavoda za fotogrametriju Geodetskog fakulteta u Zagrebu u službi zaštite spomenika kulture”, Čovjek i prostor, God.23 (1976), 2=275, str. 14-15 ; “Tragom žene kreatora i žene teoretičara u povijesti arhitekture”, Čovjek i prostor, God.22 (1975), 5=266, str. 20-21 ; “Utvrđen dominikanski samostan u Starom Gradu na Hvaru”, Mogućnosti, God.47 (2000), 10/12, str. 67-69; [2] tab. s ilustr. ; “Utvrđeni samostani na tlu Hrvatske”, Golden marketing - Tehnička knjiga : Arhitektonski fakultet Sveučilišta, 2007 ; “Uz Jencksa i ostale prognozere prema godini 2000”, Čovjek i prostor, God.25 (1978), 3=300, str. 18, 23 ; “Venecija i kuga : Palazzo Ducale”, Čovjek i prostor, God.27 (1980), 7/8=328/329, str. 32 ; “Walter Gropius”, Arhitektura, God.23 (1969), 102/103, str. 81-84 ; “Zagreb i njegova hidrotehnička problematika”, Čovjek i prostor, God.23 (1976), 11=284, str. 19 ; “O "Čovjeku i prostoru" u našem prostoru”, Čovjek i prostor, God.31 (1984), 2=371, str. 4-12 ; “Kapele u burgovima 13.-15. stoljeća”, Prostor : znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam, God.7 (1999), 2(18) ; “Arhitekt i njegov nacrt u starom vijeku”, Prostor : znanstveni časopis za arhitekturu i urbanizam, God.7 (1999), 2(18) ; “Američka nagrada za arhitekturu (A.I.A.)” , Čovjek i prostor, God.22 (1975), 10=271, str. 9-11 ; “Arhitektura i urbanizam Victora Gruena”, Čovjek i prostor, God.22 (1975), 11=272, str. 17 ; “Arhitektura i utopija u Veneciji cinquecenta”, Čovjek i prostor, God.29[!] (1981), 2=335, str. 31 ; “Arhitektura o kojoj se govori”, Čovjek i prostor, God.25 (1978), 6=303, str. 18 ; “"Beaux art" : u Muzeju moderne umjetnosti New Yorka”, Čovjek i prostor, God.23 (1976), 4=277, str. 25 ; “Crkve tvrđave na tlu SR Hrvatske”, Školska knjiga, 1994 ; “Dva arhajska spomenika”, Čovjek i prostor, God.2 (1955), 22, str. 4-5 ; “Ekskurzija u Carigrad : prostor skulptura” , Čovjek i prostor, God.11 (1964), 139/140, str. 11 ; “Etrurija i Rim” , Čovjek i prostor,

God.22 (1975), 12=273, str. 20-21 ; “Galerija atelier Meštrović”, Čovjek i prostor, God.10 (1963), 129, str. 4-5 ; “Hatšepsut : (18. dinastija, oko 1500. pr. n. e.) : tragom žene teoretičara i žene kreatora u povijesti arhitekture”, Čovjek i prostor, God.22 (1975), 7=268, str. 19-22 ; “Križa arhitektonske kritike, što je to?” , Čovjek i prostor, God.25 (1978), 7/8=304/305, str. 20, 27 ; “Novi svijet - Tip i Pueblo”, Čovjek i prostor, God.22 (1975), 9=270, str. 20-21 ; “Okić, Bulletin Odjela VII za likovne umjetnosti Jugoslavenske”, God.8 (1960), 2/3, str.81-88 ; “Povijest arhitekture” /, Sveučilište u Zagrebu, 1962-1963. I i II ; “Prefabrikacija i gradilište”, Čovjek i prostor, God.8 (1961), 114, str. 7 ; “Prilog edukaciji stručnjaka za zaštitu graditeljskog nasljeđa”, Godišnjak zaštite spomenika kulture Hrvatske, 8/9 (1982/83), str.163-165 ; “Pula - arhitektonsko historijski fragmenti” , Urbanizam i arhitektura, God.5 (1951), 9/12, str. 80-81, 105-107 ; “Solun u prošlosti i budućnosti”, Čovjek i prostor, God.2 (1955), 28, str. 4-5

Subotica februar 2020.

politikolog Zvonko Stantić

**Efekti izbornog predmeta
Bunjevački jezik sa elementima
nacionalne kulture*
-Obrazovanje kao uporište
identiteta Bunjevaca****

Suzana Kujundžić Ostojić
Edukativni i istraživački centar „Amorzije
Šarčević“ Subotica
Marija Bošnjak Stepanović
Nataša Branković
Pedagoški fakultet u Somboru, Univerzitet
u Novom Sadu

Kujundžić Ostojić,
Suzana, Marija Bošnjak
Stepanović, Nataša
Branković (2021),
Efekti izvornog
predmeta Bunjevački
jezik sa elementima
nacionalne kulture:
Obrazovanje kao
uporište identiteta
Bunjevaca, Bunjevački
prigled nr. 10, str. 101-
115. UG Bunjevi: Novi
Sad

Abstract: U radu se daju rezultati istraživanja uticaja nastave izbornog predmeta Bunjevački jezik sa elementima nacionalne kulture na etno-kulturni identitet Bunjevaca kao nacionalne manjine u Republici Srbiji. Istraživanje u ovom projektu je obuhvatilo učenike koji su pripadnici bunjevačke nacionalne manjine od prvog do osmog razreda osnovnih škola u Subotici i okolnim naseljenim mestima u kojima se u školama izučava izborni predmet *Bunjevački jezik sa elementima nacionalne kulture*, ukupno 270 učenika. Na osnovu rezultata istraživanja može se konstatovati da je znanje učenika o bunjevačkom jeziku, tradicionalnim vrednostima, kulturi, poreklu i običajima na visokom nivou. Učenici ovaj predmet smatraju zanimljivim i veliki broj njih bi želeo da nastavi da pohađa nastavu ovog predmeta i u srednjoj školi.

*Istraživanje je sprovedeno u okviru projekta „Efekti izbornog predmeta *Bunjevački jezik sa elementima nacionalne kulture u osnovnim školama*“, u saradnji sa Pedagoškim fakultetom; koje je finansiralo Ministarstvo državne uprave i lokalne samouprave.

**Rad je nastao u okviru projekta „*Obrazovanje kao uporište identiteta Bunjevaca*“ koji se finansira sredstvima Pokrajinskog sekretarijata za visoko obrazovanje i naučnoistraživačku delatnost AP Vojvodine.

UVOD

Do sada nisu postojala sveobuhvatna istraživanja u oblasti uticaja nastave izbornog predmeta Bunjevački govor sa elementima nacionalne kulture na etno-kulturni identitet Bunjevaca kao nacionalne manjine u Republici Srbiji. Izborni predmet Bunjevački jezik sa elementima nacionalne kulture uveden je u osnovne škole 2008/09. godine, ali kao govor, da bi nakon sprovedene standardizacije jezika naziv predmeta bio promenjen 2018. godine u jezik.

Na početku predavanja ovog predmeta nisu postojali udžbenici, učila i rad je bio veoma težak, ali želja za prenošenjem jezičkog, kulturnog i istorijskog nasleđa bila veoma velika. Vremenom, savladane su sve prepreke i svake godine napredovalo se izradi metodičke aparature. Prvi udžbenici koji su 2014. godine izašli iz štampe, bili su: Moja prva bunjevačka gramatika „Klupče“ od 1. do 4. razreda, Bunjevačka čitanka za 1. i 2. razred, Metodološki priručnik za 1. i 2. razred, zatim Bunjevačka čitanka za 3. i 4. razred 2017. godine. Nakon standardizacije bunjevačkog jezika rade se udžbenici za bunjevački jezik. Izišla je Moja prva bunjevačka gramatika za 1. i 2. razred. U toku je izrada istog udžbenika za 3. i 4. razred, kao i udžbenika za Bunjevački jezik sa elementima nacionalne kulture za 5. i 6. razred. Nastava za više razrede odvija se uz pomoć Radne sveske za 5., 6., 7., i 8. razred. Sve udžbenike izdao je Zavod za izdavanje udžbenika Beograd. Pored ovih učila, izdate su brojne knjige dečije književnosti, 10 knjiga „Tandrčka i njegovog blaga“, brojne bojanke edukativnog sadržaja za niže razrede, CD prezentacije časova, bunjevačkih običaja, nošnje... koji predavačima olakšavaju posao a deci predmet čine imteressantnijim i olakšavaju usvajanje znanja. Izvođene su po školama, ali i pojedinačno brojne priredbe povodom Božića, Uskrsa, Dečije nedelje, takmičenja recitatora, takmičenja u pisanju na bunjevačkom jeziku, „Bunjevačka lipa rič“ publikuje se 12 godina za redom.

U razvoju dečije bunjevačke književnosti, a samim tim i izradi udžbenika pomogao je dečiji list na bunjevačkom jeziku „Tandrčak“, koji izlazi od 2008. godine, koga finansira Pokrajinski sekretarijat za kulturu i informisanje. U listu su objavljivane priče, pesme, zagonetke, bajke i

mnogi drugi narodni i umetnički sadržaji koji su pomogli da se popune stranice udžbenika.

Ova studija je rezultat empirijskog istraživanja uticaja nastave izbornog predmeta Bunjevački jezik sa elementima nacionalne kulture na etno-kulturni identitet Bunjevaca kao nacionalne manjine u Republici Srbiji. Istraživanje je zamišljeno kao anketno (surway) istraživanje sa obuhvatom polaznika nastave ovog predmeta, na žalost, u međuvremenu pojavila se pandemija korona virusa i istraživanje je sprovedeno u vanrednim okolnostima. Grupe izbornih predmeta B, kojima pripada i Bunjevački jezik sa elementima nacionalne kulture, se ne predaju već se nastava odvija on lajn. Anketni upitnici su podeljeni predavačima, koji su ove davali svojim učenicima u školi, prilikom sretanja i primopredaje drugih materijala za nastavu bunjevačkog.

Tabela 1 – Pregled učenika polaznika BJNK po školama od 2008. do 2020. godine

			2008/20 09	2009/20 10	2010/20 11	2011/20 12	2012/20 13	2012/20 13	2013/20 14
1	OS „Matija Gubec“	Tavank ut	14	17	21	17	67	96	104
2	OS „Sonja Marinković“	Subotic a	12	17	14	23	27	23	22
3	OS „Matko Vuković“	Subotic a	11	15	15	8	7	-	8
4	OS „Đuro Salaj“	Subotic a	9	33	42	71	58	87	100
5	OS „Bosa Milićević“	Novi Zednik	9	13	16	26	30	31	34
6	OS „Vuk Karadžić“	Bajmo k	9	16	18	37	43	47	34
7	OS „Pionir“	Stari Zednik	5	9	8	8	6	19	19
8	OS „Jovan Mikić“	Subotic a	4	4	9	6	-	-	-

Zbornik za kulturu, nauku i društvena pitanja Bunjevaca

9	OS „Ivan Goran Kovačić“	Subotica	8				-	-	-
10	OS „Miloš Crnjanski“	Subotica		7	5	9	-	6	8
11	OS „Majšanski put“	Subotica		7	8	14	-	-	-
12	OS „Jovan Jovanović Zmaj“	Subotica			8	7	7	6	8
13	OS „Ivan Milutinović“	Mala Bosna				6	-	-	-
14	OS „Sveti Sava“ Bikovo	Bikovo				15	15	10	10
15	OS „Vladimir Nazor“	Đurđin					-	-	-
16	OS „21. oktobar“	Sombor			7	7	12	13	14
			81	138	171	248	272	338	357

Tako je od 270 podeljenih anketa, popunjeno nazad vraćeno 137. Ankete su učenici popunjavali sami, bez prethodnog uputstva. Ovo ističemo iz razloga, što verujemo da bi rezultati ankete bili i bolji, da su okolnosti bile povoljnije.

Ako se pogleda tabela broja učenika koji pohađaju ovaj izborni predmet, primetan je veliki pad u ovoj školskoj godini, što se može tumačiti kao posledica pandemije i načina izvođenja nastave, gde su se roditelji i učenici fokusirali na najvažnije predmete, gde je onda malo mesta

Bunjevački prigled, 10/2021

Tabela 1 - nastavak

			2015/20 15	2016/20 16	2017/20 17	2018/20 18	2019/20 19	2020/20 20
1	OS „Matija Gubec“	Tavankut	123	122	106	111	104	73
2	OS „Sonja Marinković“	Subotica	17	20	10	-	-	-
3	OS „Matko Vuković“	Subotica	9	10	6	12	16	10
4	OS „Đuro Salaj“	Subotica	55	79	92	89	70	72
5	OS „Bosa Miličević“	Novi Zednik	45	40	35	35	28	25
6	OS „Vuk Karadžić“	Bajmok	36	37	42	44	30	27
7	OS „Pionir“	Stari Zednik	32	37	34	27	23	22
10	OS „Miloš Crnjanski“	Subotica	8	6	-	-	-	-
11	OS „Majšanski“	Subotica	30	25	22	25	22	9
12	OS „Jovan Jovanović Zmaj“	Subotica	6	-	-	-	-	-
13	OS „Ivan Milutinović“	Mala Bosna, Subotica	11	11	6	20	31	26
14	OS „Sveti Sava“	Bikovo, Subotica	23	44	32	28	19	6
16	OS „Bratstvo“	Sombor	13	-	-	7	7	-
17	OŠ „Sečenji Ištvan“	Subotica	29	17	24	13	11	5
			437	448	409	411	361	275

ostalo za maternji jezik sa elementima nacionalne kulture. Ovo je velik problem koji bi Ministarstvo prosvete, nauke i tehnološkog razvoja u budućnosti moralo razmotriti i status izbornog predmeta iz grupe B, barem premestiti u grupu A (obaveznih izbornih predmeta). Sprovođenje same ankete za upis ovog predmeta do samog kraja bio je neizvestan, i odvijao se pod okolnostima koje mu nikako nisu pogodovale.

Naponjimemo i to da je ovaj vid nastave bunjevačkog u školama nastao posle duge pauze, od stotinjak godina, vrlo sporadične nastave za bunjevačku decu, tako da se jezik, kultura, istorija i književnost prenosila sa kolena na koleno, a nikako u organizovanoj i obrazovnoj formi. Brojne generacije Bunjevaca o svom poreklu znale su veoma malo, tek toliko iz usmenog predanja, postojala je maglovita svest o postojanju bunjevačke književnosti, znali su se fragmenti istorije a narodne običaje kao i bajke i priče polako su se kod mladih naraštaja počeli gubiti i sve manje se o njima znalo. Uvođenjem izbornog predmeta Bunjevački jezik sa elementima nacionalne kulture ovaj proces je okrenulo u drugom smeru, i sve potisnuto i zaboravljeno postalo je efektivno znanje učenika. U koliko meri je to znanje usvojeno, šta misle o ovom predmetu đaci, iz kakvih porodica oni dolaze (da li se u kući neguju bunjevački jezik, običaji, prate bunjevački mediji, da li učestvuju u životu svoje zajednice zajedno sa roditeljima), sve su to bila pitanja ankete, koja bi nam dala odgovore i smernice kako dalje što bolje i kvalitetnije raditi sa sadašnjim i budućim polaznicima nastave ovog predmeta.

Bunjevački jezik sa elementima nacionalne kulture 2020/21. uveden je kao fakultativni predmet i u srednje škole, pa nas je stoga zanimalo i koliko je interesovanje budućih srednjoškolaca za ovaj predmet.

METOD ISTRAŽIVANJA

Predmet istraživanja je ispitivanje uticaja nastave izbornog predmeta Bunjevački jezik sa elementima nacionalne kulture na etno-kulturni identitet Bunjevaca kao nacionalne manjine u Republici Srbiji. Kroz ovaj nastavni predmet, učenici osnovne škole se upoznaju sa jezikom, tradicionalnim vrednostima, kulturom, narodnim poreklom i običajima Bunjevaca sa prostora današnje Autonomne pokrajine Vojvodine,

Republika Srbija. Na taj način se upotpunjuje saznanje o kompleksnosti kulturnog identiteta sa namerom negovanja izbalansiranog pristupa tradiciji i ostvarenoj modernizaciji.

Cilj istraživanja je da se stekne uvid u efekte nastave izbornog predmeta Bunjevačkog jezika sa elementima nacionalne kulture na etno-kulturni identitet Bunjevaca kao nacionalne manjine u Republici Srbiji. Takođe, cilj istraživanja je i utvrđivanje postojanja motivacije za nastavak obrazovanja u oblasti izučavanja bunjevačkog jezika sa elementima nacionalne kulture u srednjoškolskom obrazovanju.

Tabela 2. Distribucija uzorka ispitanika prema mestu

<i>Mesto</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
Subotica	48	35,6
Donji Tavankut	43	31,8
Gornji Tavankut	9	6,7
Ljutovo	5	3,7
Novi Žednik	12	8,9
Bajmok	9	6,7
Mala Bosna	9	6,7
bez odgovora	2	-
<i>Ukupno</i>	<i>137</i>	<i>100</i>

Tabela 3. Distribucija uzorka učenika po razredima

<i>Razred</i>	<i>N</i>	<i>%</i>
1	2	1,5
2	18	13,2
3	28	20,6
4	19	14,0
5	21	15,4
6	15	11,0
7	9	6,6
8	24	17,6

Istraživanje u ovom projektu je obuhvatilo učenike koji su pripadnici bunjevačke nacionalne manjine od prvog do osmog razreda osnovnih škola u Subotici i okolnim naseljenim mestima u kojima se u školama izučava izborni predmet Bunjevački jezik sa elementima nacionalne kulture. U istraživanju su učestvovali učenici 10 osnovnih škola u Subotici, Gornjem Tavankutu, Donjem Tavankutu, Bajmoku, Novom Žedniku, Ljutovu i Maloj Bosni (Tabela 2). Ukupan broj učenika koji je obuhvaćen istraživanjem je 137, odnosno 36, 1% učenika muškog pola i 63,8% učenika ženskog pola.

Kada je reč o distribuciji uzorka prema razredima, uvidom u tabelu 3 možemo konstatovati da je najviše učenika trećeg razreda (20,6%), potom učenika osmog razreda – 17,6%, petog razreda 15,2%, a zatim slede učenici četvrtog razreda – 14%, šestog (11%) i drugog razreda (13,2%), dok je najmanje bilo obuhvaćeno učenika prvog razreda (svega 2 učenika – 1,5%) i sedmog razreda – 6,6% (Tabela 3).

Za potrebe istraživanja osmišljen je upitnik u kome su bili zastupljeni zadaci uglavnom zatvorenog tipa, uz nekoliko zadataka otvorenog tipa. Prvi deo upitnika ima cilj saznavanje motivacije za pohađanje predmeta, potom slede pitanja kojima se proverava znanje učenika o o običajima,

jeziku, kulturi, načinu života i tradicionalnim vrednostima bunjevačke nacionalne manjine, i to tako da je forma zadataka prilagođena uzrasnim sposobnostima učenika razredne

nastave koji popunjavaju zadatke od 1-9, dok su učenici viših razreda osnovne škole popunjavali sve zadatke, odnosno 1-22. Takođe, u ukupnom uzorku bilo je 55 učenika nižih razreda, odnosno 70 učenika viših razreda osnovne škole. Međutim, deo koji je namenjen učenicima viših razreda popunjavalo je i 20 učenika nižih razreda, odnosno ukupno je 90 učenika popunjavalo deo upitnika koji je bio namenjen učenicima od 5-8. razreda.

REZULTATI ISTRAŽIVANJA SA DISKUSIJOM

Stavovi učenika o predmetu BJNK

Većina anketiranih učenika se u potpunosti slaže (80,7%) ili se slaže (18,5%) da je predmet Bunjevački jezik sa elementima nacionalne kulture zanimljiv predmet. To potvrđuju i odgovori kojima su oni ocenjivali stav „Bilo je korisno, ali ne naročito zanimljivo“ (Tabela 4),

Tabela 4. Stavovi učenika o predmetu BJNK

	Sasvim se slažem		Slažem se		Neodlučan/ neodlučna sam		Ne slažem se		Uopšte se ne slažem	
	N	%	N	%	N	%	N	%	N	%
Bilo je korisno, ali ne naročito zanimljivo.	3	2,3	7	5,3	8	6,1	78	59,5	32	24,4
To je za mene bio dosadan i suvišan nastavni predmet.	0	0	2	1,5	1	0,7	63	48,5	64	49,2
Pohađao/la sam ga zato što su roditelji to želeli.	9	70,0	10	7,8	60	46,5	60	46,5	40	31,3
Pohađao/la sam ga zato što su i moji drugovi/drugarice to izabrali.	16	12,4	35	27,1	8	6,2	42	32,6	27	20,9
Pohađao/la sam ga zbog učitelja/učiteljice (nastavnika/nastavnice) koje nisam želeo/la da razočaram.	11	8,5	18	14,0	10	7,8	50	38,8	39	28,3

Pohađa-o/la sam ga jer sam pripadni-k/ca bunjevačke nacionalne manjine.	50	41,0	44	36,1	7	5,7	16	13,1	5	4,1
---	----	------	----	------	---	-----	----	------	---	-----

jer se njih 24,4% uopšte ne slaže sa ovom tvdnjom, odnosno 59,4% učenika se uopšte ne slaže sa njom, što je ukupno 100 učenika. Učenici takođe, ne smatraju da je reč o dosadnom i suvišnom nastavnom predmetu, što je potvrdilo preko 90% učenika.

Na pitanje da li bi želeli da pohađaju u srednjoj školi predmet Bunjevački jezik sa elementima nacionalne kulture nešto manje od polovine ispitanika, odnosno 65 učenika (47,8%) se izjasnilo pozitivno, 66 učenika je reklo „možda“, dok svega njih 5 (3,7%) ne bi želelo da ima ovaj predmet u srednjoj školi. Ovde jasno možemo videti da postoji izražena motivacija za dalje učenje u okviru ovog predmeta za oko polovinu ispitanih učenika, dok su ostali neodlučni.

Znanje o BJNK učenika od 1-8. razreda

Kad je reč o poznavanju običaja učenici su pokazali odlično znanje o Matericama i proslavi Nove godine, jer je preko 90% učenika znalo tačan odgovor. Njih 62,8% zna da Bunjevci za okićenu jelku za Božić kažu „grana“.

Učenici su sa velikom tačnošću (90,2%) prepoznali bunjevački običaj koji se zove *prelo*, kao i da se na prelu najviše svira tamburica (87,4%). Među praznicima koje Bunjevci slave učenici su u najvećem broju prepoznali Dužijancu kao nacionalni praznik (97,7%), potom Mlado lito kao Novu godinu (96, 9%), odnosno verski praznik Duhove kao Dove (95,4%), te se može reći da učenici veoma dobro poznaju ova tri praznika.

U Tabeli 5 prikazani su odgovori učenika na pitanje iz upitnika u kojem je trebalo da navedu 2 bunjevačka jela. Njihovom analizom možemo konstatovati da su učenicima najviše poznati: tarana, krompirača i nasuvo, dok slabije navode divenicu, skorupaču i paradičkom čorbe.

Tabela 5. Prepoznavanja bunjevačkih jela

tarana	65	fanci	9	sarma	2	skurupača	1
krompirača /krumpirača	35	pogača	8	gužvara	2	divenica	1
nasuvo	27	prisnac	5	tisto	2	pita od jabuka	1
gomboci/gumboci	20	gube	4	paradičkom čorbe	2	-	
uzlivanci	15	grh/gra	3	pivčiji paprikaš	2	-	
lakumići	13	riba	3	listići	2	-	

Kad je reč o znanju koje su učenici pokazali za prepoznavanje delova bunjevačke nošnje, rezultati su prikazani u tabeli ispod (tabela 6). Uvidom u odgovore učenika zaključujemo da preko 70% učenika zna da su Bunjevci nosili *prusluk* od svile ili čoje preko košulje, da se vinčano ruvo izrađuje od skupe i teške *svile*, a da su Bunjevke na glavi nosile *maramu*.

Tabela 6. Poznavanje bunjevačke nošnje

Bunjevci su nosili ___ preko košulje...			Vinčano ruvo za Bunjevku je šiveno od ...			Bunjevke su na glavi nosile		
prsluk/prusluk	10 1	73,72 %	svile	10 2	74,4%	maramu/maram e	10 9	79,56 %
odilo	2	1,46%	tkanin e	4	2,92%	vence/vinac	4	2,92%
sako	1	0,73%	čoje	3	2,19%	šubare	3	2,19%
ruvo	3	2,19%	nošnju	2	1,46%	šešir	2	1,46%
jelek	2	1,46%	čipke	1	0,73%	punde	2	1,46%
nošnju	1	0,73%	bez od- govora	25	18,25 %	krunu/krun e	2	1,46%
bez odgo- vora	27	19,71 %	-	-		bez odgovora	15	10,95 %

Takođe, učenici znaju da se kod Bunjavaca na Božić ne ide u goste (93 tačna odgovora), da se na Ivana Cvitnjaka preskaču vatre, gde je 101 učenik je odgovorio tačno, dok 84 učenika zna da Kraljice nisu bunjevački običaj kojim se obeležava kraj božićnih praznika.

Bili vez je bio ukras koji se nalazio u prošlosti kod Bunjevaca na svim delovima odeće (košuljama, suknjama, na postelji) što je prepoznalo 94 učenika, odnosno 68,61%.

Učenici veoma dobro znaju da su divojke te koje čekaju polivače na vodeni ponediljak - 97,08%.

Znanje o BJNK učenika od 5-8. razreda

Ovaj deo upitnika bio je predviđen za učenike od 5. do 8. razreda, njih 70, ali je na pitanja odgovaralo i 20 učenika mlađeg uzrasta, što čini ukupan uzorak od 90 ispitanika. U ovom delu upitnika interesovalo nas je koliko učenici poznaju bunjevački govor, odnosno da li znaju kako se pojedine reči iz srpskog jezika izgovaraju na bunjevačkom jeziku.

Za većinu reči (10 od 12), koje su bile ponuđene, više od polovine učenika je dalo tačan odgovor: mliko (mleko), dite (dete), škula (škola), divaniti (govoriti), astal (sto), taška (tašna), na nogi (na nozi, friško (sveže), kruv (hleb), puce (dugme), dok su nešto manje tačnih odgovora dali za 2 reči – jedared (jedanput) i firanga (zavesa).

Kako je za Bunjevce karakteristična likovna umetnost *slamarstvo*, koja je vezana za proslavu završetka žetve i zasnovana na pletenju slame, i ovo bilo predmet jednog zadatka iz upitnika. Veliki broj učenika je odgovorio tačno – 70, dok njih 20 nije znalo odgovor ili je dalo pogrešan odgovor.

U tabeli 7 dat je pregled tvdnji učenika o životu i poreklu Bunjevaca. Učenici u velikom broju znaju da su Bunjevci dobili ime po reci Buni u Hercegovini (83,3%), da Bunjevci nisu oduvek živeli po salašima (66,7%), potom da je najviša institucija bunjevačkog naroda Nacionalni savait bunjevačke nacionalne manjine (93,3%), kao i da su bunjevačka obeležja: barjak, grb i svečana pisma (81,1%). Osim toga oni znaju određenje pojma *vašange*, kao i da se Dužijanca ne odvija u spetembu mesecu.

Tabela 7. Znanje o životu i poreklu Bunjevaca

	TVRDNJA	DA		NE		Bez odgovora	
a)	Bunjevci su dobili ime po reci Buni u Hercegovini.	75	83,3%	11	12,2%	4	4,4%
b)	Bunjevci nisu oduvek živeli po salašima.	60	66,7%	26	28,9%	4	4,4%
c)	Najviša institucija bunjevačkog naroda je Nacionalni savit bunjevačke nacionalne manjine.	84	93,3%	2	2,2%	4	4,4%
d)	Bunjevačka obeležja su barjak, grb i svečana pisma	73	81,1%	12	13,3%	5	5,5%
e)	Dan Dužijance je 15. septembra.	8	8,89%	78	86,7%	4	4,4%
f)	Neven je Bunjevački mesečni list.	50	55,5%	36	40%	4	4,4%
g)	Vašange su gospoda.	19	21,1%	65	72,2%	6	6,7%

Od učenika je takođe traženo da prepoznaju praznik kada se kod Bunjevaca jede sledeća hrana: gra čorba, nasuvo sa sirom, gube sa makom i riba i može se konstatovati da učenici veoma dobro poznaju ove običaje kada je reč o hrani, jer je 83 učenika (92,2%) učenika odgovorilo tačno, dok 7 (7,78%) učenika nije odgovorilo.

Učenicima u ovoj grupi je takođe poznato ime Ivana Antunovića, bunjevačkog prosvetitelja, župnika, biskupa i začetnika borbe za bunjevački jezik, jer je 59 (65,5%) učenika dalo tačan odgovor, dok je ostatak učenika pogrešio u prezimenu, odnosno 21 (23,3%) učenika nije odgovorio na ovo pitanje.

Porodica kao mesto negovanja običaja Bunjevaca

U ovom delu upitnika cilj je bio dobijanje informacija od učenika koliko se u njihovim porodicama neguju bunjevački običaji. Uvidom u tabelu 8, možemo da konstatujemo da učenici potvrđuju da se u njihovim porodicama često neguju bunjevački običaji (81,1%), ali da isto tako možemo videti da su podeljeni u tome da koliko se često čitaju Bunjevačke novine i Tandračak (često - 51,6%, odnosno retko – 42,1%),

kao i koliko često porodica učestvuje u proslavi bunjevačkih praznika kao što su dužionica i prelo (često – 37,9%, odnosno retko – 40,0%). Oko polovine učenika iz ove grupe (47,9%) izjavljuje da njihova porodica retko učestvuje u kulturnim događajima Bunjevaca, kao što su pozorišne predstave, folklor ili književne večeri. Više od polovine učenika (62,4%) izjavljuje, takođe, da u njihovoj porodici retko njihovi roditelji i/ili majke i dide pričaju bunjevačkim jezikom.

Tabela 8. Negovanje običaja u porodici

	<i>često</i>		<i>retko</i>		<i>nikad</i>	
Moja porodica učestvuje u proslavi bunjevačkih praznika (dužionica, prelo...)	36	37,9%	38	40,0%	22	23,7%
U mojoj porodici se neguju bunjevački običaji za verske praznike (Korizma, materice, ocevi, Božić, Novo lito, Uskrs, Dove)	77	81,1%	13	13,7%	5	5,3%
U mojoj porodici jedan ili više članova govori bunjevačkim jezikom.	1	1,1%	58	62,4%	28	6,5%
Moji roditelji i/ili majke i dide mi pričaju o životu i običajima Bunjevaca.	34	35,8%	55	57,9%	6	8,3%
U mojoj porodici se čitaju Bunjevačke novine, Tandrčak...	49	51,6%	40	42,1%	6	6,3%
Moja porodica učestvuje u kulturnim događajima Bunjevaca (pozorišne predstave, folklor, književne večeri).	23	24,0%	46	47,9%	27	28,1%
Moja porodica posećuje kulturne događaje Bunjevaca (pozorišne predstave, folklor, književne večeri).	29	30,2%	36	37,5%	31	32,3%

Kad je reč o bunjevačkim imenima i prezimenima, učenici ove grupe od imena najviše navode: Stipana, Josu ili Josipa i Katu, ali pored toga oni znaju i za druga imena: Antun, Marija, Pere, Šime, Ivan, a ukupno su naveli 18 imena. Među prezimenima su najzastupljeniji: Vojnić,

Poljaković, Tumbas i Horvat, ali pored toga oni su naveli i sledeća: Kopunović, Antunović, Kujundžić, Dulić i dr., odnosno ukupno 24 prezimena. Možemo konstatovati da učenici imaju dovoljno znanja kada je reč o bunjevačkim imenima i prezimenima.

ZAKLJUČAK

Na osnovu rezultata istraživanja može se konstatovati da je znanje učenika o bunjevačkom jeziku, tradicionalnim vrednostima, kulturi, poreklu i običajima na **visokom** nivou. Učenici ovaj predmet smatraju zanimljivim i **veliki broj** njih bi želeo da nastavi da pohađa nastavu ovog predmeta i u srednjoj školi.

Rezultati ovog istraživanja imaju cilj da pruže potpuniji uvid u efekte obrazovanja na negovanje i razvoj etno-kulturnog identiteta Bunjevaca i tako omogućie telima Bunjevačkog nacionalnog Saveta da nadalje utemeljenije oblikuju obrazovnu i kulturnu politiku bunjevačke nacionalne zajednice.

LITERATURA

1. Кујунџић Остојић, Сусана, Ружа Јосић и Јадранка Тиквицки: „Клупче“ Моја прва граматика од 1. до 4. разреда основне школе
2. Кujundžić Ostojić, Suzana, Ruža Josić i Jadranka Tikvicki: „Klupče“ Моја прва bunjevačka gramatika за 1. и 2. razred osnovne škole
3. Саванов Мирјана и Невенка Башић Палковић: Буњевачка читанка за 1. и 2. разред
4. Savanov Mirjana i Nevenka Bašić Palković: Bunjevačka čitanka за 3. и 4. razred
5. Рукопис уџбеника

Kolektivno sećanje i pamćenje kod Bunjevaca

Iršević, Sandra (2021),
Kolektivno sećanje i
pamćenje kod
Bunjevaca, Bunjevački
prigled nr. 10, str. 116-
127. UG Bunjevi: Novi
Sad

Sandra Iršević

Apstrakt: Cilj rada je da pridstavi sagledavanje kulture sećanja kroz kalendare kod Bunjevaca. Jedan od ciljeva rada je i da se sagleda kada kroz književni tekst sećanje prelazi u pamćenje, a pamćenje u sećanje?. Polazimo od pitanja: šta je sećanje?. Ako polazimo od nas samih zapamtimo samo za nas bitne događaje i datume. Sa druge strane, kako se društvo menja, tako se menja i javno sećanje i novi događaji se dodaju u kalendar kolektivnog sećanja nekog grad, države ili nacionalne zajednice. Pravimo kalendare koji generalno reflektuju kolektivni identitet onih koji ga koriste i obeležavajući praznike iz prošlosti koji su bitni za sadašnjost, a bili su bitni i u određenom političkom momentu za prošlost.

Pošto su kolektivna sećanja mnogo više nego samo sakupljenja lična sećanja, ona ne mogu da se proučavaju kao društveni trag prošlosti kako pojedinci pišu istoriju. Kolektivna sećanja ne odnose se samo na pojedinačna sećanja, nego i na istorijske zapise, televiziju, muzeje, ratna sećanja i druge socijalne "sajtove" za sećanja, objašnjava Evitar Zerubavel, koji je kroz svoj rad proučavao naciju u posebnoj istorijskoj formi koja predstavlja naciju-državu. Zerubavel se fokusirao na proučavanje "nacionalnih prigodnih praznika". Zerubavel objašnjava da je veza između kalendara i istorije je semiotička.

Ključne reči: kolektivno sećanje, pamćenje, nacionalni kalendar, istorija, bunjevačka umetnost

1. Uvod

Poslednjih godina u Srbiji se sve više izučava nacionalna istorija i kultura sećanja u okviru kulturno-umetničkih i naučnoistraživačkih projekata. Zbog toga se stvorila potreba da se na isti način izučava i istorija i kultura Bunjevaca, koji su različitim turbulentim događajima iz prošlosti uspeli da očuvaju svoj identitet. Pod uticajem vladajuće politike sećanja⁷⁹ potisnuti iz zvaničnih narativa istorije. Dosadašnja istraživanja o Bunjercima uglavnom obuhvataje teme o poreklu Bunjevaca, njihovim običajima, jeziku, odakle dolaze, da li su Hrvati ili ne i slično. Mali broj istraživanja se odnosi na istraživanje kulture sećanja i pamćenja kod Bunjevaca⁸⁰. Literatura na srpskom i hrvatskom jeziku iz oblasti kulturne istorije i kulture sećanja nije obimna, a još manje ona koja istraživa Bunjevce.

2. Kultura sećanja i kalendari

Postavlja se pitanje: Šta je sećanje?. Ako polazimo od nas samih zapamtimo samo za nas bitne događaje i datume. Sa druge strane, kako se društvo menja, tako se menja i javno sećanje i novi događaji se dodaju u kalendar kolektivnog sećanja nekog grada, države ili nacionalne zajednice. Isto tako, pamtimo i određene ljude koji su ostavili traga u istoriji. Međutim, pošto istoriju pišu pobednici i uglavnom muškarci svedoci smo da se sećamo onoga što je u datom momentu odgovaralo društveno-političkim prilikama.

---

⁷⁹ Tu prvenstveno mislim na Dekret iz 1945. godine kada je doneta Naredba da svi Bunjevci i Šokci moraju da se izjašnjavaju kao Hrvati, bez obzira kako se osećaju i izjašnjavaju.

⁸⁰ Zbog politike prema Bunjercima i pobijanje njihovog postojanja većina umetnika/ca je pripisana Hrvatskom, pa čak i srpskom i mađarskom korpusu.

Pravimo kalendare koji generalno reflektuju kolektivni identitet onih koji ga koriste i obeležavajući praznike iz prošlosti koji su bitni za sadašnjost, a bili su bitni i u određenom političkom momentu za prošlost.⁸¹

Postoje mnogi primeri iz istorije da određeni događaju u datom trenutku nisu smatrani istorijskim i interesantnim za javnost, a danas jesu. Jedan od takvih datuma su novembarski dani 1918. godine. 11. novembra 1918. godine potpisano je Primirje u Prvom svitskom ratu, a 25. novembra 1918. godine održana je Velika narodna skupština Srba, Bunjevaca i drugih Slovena u Novom Sadu, kada se glasalo za Prisjedinjenje Bačke, Banata i Baranje Kraljevini Srbiji.⁸²

Upravo uloga Bunjevaca u prisjedinjenju Bačke, Banata i Baranje Srbiji, kao i stvaranje Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca do nedavno se nije istraživala. Razlog tome su političke prilike, kao i Naredba iz 1945. godine da se svi Bunjevci i Šokci moraju izjašnjavati kao Hrvati. Od 2003. godine kada je formiran Nacionalni savet Bunjevačke nacionalne manjine 25. novembar se obilježava kao jedan od četiri nacionalna praznika Bunjevaca, a od 2018. godine se obilježava kao i Dan Prisjedinjenja⁸³. Oba datuma su vezana za održavanje Velike narodne skupštine Srba, Bunjevaca i drugih Slovena u Novom Sadu 1918. godine. U znak sećanja na 13. novembra 1918. godine kada je srpska vojska ušla u Suboticu, Srpski kulturni centar "Sveti Sava" i Bunjevački kulturni centar "Subotica" su 1991. godine potpisali Povelju o bratimljenju i tada je pokrenuta manifestacija "Braća uvek i uvek zajedno". Proteklih 30 godine tih dana kroz razne kulturne i umetničke programe i Srbi i Bunjevci su se sjećali 13. novembra 1918. godine kada je srpska vojska stigla u Suboticu. Za Srbe i Bunjevce u Subotici pomenuti datumi su bitni, jer ih sjećaju kao vrijeme kada im je doneta sloboda, kada su mogli slobodno da govore

---

⁸¹ <https://sociology.rutgers.edu/documents/undergraduate-course-syllabi/fall-2013-undergraduate-courses/119-zerubavel-393/file>

⁸² https://sh.wikipedia.org/wiki/Banat,_Ba%C4%8Dka_i_Baranja

⁸³ <https://skupstina.novisad.rs/2020/11/25/obeleden-dan-prisajedinjenja-vojvodine-kraljevini-srbiji/>

svojim maternjim jezikom. Svedoci smo da definisanje nekog istorijskog događaja nezaboravnim mi gradimo više na sećanjima, nego na istorijskim činjenicama. Tako 11. novembar je danas upisan u nacionalnom kalendaru Srbije, a 25. novembar u nacionalnom kalendaru Bunjevaca, kao jednog od četiri nacionalna praznika. Povodom novembarskih dana pisnik Antun Parčetić je napiso pismu "Zajedno".

” ZAJEDNO

18. GODINICE, A PROŠLOGA VIKI,
DESILO SE U NAŠOJ KOLEVCI
ZBRATILI SE DVA NARODA,
SRBI I BUNJEVCI.

DIDE SU NAM ODLUČILE,
DA SE POBRATIMO
I DA NAŠU SVITU ZEMLJU
SRBIJI PRIPOJIMO.

U SRBIJI NAŠOJ MILOJ
OD SAD ĆEMO TU OSTATI
DA NAS NIKO NE SVOJATA
NI MADŽARI NI HRVATI.

NEĆEMO SE ODRIC SVOGA
IMENA, ZEMLJE I SALAŠA
NEK SVI VIDE ČIM SE DIČI
BUNJEVAČKA DUŠA NAŠA.

TU SE DOBRO OSIĆAMO
U NAŠOJ SMO PRAVOJ KUĆI
DIVANITE BUNJEVAČKI
SAD VAS NIKO NE SME TUĆI.“⁸⁴

---

⁸⁴ Pisma „Zajedno“ Antuna Patarčića (1947-2021) napisana upravo za manifestaciju „Braća uvek i uvik zajedno“.

U ovoj pismi su sadržana sićanja Bunjevaca kako su njihovi preci odlučili da koračaju zajedno sa Srbijom, ali najbitnije što mogu divaniti svojim Bunjevačkim jezikom. Ova, ali i slične pisme nam pokazuju kako se grade kolektivna sićanja kroz istorijske događaje.

Za Bunjevce je karakteristično da pisme, priče, slike uglavnom govore o običajima, životu na selu, salašima, Dužijanci, Velikom prelu... Tušta je pisama i priča napisano o svakodnevnom životu Bunjevaca, a jedna od najpoznatijih bunjevačkih književnica, koja je značajna i za srpsku, pa i jugoslovensku književnost Mara Đorđević Malagurska u svom dilu *Ni mrtva u tuđini*, opisala je tragičan lik Jelke Kujundžić, koja je obrazovana, nacionalno osveštena žena, koja se bavila društveno-humanitarnim radom, a živi u delu Bačke koji je nekada pripadao Austrougarskoj i gde je bilo zabranjeno govoriti maternjim jezikom. Jelka se *sića* bunjevačkih prela i života i *pamti* pre nego što je taj deo Bačke pripao Austrougarskoj.

„-Jest, Jagice, kažem ja tebi ,da si ti srićna...Ti si bar svoje divojaštvo u slobodi provela, a ja, žalosna Jelka, cilu svoju mladost sam provela u radu za svoj narod, u borbi za naš jezik, i dočekala sam da sada, vidiš, kad triba da uživam u slobodi, ne smim ovde u tuđini ni u kući na glas govoriti, pa ni u crkvi Boga molit na našem lipom jeziku...“⁸⁵

Mara Đorđević Malagurski⁸⁶ kroz svoje pripovetke borila se i za očuvanje svoga naroda koji su nekoliko puta kroz istoriju pokušali da asimiluju u Hrvate i pisala je na svom maternjem bunjevačkom jeziku⁸⁷. Mara

---

⁸⁵ Mara Đorđević Malagurski, *“Ni mrtva u tuđini“* (Bunjevačka matica), (Subotica 2012), 121.

⁸⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=Sfd2dPUFk70>

⁸⁷ Bunjevci su narod koji je u svojoj istoriji najviše bio izložen asimilaciji od većinskih vladajućih naroda sa kojima su živeli, a najveća asimilacija nad ovim narodom izvršena je od komunističkih vlasti 1945. godine kada su jednim dekretom pripojeni hrvatskom korpusu. Većitim svojatanjima, koja i danas postoje, Bunjevci su se odbranili zahvaljujući svom jeziku, kulturi i tradiciji, što su kroz vekove negovali i sačuvali iako im je to mnogo puta bilo zabranjivano. U svom govoru koriste štokavsko-ikavsko

Dorđević u pripovetci *Ni mrtva u tuđini*, kroz samoubistvo glavne junakinje, na jednostavan način objašnjava osećanja jednog celog naroda. U oproštajnom pismu Jelka Kujundžić objašnjava zbog čega više ne može da trpi život u tuđini, gde ne sme da bude ono što je.

„A u tom malom, izgužvanom pismu bile su poslednje Jelkine, reči, upućene starom Božanu:

Dobri moj bačo!...Kad ovo pismo primite, mene će već Dunav na svojim hladnim talasima mrtvu odneti iz tuđine, priko granice...u slobodu...

Žudila sam da živim u svojoj oslobiđenoj otadžbini, ali kad mi nije bilo suđeno da živa budem srićna u njoj, laka i slatka će mi biti moja slobodna zemlja i mrtvoj...

Ako me nađete, sahranite me do moje Nane...“⁸⁸

Lična sićanja Jelke Kujundžić opisuju ono što su svi Bunjevci pamtili sa ”druge” strane Dunava. Sićali su se prela, igara, pisama, Bunjevačkih kalendara i vrimena kada su mogli da govore svojim jezikom-Bunjevačkim. Od 2018. godine u Srbiji je posvićena posibna pažnja novembarskim događajima iz 1918. godine, pa je organizovano mnogo izložbi, tribina, naućnih skupova, predstava di su se predstavljali znaćajni ljudi koji su odigrali ključnu ulogu u Prisjedinenju 1918. godine. Posibno se istiću žene Bunjevke i Srpkinje⁸⁹. Do prija nekoliko godina niko ih se nije sitio i o njima govorio, ili vrlo malo, a danas imamo tušta pisanog materijala, gdi su njevi potomci govorilo o njima, saćuvana pisma⁹⁰ i drugi materijali koji mogu poslužit istraživaćima. Zbog toga su važna pitanja

---

narećje. U Subotici od maja 2021. godine bunjevaćki jezik je i četvrti jezik u službenoj upotribi.

⁸⁸ Ibid,135.

⁸⁹ <https://www.ecofeminizam.com/category/projekti/zene-ispred-svog-vremena/>

⁹⁰ https://www.rtv.rs/sr_lat/1918-ponos/serijal-rtv-prisajedinjenje-1918.-godine-svedoci-istorije-mara-djordjevic-malagurski_967894.html.Pristupljeno 08.12.2021.

kolektivnog sićanja i pamćenja, jer ono što je privatno ili pripada pojedincu, prelazi u kolektivno i postaje dio kolektivne prošlosti.

3. Kolektivna sićanja

Pošto su kolektivna sećanja mnogo više nego samo sakupljena lična sećanja, ona ne mogu da se proučavaju kao društveni trag prošlosti kako pojedinci pišu istoriju. Kolektivna sićanja ne odnose se samo na pojedinačna sićanja, nego i na istorijske zapise, televiziju, muzeje, ratna sićanja i druge socijalne “sajtove” za sećanja, objašnjava Evitar Zerubavel⁹¹, koji je kroz svoj rad proučavao naciju u posebnoj istorijskoj formi koja predstavlja naciju-državu. Zerubavel se fokusirao na proučavanje “nacionalnih prigodnih praznika”. Cilj autora je da identifikuje različite genetske obrasce kalendarskih sećanja. Zerubavel objašnjava da je ljudska istorija po sebi selektivna. Samo nekoliko događaja iz istorije zapamtimo. Što se društvene istorije tiče, određeni delovi koji pripadaju našoj istoriji su “žiža” našeg sećanja, dok ostale potisnemo u podsvest.

“Uostalom, osim gravura i knjiga, u današnjem društvu je prošlost ostavila mnogo katkad vidljivih tragova, koje opažamo i u slikovitim izrazima, u izgledu pojedinih mesta, pa čak i u načinima mišljenja i osećanja koje neki ljudi na nekim mestima nesvesno čuvaju i oponašaju. Obično to ne primećujemo. Ali, dovoljno je da pažnju usmerimo na tu stranu pa da uvidimo kako moderni običaji počivaju na drevnim slojevima koji izbijaju na brojnim mestima”.⁹²

Od 2003. godine kada je formiran Nacionalni savet Bunjevaca izabrana su četiri datuma, bitna za istoriju i kulturu Bunjevaca i ona su dio nacionalnog kalendara Bunjevaca: 2. februar Dan velikog prela, Dan

---

⁹¹<https://sociology.rutgers.edu/documents/undergraduate-course-syllabi/fall-2013-undergraduate-courses/119-zerubavel-393/file>

⁹² Albvaš Moris, *Kolektivno i istorijsko pamćenje - Autobiografsko i istorijsko pamćenje: njihova prividna suprotnost*, u *Kolektivno sećanje i politike pamćenja*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2015, str. 29-59.

osnivanja prvog Nacionalnog savita bunjevačke nacionalne manjine – 23. februar”, Dan Dužijance 15. avgust i 25. novembar Dan Velike narodne skupštine. Ove nacionalne praznike Bunjevaca prate i religijski običaji koji su posebno vezani oko Dana prela i Dužijance.

4. Mesto kolektivne memorije u kalendarima

Možda je najveće mesto kolektivne memorije kalendar koji obeležava određene događaje koji su bitni za društvo i njihovu istoriju. U kalendarima se beleže i drugi bitni datumi iz socijalnog sećanja poput 8. marta, Dana rada, Međunarodni dan borbe protiv HIV-a i slično. Ovi datumi nam omogućavaju ne samo da pamtimo čega treba da se sećamo, nego i kada.

Nacionalni praznici nas podsećaju da je raslojavanje društvenog sićanja mnogo kompleksnije nego što se na prvi pogled primeti. Kao što smo mogli da primetimo, nacionalni kalendar u sebi sadrži dosta religijskih elemenata. I dok je nacionalizam deo jednog kolektivnog dela, moderne nacionalne države osećaju da treba da se povežu i sa određenim religijskih-tradicionalnim osećanjima. Zemlje sa različitim religijama sećaju se različitih istorijskih događaja. Tu je pravi primer varoš Subatica. U varoši živi 21 nacionalna zajednica zajedno i u nacionalni kalendar varoši upisan je niz datuma koji su značajni za određene narode: Srbe, Mađare, Bunjevce, Jevreje, Hrvate, Bošnjake i mnoge druge. Svi se oni sićaju različitih datuma i različito se manifestuju u njihovom pamćenju. Na primer, 11. novembar Dan primirja za Srbe i Bunjevce označava slobodu, bratimljenje, dok za Mađare gubitak rata i teritorija.

Zerubavel objašnjava da je veza između kalendara i istorije semiotička. U krugu nacionalnih praznika, kalendar u osnovi je da predstavlja nacionalnu kolektivnu prošlost. Jedan nacionalni praznik može da obeležava nekoliko istorijskih događaja. Tu je isto tako primer 25. novembar. Za Bunjevce značajan zbog održavanja Velike narodne skupštine u Novom Sadu, za Srbiju obilježava se kao dan Prisjedinjenja, zatim obilježava se i kao Međunarodni dan protiv nasilja nad ženama.

Savremena teorija društvenih i humanističkih nauka ukazuje na to kako se konstruiše od individualnog do kolektivnog pamćenja, odnosno sam

odnos pojedinca ili zajednice prema njihovoj prošlosti. Pojmove sećanje i pamćenje trebamo razlikovati i sve zavisi u kom kontekstu se spominju.⁹³

“Todor Kuljić u svom delu “Kultura sećanja”, kaže da pamćenje sklapa selektivne sadržaje prošlosti u smisaoni poredak, uspostavlja sklad u prihvatanju i tumačenju sveta, ali naravno ne samo čuvanjem određenih sadržaja, već i zaboravom drugih. Treba razdvajati pamćenje, *skladištenje* sadržaja prošlosti, od *sećanja*, to jest aktualizovanja sačuvanih sadržaja; sećanje je zahvat u prošlo uvek iz nove sadašnjice.³⁸⁴ Prema Kuljiću, kolektivno pamćenje je zapravo rezultat priča i istorije, konstrukcije i realnosti i nije nužno istinito viđenje prošlosti, već je funkcionalno, tendenciozno organizovanje prošlosti s ciljem održanja i funkcionisanja grupe. Dakle, kultura sećanja proučava mehanizme društvenog prenošenja, oblikovanja, održavanja i prerade prošlosti i razvija pristupe za proučavanje kolektivnih i individualnih slika prošlosti koje ljudi i grupe u određenim situacijama koje zatiču stvaraju, da bi uz pomoć prošlosti rastumačili sadašnjost i stvorili viziju budućeg razvoja.⁹⁴

Iz gore navedenog može da se zaključi da su kultura sićanja i kolektivno pamćenje dio istorijskog i kulturnog identiteta u ovom slučaju Bunjevaca. Sva njihova istorija i kultura upravo i počiva na mitovima, legendama, pismama i pričama kao dio zajedničkih istorijskih sićanja. Koja su posibno vezana za svekodnevni život Bunjevaca, koji je isto tako opivan i opisan i mnogim pismama, pričama, ali i oslikam kroz različite vidove umetničkih dila.

---

⁹³ M. Sladeček, Vasiljević J., Petrović, T.T, *Kolektivno sećanje i politike pamćenja*, Zavod za udžbenike, Beograd, 2015, str 24.

⁹⁴ D.Dimković, *Fotografija kao mesto prelaska efemernog u eternalno (Prostori sećanja i pamćenja sa kraja XIX i početka XX veka u Kraljevini Srbiji)*, videti: http://eteze.arts.bg.ac.rs/bitstream/handle/123456789/320/Danijela%20Dimkovic_doktorska%20disertacija.pdf?sequence=1&isAllowed=y, pristupljeno: 07.12.2021.

Bunjevci su uspeli da se izbore sa vladajućom grupom u proteklih 100 godina i sačuvaju svoj identitet, kulturu, jezik upravo kroz svakodnevni život sićajući se kako se nekad živilo na salašu i kroz to sićanje su očuvali svoj etnički identitet i posibnost. Kroz kulturu sićanja i pamćenja otkrivamo dio istorije koji nije zapisan u zvaničnoj istoriji nego ga tražimo kroz nenaučne tekstove, ego-dokumente, fotografije, slike, kao i u pismama, pričama i drugim umetničkim delima koji svedoče o istorijskim događajima.

Bitan aspekt teme su i narativni diskursi umetničkih svedočanstava, kojima se izgrađuje odnos prema Bunjercima u periodu od Kraljevine SHS, SFRJ do danas.⁹⁵ Mnogi narativi sećanja padaju u zaborav, jer se u domaćoj javnoj sferi ne pokreću debate koje bi uključile i podstakle dijalog predstavnika različitih zajednica sećanja na doprinos Bunjevaca u razvoju kulture i umetnosti.

Književnost kod Bunjevaca je primer kako se lična memorija povezuje sa kolektivnim sićanjima i u tom kontekstu postaje važan dio arhivske građe za dalja istraživanja za istoričare kao dila ljudske memorije. Bitno je reći da za pitanja kulture sićanja i pamćenja su bitne društvene i političke promene, kao i pitanja identiteta.

“Jedno umetničko delo ili kuturni artefakt započinje da zadobija značenja tek u složenom odnosu upijanja jednog kulturalnog teksta drugim kulturalnim tekstom. Dolazi do obrta iz percepcije u čitanje, razumevanje i, najvažnije, kulturalno prisvajanje. Karakter takvih značenja zavisi od konteksta ili okružujućih uslova u kojima se ona pojavljuju...(...).”⁹⁶

---

⁹⁵ Slika Anastasa Bocarića Velika narodna Skupština, koja svedoči o učešću Bunjevaca i Bunjevki i njihovom značaju za Prisjedinjenje Kraljevini Srbiji.

⁹⁶M. Šuvaković, *Diskurzivna analiza – Prestupi i/ili pristupi 'diskurzivne analize' filozofiji, poetici, estetici, teoriji i studijama umetnosti i kulture.*

Za istraživanje pamćenja i sećanja veoma je bitan prostor i kontekst u kome se realizuje. Na primeru Bunjevaca jasno vidimo kako današnja politika utiče na reviziju istorije i prošlosti. Proces sećanja obuhvata i lična osićanja i sećanja zapisana u svakodnevnom životu Bunjevaca.

Bibliografija:

Albvaš, M. (1999). Kolektivno i istorijsko pamćenje, Reč, Beograd.

Albvaš, M. (2015). *Kolektivno i istorijsko pamćenje - Autobiografsko i istorijskopamćenje: njihova prividna suprotnost*, u Kolektivno sećanje i politike pamćenja, Zavod za udžbenike, Beograd.

Dimković, D. (2018). *Fotografija kao mesto prelaska efemernog u eternalno (Prostori sećanja i pamćenja sa kraja XIX i početka XX veka u Kraljevini Srbiji)*, videti:

http://eteze.arts.bg.ac.rs/bitstream/handle/123456789/320/Danijela%20Dimkovic_doktorska%20disertacija.pdf?sequence=1&isAllowed=y, pristupljeno: 07.12.2021.

Dorđević Malagurski. (2012), "Ni mrtva u tuđini", Bunjevačka matica, Subotica.

Kuljić T. (2006). *Kultura sećanja*, Teorijska objašnjenja upotrebe prošlosti, Čigoja, Beograd.

Sladeček, M., Vasiljević J., Petrović, T.T. (2015) *Kolektivno sećanje i politike pamćenja*, Zavod za udžbenike, Beograd.

Šuvaković, M. (2006). *Diskurzivna analiza – Prestupi i/ili pristupi 'diskurzivne analize' filozofiji*,

---

Beograd: Univerzitet umetnosti u Beogradu, 2006.

poetici, estetski, teoriji i studijama umetnosti i kulture. Beograd: Univerzitet umetnosti u Beograd.

Webografija.

Zerubavel E., (2003), *Time Maps: Collective Memory and the Social Shape of the Past*, University of Chicago Press, Chicago. http://kulturis-kvlevebi.weebly.com/uploads/1/8/3/7/18376403/eviatar-zerubavel-time-maps_collective-memory-and-the-social-shape-of-the-past-2003-university-of-chicago-press.pdf, pristupljeno 07.12.2021.

<https://sociology.rutgers.edu/documents/undergraduate-course-syllabi/fall-2013-undergraduate-courses/119-zerubavel-393/file>

<https://www.ecofeminizam.com/category/projekti/zene-ispred-svog-vremena/>

https://www.rtv.rs/sr_lat/1918-ponos/serijal-rtv-prisajedinjenje-1918.-godine-svedoci-istorije-mara-djordjevic-malagurski_967894.html.Pristupljeno 08.12.2021.

<https://www.youtube.com/watch?v=Sfd2dPUFk70>

https://sh.wikipedia.org/wiki/Banat,_Ba%C4%8Dka_i_Baranja

<https://skupstina.novisad.rs/2020/11/25/obelezen-dan-prisajedinjenja-vojvodine-kraljevini-srbiji/>

**Medijska publika od
uvođenja bunjevačkog
jezika kao službenog jezika
u varoši Subatica**

Iršević, Sandra (2021),
Medijska publika od
uvođenja bunjevačkog
jezika kao službenog
jezika u varoši
Subatica, Bunjevački
prigled nr. 10, str. 128-
143. UG Bunjevci:
Novi Sad

Sandra Iršević

Apstrakt: Jedan od problema kojima se bavim u ovom radu je istraživanje da li nove medijske tehnologije i novi oblici komunikacija i prenošenja medijskog sadržaja, doprinose promeni reprezentacije i konstruisanju medijskih slika o Bunjvcima ili se ponavljaju stereotipni obrasci u novom medijskom okruženju. U radu zastupam tezu da su Bunjevci su nevidljivi u medijskom prostoru i da stereotipno reprezentuju kao: neobrazovani, poljoprivrednici, neće da budu Hrvati. Kroz analizu postojećih studija o medijskoj reprezentaciji nacionalnih manjina u Srbiji i pojedinim zemljama Evropske unije (Van Dijk), analiziraćemo najčešće medijske okvire, odnosno uokviravanje nacionalnih manjina i uporediti sa medijskim uokviravanjem Bunjevaca u kontekstu društveno-političkih i istorijskih prilika. U radu polazimo od kulturnih, medijskih i novomedijskih teorija, zatim teorija predrasuda i stereotipa i teorijama medijskog uokvirivanja. Rad se oslanja na stavove Roberta Entman i Stjuarta Hola, koji reprezentaciju posmatraju kao kompleksan proces simboličke razmene znakova zasnovanih na kulturnoj i društvenoj interakciji. Teorijsko-metodološki okvir formiram kvalitativnom metodom počev od analize diskursa (Fairclough, Van Dijk, Wodak), medijskih istraživanja (Hol, Fisk, Kelner, Brigs & Kobli, Manović), digitalne kulture i semiotičkih istraživanja (Sosir, Bart, Fuko, Eko.)

Period istraživanja uzet je od kada je bunjevački jezik uveden kao četvrti službeni jezik u varoši Subatica. Medijska reprezentacija se posmatra u kontekstu kako su različiti referentni okviri uticali na procese konstrukcije medijskih slika o Bunjevcima.

Danas su korisnicima dostupni najrazličitiji sadržaji na internetu i omogućena im je komunikacija u Veb 2.0 okruženju sa potencijalno neograničenim brojem korisnika u realnom vremenu i bez obzira koliko su geografski i prostorno udaljeni jedni od drugih. Takođe, korisnik ima mogućnost da generiše i distribuiraju sadržaje, ili da bude saradnik u ovim procesima na prilično jednostavan i pristupačan način. Džon Fiske (John Fiske) smatra da je i samo tumačenje određenog sadržaja, odnosno teksta – aktivan čin i zalaže za pojam „aktivna publika”. Pojedini teoretičari smatrali su 80-ih godina publiku distanciranom, rasutom, i mnogi istraživači su je posmatrali samo kao konzumente, dok drugi, poput Fiska, smatraju da konzumenti postaju producenti. Naravno, ideja o aktivnoj publici postoji i pre razvoja informaciono-komunikacionih tehnologija, ali zahvaljujući razvoju interneta publika danas ima mogućnost da u interaktivnoj dvosmernoj komunikaciji od relativno pasivnog primaoca sadržaja postane aktivan učesnik u njegovom kreiranju.

Ključne reči: publika, bunjevački jezik, Bunjevci, reprezentacija, Web 2.0.

1. Uvod

U radu će se istraživati pitanje kako mediji konstruišu sliku o Bunjevcima prilikom uvođenja bunjevačkog jezika kao četvrtog u službenoj upotrebi u varoši Subatica u online medijima u datom društvenom-političkom kontekstu. U tom kontekstu, odgovoriće se na nekoliko pitanja i to: koliko su i na koji način online mediji u Srbiji reprezentovali Bunjevce u društveno-političkom i istorijskom kontekstu? i razlikuje li se medijska reprezentacija Bunjevaca u online medijima Srbije i Hrvatske?. U radu se medijska reprezentacija posmatra u kontekstu kako su različiti referentni okviri uticali na procese konstrukcije medijskih slika o Bunjevcima. Nijedna slika nema isto značenje, jer se menja kroz različite društveno-istorijske kontekste (Hol). Medijska reprezentacija ima uticaj

na formiranje mišljenja u medijskom prostoru o određenoj grupi i stvara pozitivne i/ili negativne stavove o određenoj grupi. Polazi se od stavova: Roberta Etmana i Stjuarta Hola, koji reprezentaciju posmatraju kao kompleksan proces simboličke razmene znakova zasnovanih na kulturnoj i društvenoj interakciji. Prepoznatljivi stereotipi o Bunjevcima poljoprivrednicima (seljacima), neobrazovanim, da su Hrvati, nisu nacionalna manjina, i dalje raspravljati o uzrocima za takvo medijsko uokviravanje u odnosu **na** aktuelnu društveno-političku situaciju, posebno uvođenje bunjevačkog jezika kao četvrtog službenog jezika u Subotici.

Broj istraživanja na temu medijske reprezentacije nacionalnih manjina u poslednjih nekoliko godina se povećao, ali istraživanja na tu temu u Srbiji su i dalje skromna. Postoje studije koje su posvećene medijskoj reprezentaciji manjinskih zajednica, ali veoma je mali broj istraživanja koja se fokusiraju isključivo na Bunjevce. Uvidom u stručnu literaturu i istraživanja različitih organizacija (OEBS) dolazi se do zaključka da su se autori/ke bavili problemima medijske reprezentacija nacionalnih manjina, a ne određenih nacionalnih zajednica, osim kada se govori o Romima. Najčešći predmeti istraživanja bili su zastupljenost nacionalnih manjina u medijima, kao i koliko dobijaju prostora u medijima za izveštavanje na njihovom jeziku. U pomenutim istraživanjima Bunjevci se veoma malo spominju i to uglavnom se navode mediji koji izveštavaju na bunjevačkom jeziku.

Kroz analizu načina reprezentacije Bunjevaca, kao specifične nacionalne zajednice (nemaju državu) stoga je opravdano da se podigne kvalitet u pogledu reprezentacije manjinskih grupa, kako bi se stvorila pozitivnija slika o Bunjevcima i povećala njihova društvena integracija i senzibilizacija društva prema njima, kao i drugim manjinskim zajednicama.

Do sada, koliko je meni poznato, nastao je veliki broj radova o istoriji, etnologiji i poreklu Bunjevaca, ali nije nastala ni jedna sveobuhvatna studija koja istražuje problem medijske reprezentacije Bunjevaca. Naša percepcija o nacionalnim manjinama, kao i stavovi o njima zavise od medijskog izveštavanja i stvaranja određene medijske slike o nacionalnim manjinama. Prema istraživanjima različitih teoretičara i istraživača nacionalne manjine u medijskom diskursu uglavnom **su** predstavljene

negativno uz predrasude i stereotipno (Van Dijk). U Srbiji od 2003. godine svaka nacionalna manjina je dobila priliku da formira Nacionalni savet kroz koji rade i ostvaruju svoja prava zagarantovana Ustavom Republike Srbije. Mnogi teoretičari tako misle da dosledna upotreba stereotipnih poruka u medijima ima ključni uticaj na oblikovanje javnosti mišljenja. Teorija predrasuda objašnjava da vidljivost drugog u pogledu fizičkog i kulturnog izgleda određuje stepen predrasude. Naime, nacionalnim manjinama uglavnom se smatraju one grupe koje imaju svoju matičnu državu, ali žive izvan njene teritorije, dok etničke to nužno ne moraju imati.

Ono što znamo o manjinama uglavnom se odnosi na onoga što naučimo iz knjiga ili su proizvodi medijskih sadržaja, odnosno, društvenih mreža. Na taj način se reprezentuju nacionalne manjine ili druge manjinske grupe. Svoje mišljenje formiramo na osnovu onoga što novinar/ka napiše, a ne što poznajemo. Tako je i sa Bunjevcima. U filmovima, na slikama, medijskim tekstovima se predstavlja na osnovu stereotipa, a ne onoga što jesu. Njeva kultura i umetnost su uglavnom vezani za salaš, prirodu, običaje i tako se uglavnom pridstavlja na slikama, u pismama i pričama. O Bunjevcima se piše prilikom obilježavanja običaja ili jel se postavlja političko pitanje dal su Hrvati ili ne. Mi se ovom prilikom nećemo baviti analizom reprezentacije Bunjevaca u onlajn medijima, jer to zahteva posebnu studiju, nego ćemo govoriti o uvođenju bunjevačkog jezika, medijskoj publici i novim medijima, u kontekstu novi društveno-politički prilika.

Od uvođenja bunjevačkog jezika u varoši Subatica ponovo se pokrenilo pitanje jel su Hrvati ili ne? i da se stereotipno prikažu u medijima. Percepcija publike i stav o Bunjevcima uveliko zavisi od medija i njevog izveštavanja.⁹⁷ Status položaja manjine u jednoj zemlji pokazuje na kom nivou je razvijena politička kultura jedne zemlje.⁹⁸ O manjinama, a samim tim i Bunjevcima uglavnom se izveštava u negativnom kontekstu, poput

---

⁹⁷ Hussain, M., 2000., Islam, Media and Minorities in Denmark, *Current Sociology*, (48) 4: 95 – 116, Sage.

⁹⁸ Dahl R., 2000., O demokraciji, Politička kultura, Zagreb.

tragedija, kriminala, nasilja, izazivanja nacionalne mržnje, ili pak, kad se prikazivaje u nošnjama kroz običaje i tradicionalnu muziku.

Svakako jedan od najpoznatijih istraživača o nacionalnim manjinama Teun A. Van Dijk, je u jednom od prvih istraživanja⁹⁹ potvrdio da se manjinama manipuliše u rubrici vesti. Za ovu tvrdnju je isto tako primer uvođenje Bunjevačkog jezika u varoši Subotica, jer su mnogi mediji kroz svoje portale prenosili poruke iz susedne Hrvatske, koja je i ovo pitanje iskoristila da napadne Republiku Srbiju.

Razvoj interneta doveo je do promene u svetu medija i sistema komunikacije. Tradicionalne medije zamenili su novi mediji, a u fokusu istraživanja postavlja se sada koncept publike, jer tradicionalne teorije posmatraju publiku kroz prizmu – medij – poruka – publika, a danas razvojem digitalnih medija i razvojem složenih interakcije, koje se odvijaju u onlajn prostoru, publika od “pasivne” postaje “aktivna”. Mogućnosti publike su proširene i ona ima sposobnost da brzo reaguje, javno komentariše, polemisiše, lajkuje, deli, a može da objavi i svoje sadržaje. U društvenim medijima u komentarima, naročito na fejsbuku, publika je pisala svoje viđenje ovog pitanja. Komentari su uglavnom glasili “sva čast”, do “prodali ste se Srbiji”, “Bunjevci su Hrvati” i niz drugi sa izrazitim govorom mržnje koje sad neću citirati.¹⁰⁰

2. Identitet i bunjevački jezik

Svakih 14 dana nestaje jedan jezik. Gotovo polovina od približno 7000 jezika na planeti verovatno će nestat do početka slidećeg vika, jer mnoge zajednice preferiraje engleski, mandarinski ili španski u odnosu na maternji jezik.

Osnovno za preživljavanje jezika je da se prenosi dicit, da ima institucionalnu podršku, svoje pismo, da se niguje u školama i medijima.

---

⁹⁹ Van Dijk, T., 1991., *Racism and the press*, Routledge, London.

¹⁰⁰ Sledeće godine uradiće se sveobuhvatna studija koja će se temeljiti na analizi sadržaja i analizi diskursa o ovom pitanju.

U Srbiji postoji više od 30 etničkih zajednica koje govore svoj vlastiti jezik, a službeni su 11 manjinski jezika. Oko 70.000 dice u Srbiji obrazuje se na osam manjinskih jezika. Stoga se danas treba podsititi zašto bismo održali i očuvali jezik Bunjevaca kao najvažniju osobinu bunjevačkog identiteta. Bunjevački jezik je i bio službeno korišten u 18. viku (prvi je Statut grada Subotice napisan na bunjevačkom) i posli jednog vika ponovo je u službenoj upotribi u varoši Subatica od maja 2021. godine.

Jezik je osnovni element kulture, i brez njegovog očuvanja i dodatnog učvršćivanja kroz istraživanja nije moguće osigurati kontinuitet opstanka bunjevačke nacionalne manjine.

Tema ovog rada jeste analiza reprezentacije Bunjevaca u medijima prilikom uvođenja Bunjevačkog jezika kao službenog u varoši Subatica. Analiza se temelji na proučavanju načina na koji su Bunjevci prikazani u medijima pojedinim tekstovima, fotografijama i da li se reprezentacija Bunjevaca temelji na već ustaljenim stereotipima koje poznajemo iz drugih sadržaja popularne kulture. Popularnoj kulturi mnogi autori pripisuju značajnu političku moć, a naročito kad se prezentuje određena grupa u društvu, jer mogu **uticat** na percepciju drugi grupa o istraživanoj grupi, u ovom slučaju Bunjevcima, kao i percepciju samih Bunjevaca o njima. Izveštaj sa javne rasprave o promini Statuta grada Subotica napisan je na 190 strana. Podršku su Bunjevci dobili od brojnih institucija, organizacija, istraživača, samih Bunjevaca i Bunjevki iz Srbije ali i drugi zemalja. U ovom dilu ću izneti svoje preporuku upućenu Skupštini varoši Subotica.

“Razloga je mnogo. Zovem se Sandra Iršević i ko deklarisa Bunjevka čak i kad se to nije smilo kasti, bavim se istraživanjima o Bunjevcima. Moja porodica je iz Tavankuta i pripadamo maloj ali odabranoj grani koja je poznatija ko Malinovi. Moj dida Šime i majka Marija, ko i otac Dobrica oduvik su tvrdili da smo mi Bunjevci. Nikad se nismo stidili svoji korena i porikla i uvik smo znali ko smo. Društveno-istorijske prilike nam nisu išle na ruku, ali mi nikada nismo zaboravili ko smo niti smo uzimali i prisvajali tuđu kulturi i običaje ko što nike etničke zajednice rade.

Razloga za uvođenje bunjevačkog jezika ko četvrtog u službenu upotribu je mnogo, ali ja ću navesti samo par po meni najznačajnijih.

Prvi razlog je da izmenom Statuta grada Subotice, ispravit će se istorijska nepravda koja je naneta nama Bunjevcima. Nakon 100 godina ponovo ćemo moć slobodno divanit svojim jezikom. Istorijske prilike su nam donele to da se naš jezik prisvaja od strane drugih etničkih nacija, ali brez obzira na to, mi smo opstali, očuvali naš jezik. Imamo medije na bunjevačkom jeziku, naš jezik je sada i standardizovan, od ove škulske 2020/21. u sridnjim školama se uči i predmet Bunjevački jezik sa elementima nacionalne kulture.

Drugi razlog je što mi imamo bunjevačka izdanja, ko i naučne časopise na bujevačkom jeziku. To je značajno, jel sad mi pišemo o nama i istraživamo našu istoriju.

Treći razlog je legat Bunjevaca i Bunjevki ovom gradu na polju umetnosti. Lično se bavim istraživanjem Bunjevki, koje su zajedno sa Srpkinjama, Mađaricama, Jevrejicama i drugim zajednicama ostavile veliki legat Subotici na polju kulture i umitnosti. Prva akademska slikarka grada Subotice je Jelena Čović, a vajarka Ana Bešlić.

Četvrti razlog, je uvođenjem bunjevačkog jezika moćemo i da apliciramo za standardizaciju naši časopisa i izdanja na viši naučni nivo, odnosno da se kategorizuju kao naučni časopisi. To je važno za očuvanje naše etničke nacije, ali i za multietničnost koja je **svojstvena** varoši Subatica.¹⁰¹

U današnji vrime globalizacije veoma je teško očuvati identitet. On se danas promatra kroz pol, rasu, rod, seksualne orijentacije ili etnicitet. U vrimenu kada se brišu granice međ državama i kada se teži globalizaciji teško je očuvati identitet i jezik, a posebno malog naroda kao što su Bunjevci. U novijoj istoriji Balkana sukobi su nastajali kako bi određene skupine dobile državu, a isto tako, ukoliko imate državu imate i jezik. Tu se dešava paradoks da su se pojedini jezici sa prostora bivše Jugoslavije standardizovali iako nisu postojali do ratova 90-ti godina prošlog vika, a da je, na primer, Bunjevački, koji se koristio, prošo “trnoviti put” ka

---

¹⁰¹ <https://www.subotica.com/files/news/9/3/4/40934/40934-odluka-o-izmenama-statuta-grada-subotice.pdf>

standardaciji. Tako da smo stalno uslovljeni podelama na “ovi” i “oni”, odnosno “manjina” i “većina”. Stim, da je većina, kroz kulturnu asimilaciju, podredila sebi manjinu, a onda se gubi i identitet. U utopiji zvana Jugoslavija, upravo se to i dogodilo. Bunjevci i Šokci su asimilovani u Hrvate i njihov jezik i identitet je izbrisan¹⁰², a ostali u ideju Jugoslovenstva.

Koncept reprezentacije ključan je dio analize narativa medijskih sadržaja. Prema Hallu, "reprezentacija označava korištenje jezika kako bi komuniciralo nešto što ima značenje, odnosno značajno reprezentirao svijet drugima" te je "ključni dio procesa proizvodnje i razmjena kulturalnih značenja" (Hall, 1997:15).

3. Aktivna i pasivna publika u medijima

Razvojem novih tehnologija sada novi i stari mediji mogu da budu u interakciji, jer se stari mediji prilagođavaju novim tehnološkim dostignućima. Teoretičar Henri Dženkis objašnjava da je sada publika aktivna i povezana i kada je u pitanju proizvodnja i distribuciji medijskog sadržaja. U stvari ideja konvergencije je da se medijski sadržaj distribuira putem više medijskih platformi i to u isto vreme na televiziji, radiju i internetu.

„ Za popularnu web kulturu više nije nikakva novost da se video klip, ili ma kakav drugi audiovizuelni zapis, postavljen na YouTube ili Vimeo platformi, istoga časa može pojaviti na brojnim društvenim mrežama ili kao embedovani sadržaj web sajtova, portala ili blogova. U tom smislu Brigs, A. i Berk, P. (2010, 363) smatraju da se pojam konvergencije prevashodno odnosi “na razvoj digitalne tehnologije, integracije teksta, brojeva, slika i zvuka, različitih elemenata medija koji su u ranijim istorijskim periodima najčešće posmatrani pojedinačno.”¹⁰³

---

¹⁰² Kultura nije jel su Bunjevci očuvali svoje običaje, ali veći dio običaja preuzeli su Hrvati, što se posebno vidi u varoši Subatica.

¹⁰³

http://www.academia.edu/18468590/%C5%A0anse_i_izazovi_konvergencije_i_dru%C5%A1tvenih_medija

Publika danas predstavlja jedan od glavnih problema koji se izučavaju na medijskim i sociološkim studijama. Ideja o aktivnoj medijskoj publici najbolje je razvijena kroz Kritičku teoriju unutar Frankfurtske škole. Teoretičari Kritičke teorije dali su publici da se kritički odnosi ka medijskim sadržajima i sa tog stanovišta, medijski sadržaj postaje kompleksan spoj diskursa, ideologija i značenja proizvedenih u odnosu medijskog teksta i medijskih publika.

Prema tradicionalistističkom shvatanju masovni mediji su imali veliki uticaj na medijsku publiku koja je bila pasivna, nekritička i viđena kao primalac poruke, sve do 70-tih godina prošloga veka, kada su medijski teoretičari uvideli da mediji mogu da budu sredstvo moći i kontrole, putem koga mogu da utiču na medijsku publiku. Druga, tradicionalistička teorija koja je uticala na razvoj medijske publike je viđenje medijske publike kao pasivnog primatelja poruka i razvila se unutar Kritičke teorije društva, to jest tzv. Frankfurtske škole. Poznati teoretičari i zagovornici Kritičke teorije Teodor Adorno i Maks Horkhejmer u delu „Dijalektika prosvetiteljstva“, postavljaju pitanje uloge i značaja medija zastupajući ideju hipodermične igle (hypodermic needle), odnosno da mediji ubrizgavaju ideje, mišljenja i verovanja pasivnoj publici, koja se ne može odupreti tom uticaju. U ovim zastarelim medijskim teorijama publika je marginalizovana, jer je viđena samo kao primalac poruke.

Promena u percepciji i razumevanju medijskih publika vidljiva je kod teoretičara Jay Blumler i Elihu Katz koji zastupaju ideju da je publika sposobna da donosi sopstvene zaključke na osnovu medijskih informacija. Teoretičar kulture, Stuart Hall u svom tekstu “Kodiranje/dekodiranje” (Encoding/ Decoding, prvi put objavljen 1973.) ističe da tekst ima različita značenja kod publika u zavisnosti od konteksta i u zavisnosti od odnosa moći u društvu. Jedan od glavnih teoretičara koji su definisali publiku, kao aktivnu publiku, bio je teoretičar John Fiske (1987), koji je pitanja medijske publike razmatrao u širem kontekstu kapitalističke kulturne industrije, zagovarajući tezu o ljudima kao aktivnim faktorima u produkciji vrednosti i značenja. Fisk dalje objašnjava da bez obzira što se slaže da su i kulturalni tekstovi oblik robne

---

[Pristupljeno 13.01.2017.](#)

vrednosti, njihova razlika u poređenju sa drugim dobrima na tržišti nema jasnu upotrebnu vrednost, jer se ogleda u razmeni značenja, zadovoljstva i socijalnog identiteta.

Definisanje publike kao aktivne izazvalo je mnoge polemike među teoretičarima. Glavno pitanje se odnosilo na sam pojam „aktivne publike“, zatim, šta sama aktivnost znači, stepen uključenosti prilikom ‘čitanja’ medijskog sadržaja ili stepen uključenosti prilikom kreiranja medijskog sadržaja; primjenu dekodiranog u svakodnevnom životu?...

Prema mišljenju Virdžinije Najtingel (Virginije Nightingale), aktivna medijska publika preusko je definisana unutar kulturnih studija, sa pretpostavkom da ideologija ograničava sposobnost publike da kritički predstavi tekst (Nightingale, 1996:106). Aktivnost publike više ne bi trebalo definisati u kontekstu njihovog dekodiranja medijskog teksta, jer je taj odnos više interaktivan što je otvorilo nova pitanja ka analizi **odnosa** između teksta i publike.

Za razliku od dominantnih teza prema kojima je koncept aktivne medijske publike relativno nov društveni fenomen, postoje i studije koje nastoje pokazati da su forme aktivnih medijskih publika, formulisane kroz različite participativne modele na principima aktivnog odnosa između medijskih sadržaja i njihovih publika.

Danas, javnost ne samo da ima pristup medijima i može da utiče na stvaranje medijskih sadržaja, nego postaje i glavni protagonist u takvim medijskim programima. Publika danas može posredno da kreira medijski sadržaj, i posmatra se kao korisnik, učesnik, ciljna meta, potrošač i slično

Sa druge strane, danas publika neposredno generiše medijske sadržaje, jer novi mediji, kao i sama medijska konvergencija utiču na promene modela učešća medijskih publika. Tu svakako treba spomenuti razvoj web 2.0. modela, zatim društvene mreže i Jutube kanal.

Teoretičar Brajan Longhurst definisao je publiku kao “difuznu” čija je osnovna karakteristika da danas svako postaje deo neke medijske publike. Longhurst svoju tezu dalje razvija i kaže da to ne znači da je danas publika jednostavna ili da masovna publika više ne postoji, nego da su ta iskustva postojala i ranije, ali su pozicionirana u difuznoj publici.

Jedna od bitnih karakteristika "Veb 2.0" modela, kao korisnički generisanog medijskog sadržaja, jeste da medijski korisnik, koji je kod tradicionalnih medija bio izuzet iz samog čina produkcije medijskog sadržaja, sada proizvodi, generiše medijski sadržaj kojeg istovremeno i konzumira, čime zapravo postaje i subjektom i objektom u produkciji istog. Međutim, brojne akcije povezivanja korisnika Facebooka, pokazuju dimenziju političkog aktivizma i učešća koje karakteriše medijske publike kao korisnike na polju novomedijski kreirane i posredovane javno-političke sfere.

4. Publika, aktivizam i novi mediji

Slažem se da teoretičarem Markom Posterom da danas novi mediji mogu da oblikuju društvene promene u ovom novom tehnološkom dobu interneta i virtuelne stvarnosti. Primer za to je svakako, izmina Statuta Varoši Subatica, gdi je bunjevački jezik uvršten kao četvrti u službinoj upotrebi. Razni internet portali u Srbiji, ali i Hrvatskoj su na različite načine reprezentovali vest. Na sajtu radio Slobodna Evropa¹⁰⁴ objavljen je tekst na ovu temu, iako na prvi pogled deluje kao objektivno napisan, samim izborom sagovornika i "datim prostorom" za ovu temu vidi se da je novinar/ka reprezentovao Bunjevce na stereotipan način, prikazo kao da bunjevački jezik ne postoji i da je to novina nove vlasti. U period od marta do maja 2021. godine dok se nije usvojila odluka napisano je tušta visti, izvištaja, obavještenja tekstova na temu bunjevačkog jezika u Srbiji, ali i Hrvatskoj.¹⁰⁵ Mi nećemo navodit dve, ali možemo reći da su se onlajn izdanja svi veći medija u Srbiji i Hrvatskoj bavila ovom temom, kao i agencije koje imaju dopisništva u Srbiji poput BBC, Sputnjika i drugih. Analizom sadržaja je utvrđeno da se i ovo pitanje uvođenja Bunjevačkog

---

¹⁰⁴ <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-subotica-bunjevci-jezik-pismo-i-hrvati/31241101.html>

¹⁰⁵ U Hrvatskoj Bunjevce smatraje Hrvatima i tvrde da se ovako „krade“, dio njihovog korpusa iako to nije tačno. U prilog tom govori podatak da je prvi statut Varoši Subatica pisan na Bunjevačkom jeziku.

jezika kao četvrtog u službenoj upotrebi iskoristilo za “napad” na Republiku Srbiju, koja je optužena da uvodi nešto novo. Isto tako govoru mržnje i pretnjama bili su izloženi pojedini članovi Nacionalnog saveta i Bunjevačke matice.¹⁰⁶ U svim komentarima, kako prema članovima BNS, tako i na vistima i izvištajima izuzetno je bio primetan govor mržnje i stereotipizacija Bunjevaca, kako bi se unizili i prikazali kao deo nekog korpusa kom ne pripadaje.

Promene koje su omogućene digitalnom tehnologijom prevazilaze podele uspostavljene u doba elektronskih masovnih medija i masovnog društva na pošiljaoca – primaoca, proizvođača – potrošača i upravljača – onog kojim se upravlja. Društvo se i danas sastoji od pojedinaca, grupa i organizacija. Nove medije karakterišu tri osobine koje postoje istovremeno: integracija, interaktivnost i digitalni kod. Transformacija sadržaja u digitalni kod dovela je do uniformnosti i standardizacije sadržaja i do njihove lakše produkcije i distribucije. Teoretičar Lev Manovič (Lev Manovich) u knjizi „Jezik novih medija“ (The Language of New Media, 2001) navodi pet principa novih medija: numerička predstava, modularnost, automatizacija, promenljivost i transkodiranje (Manovich, 2001: 27-49). Manovič smatra da se mediji sada mogu programirati, a da je internet sastavljen od niza veb stranica, a veb stranice dalje se sastoje od manjih elemenata. Ova struktura omogućava da se može pristupiti delovima i da oni mogu biti zamenjeni, a da se ne naruši celina.

Novi mediji su okrenuti pojedincu, personalizovani su, za razliku od starih koji su svima pružali istu formu i sadržaj. Tako ovaj autor ističe da postoji kulturni sloj novih medija i računarski sloj novih medija koji deluju jedan na drugog. Nove prakse na internetu početkom 20. veka koje je omogućio Veb 2 izazov su sajberkulturnoj teoriji koja je počela da uspostavlja svoje jezgro i iz koje sada nastaju internet studije čije polje proučavanja su digitalna komunikacija i world wide web.

---

¹⁰⁶ Na email adresu stizale su pretnje pridsidnici BNS dr Suzani Kujundžić Ostojić, kao i meni lično putem instagrama i društvenih mreža.

Dakle, drugu karakteristiku novog koncepta medija, čini građansko novinarstvo ili sadržaj koji generišu korisnici.

Web 2.0 sa svojim interaktivnim servisima uneo je velike promene i u onlajn novinarstvo omogućivši da publika postane aktivna. Danas ne samo da skoro svaki ozbiljan tradicionalni medij ima svoje veb izdanje već se za svoju publiku bori uvođenjem novih onlajn žanrova u kojima učestvuju građani, a primer za to je blog uživo, i razvijanjem svojih stranica na društvenim mrežama. Ove digitalne revolucije dovele su do uticaja i na vesti i medije u onlajn sferi. Ti uticaji ogledaju se u tome što sve više korisnika konzumira vesti sa mobilnih uređaja, ljudi su svoje poverenje preneli na društvene mreže preko kojih se informišu (mobilno i društveno se povezuju), Fejsbuk postaje ravnopravni izvor političkih vesti sa tradicionalnim izvorima. Postoji očigledan generacijski jaz u korišćenju izvora vesti. Digitalne video i radio vesti su u usponu i korisnici postaju deo procesa proizvodnje i širenja vesti.

5. Istraživanje publike

Imajući u vidu činjenicu da živimo u vremenu kada se informacije kreću vrlo brzo, novinarima je sve teže da kvalitetno istražuju i izveštavaju o svim temama i **traže** rešenje koje je najodgovarajuće.

Istraživanje je realizovano sa ciljem da se utvrde empirijski pokazatelji o tome da li se stereotipno reprezentuju Bunjevci u online diskursu i koliko je publika na društvenim mrežama aktivna. Uzeli smo period od marta 2021. godine do 14. maja 2021. godine, odnosno od početka procedure za uvođenje Bunjevačkog jezika kao četvrtog u službenoj upotrebi u varoši Subatica do donošenja odluke o promini Statuta Varoši Subotica i punovažnosti odluke. U analizi korišćeni su podaci Googla, Facebook profila i stranice Udruženje građana "Bunjevačka matica". Prema prvim podacima Google kada se ukuca "bunjevački jezik u službenoj upotrebi u varoši Subotica" 8.720 rezultata. Najviše tekstova je objavljeno u srpskim online medijima, pa hrvatskim, pa agencijama drugih država koje imaju dopisništva u Srbiji (poput BBC i drugih).

Prema podacima Google analitike, koju smo isto koristili, publika je išla na online stranice medija, dok je najviše komentara bilo na društvenim mrežama. Korisnici društvenih mreža nisu komentarisali i lajkovali samo tekstove o bunjevačkom jeziku, nego i druge na temu Bunjevaca gde su iznosili stavove od : „Čestitam“, „Bravo Bunjevci“, „Naša grana je mala ali fina“ do „Vi ste Htvati“,

„Uvela Vas Srbija“, pa do ličnih poruka na profilu Bunjevačke matice sa govorom mržnje i vređanjem i slanjem linkova gdi se tvrdi da su Bunjevci Hrvati, a filmovi su nastali u Hrvatskoj.

Iz navedenih komentara može se primetiti da je publika na mrežama zainteresovana za Bunjevce i da je čine Bunjevci, Hrvati, Srbi i drugi sa prostora nekadašnje Jugoslavije.

Zaključci analize:

- Uvođenje bunjevačkog jezika u službenu upotrebu mnogi su smatrali nepochodnim, a na društvenim mrežama ocenjeno je i kao ispravljanje neprade.
- Posetioci medijskih sajtova su komentarisali uglavnom tekstove koji se odnose na Bunjevce i bunjevački jezik i možemo primetiti da su se vodile žučne rasprave.(Subotica.com).
- Publiku Facebook stranice i profila Udruženja građana “Bunjevačka matica“ čine uglavnom članovi, novinari i novinarki, predstavnici NVO u Srbiji, kao i predstavnici lokalnih samouprava, vladine agencije.

6. Zaključak

Korišćenje digitalnih platformi na kojima se zasnivaju konvergencija, konglomeracija, društvene mreže i online novinarstvo, doprinosi **uvođenju** pozitivni tekovina digitalne medijske revolucije. Na ovaj način se povećava publika, odnosno čitaoci, gledaoci i slušaoci, a pogotovo kroz prikazivanje naši običaja, istorije, kulture na društvenim mrežama, gde se unapređuju organizacioni kapacitet medija. Međutim, kako se ne bi zloupotrebile društvene mreže i medijski sadržaji koji se kroz njih plasiraju, neophodno je stalno kritičko praćenje društvenih mreža. U Srbiji postoji velika šansa za promociju nas Bunjevaca i prikazivanje kao savremenih, a kroz stereotipna uokviranjava i večitih debata da li smo Hrvati ili ne. Jednostavno mi smo Bunjevci, divanimo Bunjevački. Kako bismo se što bolje očuvali u ovom vrimenu novi medija neophodno je da

se i naš civilni sektor više uključi u promociju naši aktivnosti, jezika, kulture, istorije.

Razvojem koncepta aktivne medijske publike odbačene su tradicionalne teorije prema kojima je u centru moć medija i medijskih sadržaja. Danas na polju istraživačko-teorijskih pristupa mediji postaju važan sadržaj medijskih reprezentacija i recepcije medijskih sadržaja, kao i različitosti korisničkih navika i aktivnosti medijske publike nastale u kontaktu sa pojedinačnim medijem. U tom smislu publika je definisana kao aktivna i kao takva ima moć.

Literatura

Dahl R., 2000., O demokraciji, Politička kultura, Zagreb.

Jenkins, Henri, Welcome to Convergence Culture,

Jenkins, Henry (2006): Convergence Culture: Where Old and New Media Collide, New York and London, New York University Press. Str 2.

Fiske, John (1987) Television Culture. London: Methuen & Co. Ltd. Medij. istraž. (god. 16, br. 1) 2010. (97-111)

Hall, Stuart (2006) Kodiranje/Dekodiranje, u D. Duda (ur.) Politika teorije: Zbornik rasprava iz kulturalnih studija. Zagreb: Disput.

Horkheimer, Max, Adorno, Theodor (1989) Dijalektika prosvjetiteljstva. Sarajevo: Logos.

Hussain, M., 2000., Islam, Media and Minorities in Denmark, *Current Sociology*, (48) 4: 95 – 116, Sage.

Kunczik, Michael i Zipfel, Astrid (2006) Uvod u znanost o medijima i komunikologiju. Friedrich Ebert Stiftung: Zagreb.

Longhurst, Brian (2007) Cultural Change and Ordinary Life. Milton Keynes: Open University Press.

Van Dijk, T., 1991., *Racism and the press*, Routledge, London.

Van Dijk, T., 1987a., *Communicating racism: Ethnic prejudice in thought and talk*, London, Sage.

Van Dijk, T., 1987b., *Elite Discourse and Racism*, u Zavala, T. A. van Dijk, M. Diaz-Doicarez (urednici) *Approaches to Discourse, Poetics and Psychiatry*, pp. 81-122, Amsterdam: Benjamins.

Van Dijk, T., 1988., *News analysis – Case studies of international and national news in the press*, LEA, New Jersey.

Webografija

<https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-subotica-bunjevci-jezik-pismo-i-hrvati/31241101.html>

http://www.academia.edu/18468590/%C5%A0anse_i_izazovi_konvergencije_i_dru%C5%A1tvenih_medija

<https://www.subotica.com/files/news/9/3/4/40934/40934-odluka-o-izmenama-statuta-grada-subotice.pdf>

Sorta žita „Bankuti“ sačuvana u slikama naših slamarki

Stantić, Zvonko, Sorta
žita „Bankuti“ sačuvana
u slikama naših
slamarki, Bunjevački
prigled nr. 10, str. 144-
154. UG Bunjevi: Novi
Sad

Zvonko Stantić

Radi se o sorti žita sa osjem u klasu, nastalom na imanju „Bankut“, hercega Jozefa, u županiji Arad, Rumunija

U ovom kratkom tekstu neću se baviti bunjevačkim slikarstvom u tehnici slame, o čemu je već dosta pisano, već samim žitom sorte „Bankuti“ za taj poso, koje iako agronomski privaziđeno, ostaje za naše umitnike najpogodnije. Riči kruz i žito u našoj kulturi ne znače samo ranu i biljke, već i sam život. Čak i u današnjem modernom, globalnom svitu, kruz i žito su nam važni simbolički. Većina nas još uvijek mora imati kruz na astalu, sem uz nasuvo. "Kruz naš svakidašnji, daj nam danas.. ", molimo se kad nam je teško, ko što to mnogi milijoni hrišćana svakodnevno izgovaraju u molitvi na svojim jeziku. Kultura žita-pšenice bila je poznata u Iraku 6500 godina p.n.e. U to vrime žito-pšenica je gajena u uslovima navodnjavanja ko glavna kultura. 5000-6000 godina p.n.e. pšenica je gajena u starom Egiptu, Maloj Aziji i Kini. U Nemačku su pšenicu doneli Rimljani pri svojim kretanjima na sever oko 1. vika nove ere. Smatra se da su Sloveni pšenicu poznavali još u svojoj staroj postojbini, ali to je ono savrimeno pitanje, jel smo mi Sloveni i Slovini došli iza Urala vamo na Balkan, jel su Rusi odaleg očli za Ural (oni tako uče). I ko je sad tu bolje prošo, nikad nećemo saznati, ko ni odgovor na prithodno pitanje. U svitu su najveće površine pod žitom u Indiji i Kini, a najviši prinosi u Holandiji, Velikoj Britaniji i Irskoj. Najveći svitski proizvođači su Kina, Indija, SAD i Rusija. U Evropi su najveće površine u Ukrajini, Francuskoj, Nemačkoj i Poljskoj. Najveći evropski proizvođači su Francuska, Nemačka, Ukrajina i Velika Britanija. Odkaleg potiče žito-pšenica? Smatra se prema Flaksbergeru i Vavilovu, da postoje 4 ishodna centra razvoja: Jugozapadna Azija u kojem su postale: mekano žito-pšenica (*Triticum*

vulgare) i žito-pšenica (*Triticum compactum*), Etiopija (Abisinija), u kojem su postale: tvrda žito-pšenica (*Triticum durum*) i poljsko žito-pšenica (*Triticum polonicum*), Pridnja Azija: Sirija, Palestina i Jermenija, odakle vode poriklo divlji jednozrnac (*Triticum monococcoides*) i divlji dvozrnac (*Triticum dicoccoides*) i Mala Azija i južni Balkan, u kojem su postali: divlji jednozrnac (*Triticum monococcoides*) i kulturni jednozrnac (*Triticum monococcum*). Eto da je Balkan digod priznati temelj svitske kulture. Žito-pšenica pripada redu Poales, porodici Roaseae (trave), podporodici Pooidae (klasaste trave), rodu *Triticum*. Klasifikaciju žito-pšenice je radilo više autora, a mi smo prihvatili klasifikaciju po Flaksbergeru (sa dopunom Žukovskog), a koristimo i klasifikaciju po Mek Keju. Sorti pšenice, pored podile na ozime, jare i fakultativne, dile se i na druge načine, po ranostasnosti, poriklu i kvalitetnoj grupi (A1, A2, B1, B2, C1, C2, od čega je najkvalitetnija žito-pšenica klase A1). Po dužini vegetacije dile se na rane, sridnje i kasne. Prema kvalitetu meljavosti i pevivosti u 1. klasu po pravilu spadaju ruske, kanadske i sorte iz jugoistočne Evrope. U 2. Klasu spadaju obično sorte iz Južne Amerike i Australije, a u treću klasu afričke, azijske i sve ostale sorte žito-pšenice. Naravno radi se o upoređivanju prosečnih vridnosti kvaliteta, di su zahtivi tako strogi da i kvalitetna sorta iz Afrike nije uporediva sa recimo našim žitima (jugoistočna Evropa). Kod nas su se uzgajale u periodu 1957.-1962. Sorte “Bankut 1205”, “V-1 i Kruševačka 22, od 1960.-1972. uvode se italijanske sorte San Pastore, Leonardo i Libelula, kao i ruska sorta Bezostaja, koja je bila sa ništo kraćom stabaljnikom, otpornom na poliganje, a i čvrstina klasa je bila zadovoljavajuća s obzirom na novu mašinsku, žetvu kombajnima. U periodu 1972.-1978. uvode se uspišno naše jugoslovenske selekcije strnih žito-pšenica, ko što su “Sava”, “Biserka” i “Zlatna dolina”. Dalji napridak domaćih selekcija obiluzile su sorte žito-pšenica “Novosadska rana” 1 i 2 i “Partizanka”. Od 1984.-1989. siju se sorte “Jugoslavija”, “Balkan” i “Zvezda”, od 1989.-1998. “Novosadska rana 5”, “Pobeda”, “Milica”, “Prima”, “Evropa 90”, a od 1999.-2003. siju se između ostalih sorte “Renesansa”, “Kremna” i “Pesma”. To je i vrime kada se pojavljuju u većoj miri pridstavništva simenarskih kuća iz cilog svita, koje kako marketinški, tako i po drugim kolosecima, istiskuju domaće sorte i institute. Tokom vikova žito i kriv bili su vrlo poštivani među našim ljudima, a imali su i imaju važnu ulogu

u njegovom virskom životu. Sitimo se samo Očenaša, posvićenja žita na Markovo i kruva za Dužijancu, obavezan križ nožom na vekni odozdol, prija prvog sićenja. Naravno, žito i kruv, također su bili važni i osnovni proizvodi u poljoprivrednom životu, naročito juga Ugarske, odnosno Mađarske, time i nas, bačkih Bunjevaca. Ako pogledamo još dalje, u period prija 1687.god. u sridnji vik, a onda i u novom viku, visokokvalitetna mađarska pšenica „acélos” (čelik) bila je poznata u Evropi. Stranci koji su je u ono vreme posćivali, smatrali su kruv južne Mađarske izuzetno ukusnim. Zs. Bogos (2011.) napisao je da je žitni kruv „alföldi búzakenyere” (žitni kruv iz Donjih zemalja) u 18. viku već bio čuven po cijoj Evropi. U to su vreme procvitali i gradski pekarski cehovi, a u Bratislavi je do sridine vika (na tadašnjem severu Mađarske, dugo za vreme turske okupacije Budima, pristonica Mađarske) već bilo 39 pekarskih radnji. U njima su osim kruva, izrađivane zemljičke i nikoliko vrsta cipova i lepanja. Već u ovom viku, težina gotovih proizvoda u prodaji strogo se kontrolirala: standardne zemljičke bile su 10-14 deka, cipovi 40-50 deka, a bili kruv i crni, bili su od podrug (1,5) kile. Svitsku slavu mađarskog kruva, potvrđiva činjenica da je kruv „Orosháza“ iz Oroshaze (naravno poznate i po ergeli), nagrađen zlatnom medalijom, na svitskom sajmu u Parizu 1900. godine. Danas, poput vina, već postoje "uputstva za izbor kruva" ko niki papirni somelije, iz kojih možemo naučiti kaki kruv ide uz koju ranu. Ali šta je u 19. viku, kad je dodiljena pariška nagrada za najbolji kruv, (a sasvim je moguće da je brašno od žita sa koje od njiva naših mnogobrojnih bačkih bunjevačkih veleposidnika „alfolda“), János Nagyváthy u svojoj knjigi „Magyar házi gazdaasszony”(Mađarska domaćica gazdarica) izdatoj 1820.god. dobar kruv definiše ovako: „Dobrim kruvom smatramo onaj koji je konveksan (ispupčen, pr.Z.S.), čija kora nije ni vrlo mekana ni tvrda, može biti žućkasta jel smeđa, ali ne i na crno izgorila; nije odvojena od sredine kruva, sredina je kompaktna i ne mrvl se. Ako se kora pritisne, ono se opet samo od sebe vrati u prvobitni oblik, više je sredina sa sitnijim šupljinama, a ne vrlo izbušena, dobrog je okusa, nije kiselo ni nakon nikolko dana, mluko upija ko sunder, ako se po kruvu odozdol udari šakom, cili kruv zavibrira i buči.“ Autor knjige, Nagyváthy daje i detaljne savite o izradi dobrog kruva, koji se mogu sažeti u 6 tačaka kako slidi:

1. U odabiru i pripremi žita za kruv.
2. U dobrom mlivenju, a poslidično onda u dobrom brašnu.
3. U kvalitetu kvasa.
4. U mišenju i rastu tista, u dobroj vodi i u soljenju
5. U pravovremenom i adekvatnom prikidu rasta tista
6. U kvalitetu pekarskih peći i u njevom ispravnom loženju.

Do kraja 1800.-ih u Madžarskoj su se uzgajale razne autohtone sorte. Gazde bi uzeli sime sa njiva koje su obrađivali i procinili da su tu prinosi bili dobri. Na žalost, nisu ostali opisi ovih sorti. Gotovo svaki kraj imao je nekoliko sorti, međutim sime se kod velikih gazdinstava često uvozilo iz inostranstva. Te se stare autohtone sorte praktički nalaze danas samo u genetskim bankama, na pr. može se naći u „NÖDIK”-u. Zbog ekonomskog razvoja i porasta stanovništva nakon nagodbe, bilo je potrebno sve više i više žita. Velika imanja koja su se bavila vodećom poljoprivredom, tražila su sorte koje će roditi više i sigurnije, jer su suša, hrđa i druge bolesti u to vrime pravile ogromnu štetu. Stara madžarska žita uglavnom su bila poznata po svojem kvalitetu. Bečka je berza 1885. godine objavila mađarsku kartu, di se uzgaja kvalitetno žito. Područje za proizvodnju ovog najkvalitetnijeg žita bilo je područje sridnje Tise i Banata. Tada su se još uvek uzgajale autohtone stare sorte, na pr. „Tiszavidéki búza” (Žito iz Potisja). Iako su ta žita bila visokg kvaliteta, prinosi su bili mali, a još veći problem je bio što su bili ositljivi na većinu bolesti žitarica. Prema literaturi, savrimeni uzgoj žita u Madžarskoj, započeo je prije 157 godina, daleke 1864.god. kada je luteranski pastor Mokry Sámuel, na svom zemljoposidu, počeo odabirati žita sa velikim klasovima, a rezultate je objavio u svojoj knjigi „Buzanemesítés” (Oplemenjivanje žita”, objavljenoj 1875. godine u gradu Đuli. Potaknuti time, a na temelju inostranih iskustava, od 1870.god. pa nadalje, uzgoj i oplemenjivanje žita započelo je na još nekoliko mista, uglavnom na veleposidima, a od početka dvadestog vika i u državnim institucijama. Do I. i II. svitskog rata, oplimenjivanje se odvijalo u mnogim mistima u Karpatskom bazenu, ko što su bili: Diószeg, Sóssziget, Perbete, Viglás, Nagysurány. U Zadunavlju: Eszterháza, Fertőd, Lovászpátona, Alsóbogárd,

Sárszentmiklós, Mezőhalom, Ilocskapusza. U Donjim krajevima: Hatvan, Kompolt, Karcag, Bánkút, Árpádhalom, Orosháza, Mezőhegyes, Odvos, Ruma. Najuspišnji uzgajivači žita bili su oni iz Árpádhaloma (Elemér Székács), Bánkúta (László Baross), Diószega, Eszterháze, Odvosa i Hatvana (Ödön Legány). Tokom I svitskog rata i posli njega, sve do kasnih 1920.-ih, kvalitet mađarskog žita se ko i količine, očekivano pogoršao zbog ratnih uslova privređivanja i smanjene radne snage u agraru. Ipak Elemér Székács, László Baross, Rudolf Fleischmann uspivali su uzgojiti niz visokokvalitetnih sorti žita, sa boljom produktivnošću od starih autohtonih sorti. Najpoznatije od njih bile su sorte „Székács“ (od Elemér Székács-a), žito „Bánkúti“ (od László Baross-a) i sorte žita „Fleischmann“ (od Rudolf Fleischmann-a), dakle dve sorte dobile su ime po tvorcima sorte, a jedna po mistu uzgoja „Bankuti“, što je i tema ovog teksta. Sam Elemér Székács (1870.-1938.) tvorac sorte „Székács“, počeo je uzgaj i oplemenjivanje u Sóosu 1906. godine. Od spominate kvalitetne a niskorodne sorte „Tisza“, odabrano je 214 elitnih biljaka, uz individualni odabir i vođenje rodovnika genetike odabranih biljaka. 1908. godine nastavio je uzgajati žito u Árpádhalmi. Njegovi suvrimenici su ga nazivali "Lovac klasova". 1912. objavio je svoju knjigu „Gyakorlati búzanesítés“ (Oplemenjivanje pšenice u praksi), u kojoj se većina metoda koje je opisao i danas može koristiti. 1916. godine priznato je 9 sorti žita-pšenice: Székács 1, 17, 19, 239, 266, 267, 304, 319, 330. 1923. godine priznanje je dobilo 6 sorti žita-pšenice: Székács-1055, Sz-1096, Sz-1226, Sz-1230, Sz-1239, Sz-1242. Sz-1055 i Sz-1242, koji su bili poznati po izvanrednom kvalitetu. Uz žito-pšenicu uzgajao je još i 7 sorti ozimog ječma, ko i 2 sorte prolićne - jare zobi. Za nas je najznačajniji mađarski uzgajivač žitarica, a posebno žita za kruh iz ovog razdoblja i podnoblja, László Baross (1865.-1938.) rođen u porodici sridnjeg posidnika u selu Felsőzsember, onda u županiji Hont, danas Slovačka. Osnovnu škulu završio je u Körmöcbányi, sridnju škulu u Nagyszombatu, a onda se 1884. godine upisao na Kraljevsku mađarsku ekonomsku akademiju u Magyaróváru, gdje se dvojezično obrazovanje baš u njegovo vreme završilo ukidanjem ocina iz nimačkog jezika, a nastavni jezik postao je isključivo mađarski. Njegov omiljeni pridavač bio je Sándor Cserháti, profesor uzgoja biljaka, koji ga je zapravo i podstaknuo na polje biljnog uzgoja. Po završetku Akademije 1887. godine, zaposlio se na imanjima

nadvojvode Josipa. Prvo je radio u vlastelinstvu Alcsút, u županiji Fejér, od 1892. bio je pomoćnik upravnika u vlastelinstvu Wool (županija Bihar), a tri godine posli, priselio se u Bánkút. Njegova žena bila je Mária Valkovszky, a dica su im bila Hedviga (r. 26. jula 1896.), Lajos (r. 9. marta 1898., Bánk) i Mária (r. 5. Septembra 1903.). Farma u Bánkútu pripadala je imanju „Kisjenő“ (tadašnja županija Arad) među velikim posidima nadvojvode Josipa. „Bánkút-pusztu“, koja se smatra dilom Eleka, primio je palatin József 1822. godine, koja je u cilosti bila iznajmljena do 1878. godine. Tada je osnovana „Rózsa-majur“, a 1886. godine „László-majur“, pa je tako ukupno obrađivano 3486 kh i 756 kv.h. s farme Bánkút. 1895. godine, velika većina (94%) cilog posida Bánkút (6563 kh 141 kv.h.) bila je obradiva. Kako je zemlja u Bánkútu imala niži sadržaj slanosti nego u okolnim područjima, stvoreni su povoljni uslovi za uzgoj žita. Baross se 1895. priselio u Bánkút, prvo kao administrator „László Majura“, a zatim je 1911. imenovan upraviteljom imanja „Bánkút“ di ovdje je dalje živio sve do kraja svog plodnog života. Baross je u mađarskoj javnosti poznat ko "otac žita u Bánkútu". Međutim, značajne su i druge njegove aktivnosti u uzgoju biljaka, koje zapravo nije započeo sa žitom, već s kukuruzom, oma s prva, kad je došao u Bankut. Baross je smatrao da je klip sa „konjskim zubima“ najprikladnije za ovu regiju, kraljicu ravnice, koji je pokušao ukrštati s mnogim sortama, a nakon nekoliko godina neuspješnog eksperimentisanja, pronašao je pravu sortu. Stvoren je kukuruz sorte „Bánkút“ s „konjskim zubima“ (narodni ondašnji izraz, po obliku zrna). 1914. godine, Baross je osvojio prvu nagradu na 1. Nacionalnoj izložbi kuruza, koju je organizovalo OMGE (Nacionalno mađarsko ekonomsko udruženje) sa njegovim kuruzom, uzgajanim u Bánkútu. 1900. László Baross počeo se baviti uzgojem šećerne ripe. Šećerna ripa Bánkút, proizvodila se od ukrštanih različitih nimačkih sorti, a prije toga je između 1905. i 1908. godine, nekoliko puta putovo u Nimačku. Također su ga, u za ono vreme suvrimenim časopisima, živo zanimali i drugi poljoprivredni problemi, poput obrade zemlje, đubrenja, plodoređa, ili čak o detaljima ko što je drljanje. Nakon žitne krize krajem 19. vika, prid kraj prvog desetlića 1900.-ih, mađarska je poljoprivreda cvitala. Poljoprivredne carine uvedene 1906. godine, samo su pojačale ovaj procvat. Mehanizacija poljoprivrede, značajno se povećala, povećao se iznos mogućeg novčanog zajma. Ko rezultat toga, stočarstvo i ratarska proizvodnja postigli su

značajan napridak s porastom prosičnog prinosa, ali proizvodnja žitarica i dalje dominira. OMGE i njegova županijska tila podržavali su uzgojne napore, a OMGE-ove novine "Public" redovno su objavljivale članke o agrarnoj proizvodnji. Osnivanje „Nacionalnog zavoda za uzgoj bilja“ 1909. godine, bilo je značajno u historiji mađarskog uzgoja, koji je organizovao ovaj važan posao. Baross je s uzgojem žita započeo 1908. godine. U to je vreme, mađarsko žito bilo mišavina domaćih i stranih sorti. Obično je bila kasnog zrinja, slabe slame i lako je poligala. Zbog velike jare, koja je često prithodila žetvi, sime je obično bilo priklješteno, što je obično davalo hrđave prinose. Ovome se može dodati česta šteta od hrđe, koja je uzrokovala značajne gubitke. Baross je želio eliminisati sve te negativne posledice kad je započeo posao oplimenjivanja žita. Eksperimentisao je s jedinstvenim resursom iz stare sorte žita Tiszavidéka. Bjegov se materijal umnožio u mnoge rodove, ali značajne rezultate postigao je samo sa „Bánkúti 207“, a posebno sa „Bánkúti 5“. Od velike pomoći njegovim eksperimentima bilo je to što je napridovao u rangu 1911. godine i iznad svega, što je uspio uspostaviti istraživački centar na „Ruža majuru“. Na početku, matična parcela u Bánkútu, namijenjena za uzgoj žita, imala je samo 9 hektara. Reprodukcijske matične linije prve godine, zasađene su ručno, uz pomoć posebnog alata, a usiv je podrljan ručno. Do druge godine, već su sijali s dvije male petoredne sijačice i mlatili ih malom vršalicom na vozilu. Treća godina razmnožavanja, odvijala se na 40-50 kh, četvrta godina na 200-300 kh, a sitva i vršidba obavljene su normalnom sijačicom i parnom vršalicom.

Nakon Prvog svjetskog rata, Mađarska je izgubila tržište žita, jer je 1920.-ih cila Evropa bila priplavljena visokokvalitetnim američkim i kanadskim žitom „Manitoba“ (eto još jedne važne ekonomske posledice Prvog svjetskog rata po Evropu). U to se vreme za žito „Manitoba“, smatralo da prvenstveno odgovara za uzgajanje u tri provincije Kanade: Manitobi, Saskatchewanu i Alberti. Rič „Manitoba“ etimološki zapravo znači da joj je to geografsko poriklo, ko u slučaju regije Tise (Tisza videk) na primer. Što se tiče druge sorte, zvane „Marquis“ uzgajala se u Severnoj Americi. Sredinom 1920.-tih, u glavnim kanadskim područjima uzgajanja žita, poželjevano je 90% sorte „Marquis“ (Markiz). Na temelju istraživanja i literature Jánosa Surányija, kasnijeg mladog naučnika „Nacionalnog

eksperimentalnog instituta za biljnu proizvodnju“ u Magyaróváru, koji je osnovao Sándor Cserhádi, primetio je „Marquis“ žito. Na Barossov zahtiv je iz Otave u Madžarsku 1914.god. poslano 50 kg jareg žita. Eksperimenti izvedeni na Institutu u Magyaróváru i s izumom Jenőa Hankóczyja (1879–1939), učenika Cserhádija, s farinometrom - na Eksperimentalnoj stanici za žito i brašno, koje je on organizovao i kasnije usmiravao - jasno su dokazali izvrsne osobine ovog žita, kao i to da su pogodne za domaće tlo i klimatske uslove. Od tih 50 kg, Baross je 1915. dobio malu količinu simena ove sorte, za koju je s izvrsnim osičajom i stručnošću, pripoznao da se nedostaci mađarskog žita mogu ukloniti pravilnim uzgojom upravo ovog žita. (Jedna od roditeljskih linija „Marquis“ (Markiz). Žita, poticala je iz Galicije, gdi je sime žita iz regije Tise, sridinom prithodnog stolića uvezeno baš iz Madžarske.) Baross je od „Marquis“ žita, prvi proizveo jare i ozime sortne linije i prodo ih pod imenom „Bánkúti žito“. Mnoga korisna svojstva sorte „Marquis“ kao što su rani razvoj, velika čvrstoća slame i stoga povećana otpornost na hrđu i poliganje, čvrsta kompaktna jezgra velike hektolitarske težine, izvrsan kvalitet brašna itd. umanjivao je jedan ozbiljan nedostatak - nije bila otporna na mraz. Baross je to uspio poboljšati i kultivisanjem ozimih „Marquis“ sojeva, zajedno sa „Bánkúti 5“ iz regije Tise, proizveo je najpoznatije ozimo žito iz Bánkúta: B 1014, B 1201 i B 1205. Direktor „Instituta za oplemenjivanje biljaka“ Emil Grabner, je agitovao protiv širenja ovog žita „Bánkúti“, iako je već 1928. stekla najviši stupen klasifikacije: „sorta registrovana u državi“. Između Barossa i Grabnera vodila se oštra rasprava u kolumnama "Intermedijari". Grabner 1929. godine nije dozvolio sorti „Bánkúti“ da sudiluje u nacionalnoj akciji simenarstva, a ko glavni razlog opet je naveo njezinu slabu otpornost na mraz. U svojim odgovorima Baross je uputstvima koje je izdao i slao farmama, koje su od Bánkúta dobivale žito (istog imena), dokazao da je prosična šteta od mraza, tamo gdi je bila 5-15%, a vrlo ritko, najviše 25%. Smatro je nepravilnim napade Grabnera i isključivanje njegove sorte žita iz nacionalne akcije oplimenjavanja sitvenog simena žita. Međutim, žito iz Bánkúta, stvarni dokazi u praksi, više su ukrasili od bilo kojih riči i slova. Nadmašili su sve domaće sorte, sjajno su potvrdili rezultate istraživanja Surányija i Hankóczyja, kao i praktične eksperimente studenta Csannhádija Manningera, G. Adolfa u županiji Baranja, i značajno su pridonili činjenici da je „Sekretarijat za zaštitu

bilja“ pritežno podržavo sorte „Bánkút“, u nacionalnoj akciji simena.
Godine 1931.

Baross László rođen je 16.10.1865. u Felsőzsember-u, a umro u
72. godini 3.06. 1938. u Bánkút-u

Ministarstvo poljoprivrede, odlučilo je poboljšati kvalitet žita i ravnomirno je uzgajati po područjima. Ova akcija započeta je sa sortama B (Bánkút) 1201 i 1014, „Székács“ 1055, 1242 i 17 i „Hatvani“ 1140 i 1201. Mišljenje o dvi sorte „Bánkút“ bilo je: "B 1201 je pšenica za dobru i sridnju zemlju, a nije pogodna za slabu i za pritežno piskovitu zemlju. Ovo „bradato žito“ i slama su jake. To je jedno od sorti najranijeg zrenja i najotpornijih na hrđu. To su poželjne važne karakteristike u uslovima tadašnje Mađarske. Iako se i u ovom žitu nalazi hrđa, nje je vrlo malo, sposobnost bokorenja

je sridnja, pa je u prošlosti uglavnom bilo potribno sijati samo malko više zrna. Tačna količina simena naravno, odriđuje se kvalitetom njive i vrimenom sitve. Položaj zrna nije potpuno ujednačen, otpornost na mraz je besprikorna, sadržaj glutena i kvalitet su među najboljima od mađarskih sorti žita. Sorta „B 1014“ davala je možda najbolji kvalitet, ali njegova produktivnost nije mogla dostići „Bánkút 1201“, pogotovo na

boljim parcelama. Slama joj je dobra, ali manje je pogodna za sitvu na piskuljama (manje piskovitijim parcelama“, jel moguće ladnijim njivama u zasenu, na talasastim područjima. Veća otpornost na hrđu, također stoji iza sorte „B 1201“, koja spada u grupu ranog zrinja. Također to je žito brkulja, sa očinkama (osjem) u klasu. U jesen 1931.god. samo su velika gazdinstva dobila sime, pod uslovom da se cilokupni rod ponudi ko sime za akciju o kojoj je već bilo riči. 1932. godine sa imanja „Bánkút“ priuzeto je 900 mira „B 1205“ (što je bilo vrlo slično „B 1201“), a budući da su 1933. „Székács 17“ i dvi sorte „Hatvani“ isključeni iz akcije, to su tri „Bánkúti“ sudilovale sa dvi sorte „Székács“ („B 1201“: 90%, „B 1205“: 3%, „B 1014“: 2%, „Sz 1055“: 3%, „Sz 1242“: 2%). Iako je jaka suša 1934. i čest grad 1935. godine spričile bolju žetvu, žito sorte „Bánkúti“, pobidila je u toj trki. Baross, koji je bio zdravo skroman čovik (svoje svitski poznate sorte nije imenovao po sebi), vidio je kako su se njegovi raniji snovi ostvarili tokom tih godina. Ućutkani su i njegovi protivnici kod kuće (najteže je u svom selu biti štogod), kada je 1933. godine na Svitskom sajmu žitarica u Regini u Kanadi, sorta „B 1201“ nominovana za najbolju sortu žita na svitu, dobila zlatnu medaliju i potvrdu o vrhunskom kvalitetu, sa ispitanim rezultatima. U poridjenju sa prithodno najboljom svitskom sortom „Manitoba“, hektolitarska težina „Bankuti 1201“ sorte bila je 84,25kg, a Manitobe 82,40kg, 17,23% suvog glutena naspram 14,10% i 49,45% vlažnog glutena naspram 39,20% . Zbog visokog udila glutena i izvrsnog kvaliteta sorte za pekarske proizvode, 94% državnih promocija simena 1930.-ih godina bilo je za simena sorte „B1201“ . Sorta „Bánkúti 1201“ priživila je svog tvorca - bila je najbolja u Madžarskoj četvrt vika, a čak je još i 1960.godine uzgajana na 65% zasijanih površina pod žitom, dakle to nije nika jako, jako stara sorta. Tek 1970.-tih godina, u setvu se počinju uvoditi nove selekcije sa još većim prinosom, međutim još uvijek se „Bánkúti“ može naći u selekcijsko-uzgajivačkim poljoprivrednim centrima, kako u Madžarskoj, tako i u inostranstvu, a često je uključen u programe ukrštanja sa ciljom poboljšanja kvaliteta, koju ova sorta dokazano ima. Nedostaci koje možemo navesti za izminu sortimenta žita koji se uvodi od šezdesetih godina i u Vojvodini, jeste što su stare sorte imale veliku ositljivost na bolesti i poliganje stabiljike, zbog velike visine, što je značajno ometalo rad kombajna, koji se u to vrime uvode priko zemljoradničkih zadruga,

kako kod nas u Jugoslaviji, tako i u Mađarskoj. Prinos simena žita od svega 12-16 metara po hektaru, stvarno je ozbiljne poljoprivredne probleme u periodu 1926.-1930. jer je cina žita bila toliko niska da često nije pokrivala troškove proizvodnje. Osim za nas zanimljive sorte „Bánkúti 1201“, postojale su još par selekcija sa tim imenom. To vidimo iz uporednih podataka o sortama koje su se 1960.-tih uzgajale na prostoru Mađarske: „Bánkúti 1201“-65%, „Fleischmann“-15%, „Fertödi“-10%, „Bánkúti 1205“-4%, „Beta Bánkúti“-2%, „Karcagi“-2%, „Lovászpátonai 160“-1%, „Kompolti 169“-1%. Porijekla radi, podsjetimo se da je u godinama 1870-79. kada počinje rad na selekcijama ko što je „Bánkúti“, prinos bio u prosjeku 7 metara po hektaru, a 60 godina poslije - 1930-39. uspio se udvostručiti na 14 metara po hektaru, dakle za samo četvrt veka prinos je udvostručan. Prosjek za period 1964-1973. bio je 25,6 metara po hektaru i to je vrijeme uvođenja intenzivnih sorti žita s kratkim stabljikama.

Profili

Prilog biografiji Anastazije Manojlović poslanice Velike narodne skupštine i njene porodice

Stantić, Zvonko (2021),
Prilog biografiji
Anastazije Manojlović
poslanici Velike
narodne skupštine i
njene porodice,
Bunjevački prigled nr.
10, str. 155-173. UG
Bunjevi: Novi Sad

Zvonko Stantić

Anastazija i Dušan Manojlović

Francuska revolucija, koja je počela padom Bastilje 14. jula 1789, ukinula je feudalizam i monarhiju, uvela neprikosnovenost prava na privatno vlasništvo i proklamovala jednakost i političke slobode, ali je ispunila očekivanja i interese samo gornjih slojeva građanstva (buržoazije), dok su radnici, kao i žene, svoja prava ostvarili tek u 20. veku. U dvadesetom veku nastala je ideja o potrebi pisanja „ženske istorije“, koja bi, pored žena-velikih istorijskih ličnosti, uzela u obzir i život anonimne žene kroz istoriju. Ishod pokreta za prava žena (feminizma) nametnuo je razdvajanje biologije od kulture, sintezu promena mesta žene u društvu kroz razdoblja

i civilizacije, analizu zakonodavstava i njihove primene, istorijski kontekst pokreta za ravnopravnost. Kada je 19. vek doneo i ideju romantizma, koju je, veličanjem „srca“, začeo Ruso, narodi Centralne i Jugoistočne Evrope, koji su bili pod austrijskom, ili turskom vlašću, prihvatili su romantizam nemačkih pesnika, okrenut prošlosti, jeziku, pripadnosti naciji i borbi za ujedinjenje. U 19. veku događaji na jednom kraju sveta više nisu mogli ostati izolovani, jer je cela planeta bila povezana borbom za stvaranje nacionalnih država i za prevlast velikih sila. Radnički pokret organizuje se u sindikalni, stranački (levičarski) i u Internacionalu, jer se iza te pozornice starih i novih velikih sila, koja je predstavljala uvertiru u Veliki rat, nalazila stvarnost miliona nezadovoljnih radnika. Ta „margina“ ovekovečena je u umetnosti, naročito književnosti, realizma. Žene, koje se, počev od talasa prosvetiteljstva, obrazuju, pišu, stvaraju u umetnosti, rade, počinju da traže jednake plate i druga prava, i politička, ne samo građanska, jer su materinstvo i društvena uloga žene jednako važni i međusobno povezani. Razmišljanja o društvenoj nepravdi su se pojavila tokom Francuske i Američke revolucije i, u vezi s nejednakošću polova, bila su prvenstveno usmerena na one situacije u kojima su žene bile najviše diskriminisane: pravo na raspolaganje svojom imovinom i platom, pravo a razvod braka i starateljstvo nad decom u slučaju razvoda braka, mogućnost razvoda braka, pravno i ekonomsko osiguranje za razvedene žene, pristup obrazovanju i zapošljavanju, kao i pravo glasa. Južna Ugarska, današnja Vojvodina, bila je ispred vremena, pa je Novosađanka Marta (Neškova) Jorgović još 1755-1757 upisala i završila srednju školu. Izdvajaju se i njene sugrađanke iz narednog veka: Katarina Popović Midžina, koja je napisala Kuvar na srpskom jeziku, Marija Trandafil, dobrotvorka, Ana Cimer, naučnica-lekarka, koja je sa nobelovcem Sent Đerđijem radila na otkrivanju C-vitamina,

Marija Tomeković, osnivač prve ženske organizacije u Novom Sadu (po ideji Judite Horovic), Sofija Pasković, pokretač „Ženskog omladinskog odbora na tragu općteg nacionalnog preporoda“ (1869) i Julka Ilijić, koja je na narodnom zboru u Velikom Bečkereku 1907. predala 30 000 ženskih potpisa protiv Aponjijevog zakona o mađarskom jeziku koa obaveznom i u nemađarskim školama u Ugarskoj. U Ugarskoj, novoj ulozi žene presudno su doprinela osnivanja viših ženskih škola, među kojima je bila

i srpske više devojačke škole u Novom Sadu, Somboru i Pančevu. Počev od 1863, do Versajske mirovne konferencije, 60 studentkinja je studiralo na raznim smerovima na Muzičkoj akademiji u Beču. Prva studentkinja medicine iz Austro-Ugarske, Marija Prita iz Pančeva, studirala je na univerzitetu u Švajcarskoj između 1887. i 1893. godine. Posle nje, još deset budućih lekarki s teritorije današnje Vojvodine studiralo je do Prvog svetskog rata. Studije filozofije završile su 22 studentkinje, prirodne nauke četiri, a u Gracu je njih pet izučavalo prava. Na osnovu upisanih podataka o nacionalnosti, vidimo da je bilo 39 Nemica, 14 Srpkinja, 14 Jevrejki i pet Mađarica. Prva žena koja je stekla zvanje doktora nauka u Austro-Ugarskoj, odbranom disertacije na temu Podvojvoda Jovan Monasterlija (1906), bila je Srpkinja iz Bečeja, Julija-Julka Hlapec (devojačko prezime Đorđević). Šest godina posle nje, doktorat iz oblasti slavistike odbranila je ćerka Mihaila Polit-Desančića, Vladislava. Kroz svoje bogato stvaralaštvo, Julka Hlapec Đorđević, postavila je nekoliko ključnih pitanja, počev od potčinjenosti žene u braku, preko toga da obrazovane žene manje zarađuju od svojih kolega, do pitanja: kako visokoobrazovane žene nemaju, a muške analfabete imaju pravo glasa? Neravnopravnost polova opstajala je, pa tako, žene širom Evrope nisu mogle da budu svedoci pri potpisivanju dokumenata (početkom XX veka Austrijanke su to pravo imale samo u slučaju da se radilo o testamentu napisanom negde na pučini, a Špankinje samo ukoliko je testament pisan tokom neke epidemije); Francuskinje nisu imale pravo staranja nad sopstvenom decom sve do 1907. godine; francuski zakon je propisivao obavezne različite obrazovne sisteme za dečake i devojčice sve do 1925. godine; Englezi su do 1870. godine odgovarali za zločine koje bi počinile njihove supruge; a do pred Drugi svetski rat mnoge Evropljanke nisu mogle da rade, odlaze na lekarski pregled, upišu fakultet, otvore račun u banci, dobiju pasoš ili vozačku dozvolu bez muževljeve dozvole. Švajcarkinje nisu osvojile pravo glasa sve do 1971. godine. To su okvirno društvene okolnosti koje su prethodile razvoju ženskih prava u dvadesetom veku, što se naročito snažno razvija nakon Velikog rata. Zbog svega toga možemo reći da učešće sedam Vojvođanki na Velikoj narodnoj skupštini u Novom Sadu i to sa punim pravom glasa, predstavlja izuzetan domet u razvoju demokratije našeg društva, ne zaboravimo da je to prvo punopravno političko glasanje žena Evrope. Zbog toga proučavanje

biografija učesnica ovog skupa, koje nisu do sada istražene, upravo u godini kada slavimo sto godina od prisajedinjenja Banata, Bačke i Baranje kraljevini Srbiji, ima svoj značaj.

Anastazija Taza Manojlović bila je jedna od pet Subotičanki, učesnica na Velikoj narodnoj skupštini u Novom Sadu 1918.god. pored Katice Rajčić, Mande Sudarević, Mare Malagurski i Olge Stanković. Učesnice su bile još i Milica Tomić iz Novog Sada, kći Svetozara Miletića i Marija Jovanović iz Pančeva (rođ.Baraković). Na toj Skupštini, bilo je poslanika iz 211 opština, ukupno njih 757. Zbog bolesti nije stigao iz Tisasentmikloša jedan poslanik, iz Mačevića jedan poslanik i iz Velike Kikinde tri poslanika. Pristiglo je na dan 12/25. novembra 1918.godine, po prohladnom danu sa susnežicom 578 Srba, 84 Bunjevca, dva Hrvata, tri Šokca, 62 Slovaka, 21 Rusin, šest Nemaca i jedan Mađar¹⁰⁷, iako sama skupština nosi naziv „Velika narodna skupština Srba, Bunjevaca i ostalih Slovena u Banatu, Bačkoj i Baranji“. Novi Sad je bio pun srpske i francuske vojske, pa su među njima delegati po prvi put mogli videti crnce iz francuskih kolonijalnih trupa. Sve poslanice iz Subotice, kao i većina najviđenijih Subotičana na toj skupštini održanoj u balskoj dvorani hotela „Grand-Hotel“ Majer, kasnije hotel „Sloboda“, a sada „Vojvođanska banka“, na trgu Svetozara Miletića, ovekovečeni su na velikoj slici (3,20x200) Anastasa Bocarića, koju su finansirali subotički poslanici na Velikoj narodnoj skupštini. Slika je vlasništvo Gradskog muzeja u Subotici, na reversu u Muzeju Vojvodine u Novom Sadu.

O učesnicama Velike narodne skupštine, pogotovo o navedenih sedam žena, sakupljeno je do sada prilično podataka, osim za Anastaziju Manojlović, što je i bio razlog da se uoči proslave 100. godišnjice prisajedinjenja Bačke, Banata i Baranje Kraljevini Srbiji, pronadu i ovi nedostajući podaci. U protokolu krštenih pravoslavaca 1887-1896. knjiga 200, god. 1889. R.b. 27¹⁰⁸. čitamo da je dana 1. 3. 1889. god. rođena

---

¹⁰⁷ Drago Njegovan, Dokumenti o prisajedinjenju Srema, Banata, Bačke i Baranje Srbiji 1918., Novi Sad 2017.

¹⁰⁸ IAS Subotica

Anastasia, od oca Bogdana Dimitrijevića i majke Hristine „roždene” Radišić. Sveštenik je bio Svetozar Dimitrijević. Mesto prebivanja Maria Tereziopolis, ime babice Ida Bane, veroispovest “vostočna pravoslavna”; ime kuma nije upisano, ali je moguće da je to bio sam sveštenik Svetozar Dimitrijević.

Umrla je od starosti 15. februara 1974. god. na Paliću, u Splitskoj aleji, u 10 časova pre podne, kao udovica Dušana Manojlovića, kako stoji u zvaničnim matičnim podacima. Sahranjena je na Palićkom groblju, u prisustvu oko tridesetak ljudi, među njima mlađe sestre Melanije koju je zvala Melanka, setrića Bogdana, Melanijinog sina, , zatim poznanika i članova porodice dvoritelja. Melanija je po sećanju ćerke Anastazijine dvoriteljke, stanovala sa sinom Bogdanom iznad agencije “Putnik” na subotičkom korzou, *ali potvrdu da se radi o rođenoj sestri nisam našao. Ono što je sigurno, jeste da je Anastazija imala dve rođene sestre: Milicu rođenu 1887.god i Veru rođenu 1892.god.* U više tekstova, kao Anastazijin suprug spominje se Vladislav i Vojislav Manojlović, a u jednom dokumentu o nasleđivanju, greškom se kao suprug spominje Bogdan Manojlović, što je miks imena oca i prezimena muža. Prema nekim objavljenim podacima, Dušan Manojlović je bio sin Samka Manojlovića, koji je u prvom braku sa Milevom Milosavljević dobio sinove Vladislava i Jovana, a u drugom braku sa Katicom Radišić sina Dušana. Ovi podaci su zapravo tačni, Samko Manojlović imao je sina Dušana (1876.-1885.), sa Katicom Radišić,ali je ovaj Dušan umro sa 9 godina. Samko je živeo sa suprugom i sinovima Vladislavom i Jovanom u palati koju je podigao na adresi Korzo br. 8 u Subotici. U telefonskom imeniku iz tridesetih godina, vode se na ovoj adresi dva telefonska broja, jedan na ime Vladislava i na ime Jovana (koji je ostao neženja), ali se ime Dušana Manojlovića kao privatnog lica ne nalazi. što ne treba da nas čudi jer je telefon sa brojem 7 imao kao poslovni direktor firme “Adis”, ćerke firme “Ferrum”, za popravku vagona i lokomotiva već 1924.god., na adresi Zmaj Jovina 13 Subotica, gde je i stanovao. Ovu veliku kuću mnogi povezuju sa porodicom Kladek i apotekom, međutim apoteku je držao drugi muž Jelene Kladek, očuh Dine Jelić, koja živi u Subotici. Jevrejin Kladek bio zakupac poslovnog prostora na ugaonom polukružnom ulazu između Zmaj Jovine i Arsenija Čarnojevića. Na ulaznim pešačkim vratima u deo za stanovanje ove kuće, posmatrano iz ulice Arsenija

Čarnojevića br.2, preko puta pravoslavnog hrama Vaznesenja Gospodnjeg, vidi se kovani latinični monogram DM, međutim teško ga je bilo brzo prepoznati, jer se on nalazi na desnom krilu ulaznih vrata, a na levom je identičan kovani monogram kao odraz u ogledalu. Kuća se nalazi na parceli 2588 K.O. Stari grad. O tome govore i zahtevi za izdavanje građevinskih dozvola, koje je svojeručno pisao Dušan Manojlović. Prvi je pisan na mađarskom jeziku

Imala je podrum u kojem je po rečima pokojne Jelene Kladek, koja je živela u dvorišnom stanu za posluđu, Dušan Manojlović dao je da se napravi ojačano sklonište sa dodatnim čeličnim vratima, za smeštaj Kralja Aleksandra, čiji su gosti na dvoru više puta bili Dušan i Anastazija. Bunker u podrumu bio je ispod balske dvorane koja je bila dimenzija 6x10m, okrenute ka dvorištu kuće. Kolski ulaz iz treće, sporedne ulice (Kumanovska) vrlo je pogodan za neopažen ulazak zvanica, pošto je dvorište od pogleda zatvoreno zidom, čemu doprinosi i sama kapija, koja je građena kao suvi ulaz. Anastazija je čak po sopstvenom svedočenju dvoriocima na Paliću, ali i po pričanju Jelene Kladek, sadašnjim vlasnicima kuće, dipl.ing.građ. Vitomiru i Mr. Aniko Tešanović, više puta pevala na dvoru pred Kraljem. U ovu kuću, po njihovom pričanju, došao je 1994. godine stariji gospodin, rekavši da je doputovao u Suboticu, bio je preko puta u crkvi, pa svratio u kuću svog prijatelja Dušana Manojlovića da vidi ko u njoj živi. Najviše vremena proveo je u razgovoru sa Jelenom Kladek. Na rastanku, posle višečasovnog razgovora, rekao je da će obavezno doći opet, ali su ga vrlo pozne godine verovatno u tome sprečile. Tom razgovoru prisustvovala je i Dina Jelić, ćerka Jelene Kladek iz drugog braka, ali je nisam uspeo naći kod kuće. Verujem da bi se od nje još po nešto bitno i zanimljivo o bračnom paru Manojlović, kao i o društvenom životu u toj kući, moglo saznati.

U palati Samka Manojlovića, odnosno njegovih sinova Vladislava i Jovana - Joce koji su dalji rod Dušanov, na adresi Korzo br. 8 u Subotici, 18.septembra 1919. god. održan je svečani ručak sa odabranim zvanicama, u čast čuvenog naučnika dr Jovana Cvijića, koji je došao u nameri da izučava prilike u Bajskom trokutu, u vezi čega su ubrzo 22. septembra 1919. god. u Pariz otputovali Vasa Dolinka i pop Blaško Rajić.

Na ručku, tokom predstavljanja prisutnih, dr Jovan Cvijić obratio se starini Bunjevcu, Miji Mandiću : “E mogu Vam reći, da Vama imamo mnogo zahvaliti što je Subotica pripala našoj Kraljevini. Vašu raspravu o Bunjevcima iskoristili smo za našu narodnu stvar”. Mijo Mandić je poticao iz stare bunjevačke armalske plemićke familije, o čemu svedoči i grb na njegovoj nadgrobnoj ploči. Prema istraživanjima Jovana Cvijića, porodica Manojlović se doselila iz mesta Ksenije u Epiru. Već oko 1700. godine na ovu teritoriju dolazi Manojlović Hadži Arsen sa sinom Kalojanom iz Makedonije.¹⁰⁹ Arsen je 1747. god. od Gradskog senata dobio dozvolu da može trgovati domaćom robom. Spandolija Manojlović dobio je dozvolu da može trgovati samo turskom robom. Međutim, pošto je trgovao i bečkom i mađarskom robom, ta dozvola mu je 1754.god. oduzeta. Spandolija i Kalojan kao turski podanici svoju dućansku robu predaju Kalojanovom mlađem bratu Stanku i Spandolijinom sinu Manojlu, koji već nisu bili turski podanici.¹¹⁰ Kalojan je građansko pravo stekao 1741. U ratnom i mirnodobskom vremenu ustupao je oficirima stan. Za vreme rata kod Beograda, izdržavao je dva husara. Ovi Manojlovići su se već ženili u Subotici. Manojlovići se pominju i u popisima domaćinstava Privilegovanog komorskog grada Sent Marija iz 1765.god. Pominju se Stanko sa pet članova domaćinstva, Kalijan sa osam članova i Malota sa četiri člana domaćinstva.¹¹¹ Prvu gvoždarsku radnju otvorio je Anastas Manojlović u svojoj kući, koja se nalazila između Narodnog pozorišta u Subotici i sadašnje poslastičarnice “Ravel”, na prostoru Nušićeve ulice, koja tada još nije bila probijena. Podatke o Kalojanovoj liniji našao sam i u sledećim neobjavljenim beleškama istoričara Geze Vaša iz Zavoda za zaštitu spomenika u Subotici. Manojlović Jovan Kalojan (1729. – 8.mart 1796.) imao je sinove Georgija (1765.-1839.) sa ženom Salom Jovanović iz Sremskih Karlovaca, Atanasa (1784. – 1831.) sa ženom Marijom i ćerke Jelisavetu rođenu 1767. Koja

---

¹⁰⁹ Ivanji Ištvan, *Szabadka szabad királyi város története I (1886) –II (1892)*, II knjiga, Subotica 1892. 220.

¹¹⁰ Ibidem

¹¹¹ Koreni – Gyökerek, Istorijiski arhiv Subotica, 1991. 202.

se udala februara 1785.za Teodora Popovića iz Nadkereša, Martu rođenu 1772. udatu 8.februara 1786. Za Madžgarit Jovana iz Iloka, Nataliju udatu 1789. Za Gavriela Nikolića iz Futoga i Katarinu rođenu 1785. udatu za 1805. za Aleksandra Pačua, bliskog rođaka Lazara Pačua ministra finansija u Pašićevoj vladi. Brat Manojlović Kalojana, Manuilo rođen 1782. Bio je oberknez u Vršcu, a od austrijskog cara Leopolda II dobio je plemstvo.

Najviši lični domet među Manojlovićima imao je Emilius Manojlović, kao član najužeg rukovodstva mađarske Deakove stranke. Osnovnu školu i gimnaziju završio je u Subotici. Bio je glavni tutor ili vlasnik Mađarske državne opere u Budimpešti i sudija Ustavnog suda Mađarske.

Na skupu sa Cvijićem prisutan je bio i Bogdan Dimitrijević Anastazijin otac, koji je od 20. IX 1918.god. do 15. II 1921.god. bio gradski finansijski savetnik, a njegov zet Dušan Manojlović, od 11.III 1920.god. do 28.VIII 1921. je Gradski veliki kapetan, odnosno predstojnik policije. Tri meseca kasnije, u nedelju 14. decembra 1919.god. u čast odlaska pukovnika Vladislava Krupeževića, posleratnog komandanta grada, u Hotelu "Jagnje" (kasnije dom JNA), priređen je veliki banket na kojem su između ostalih prisutni bili Dušan Manojlović sa suprugom Anastazijom i Anastazijin otac Bogdan Dimitrijević.

Anastazijin suprug Dušan Manojlović je prema knjizi krštenih pravoslavaca za period 1876 -1887. god. knjiga broj 200, str.116. r.b. 25. rođen 24. februara 1883.god. a kršten 26. februara 1889.god. Otac Dušanov bio je Stefan Manojlović Kalanov (što nas upućuje na Hadži-Arsenovog sina Kalojana), pravnik (isto kao i sin Dušan), gradski veliki beležnik, a mati Saveta (Jelisaveta) Bekvalac, po kojoj je njegova ćerka Jelisaveta dobila ime. U nekim publikacijama ćerkino ime se navodi identično kao ime bake po ocu (Saveta). Kum na krštenju bio je Dušan Radić veleposednik, a babica Ida Vaner. Dušan je imao brata Stanka (30.februar 1886.-1886.) i sestru Zorku (21.februar 1889.).¹¹² Interesantna je ova Kalojanova linija, kojoj pripada Dušan.

---

¹¹² Geza Vaš, neobjavljeni podaci. 2018.

Dušan je prava studirao u Klužu (Kolozsvaru) i Požunu (Bratislava). Od 1920 -1921.god. bio je veliki župan grada Subotice.¹¹³ Dugo je bio blagajnik "Dobrotvorne zadruge Srpkinja", pa se može pretpostaviti da je i njegova supruga Anastazija bila aktivni član. Predsednik Trgovačke komore u Subotici bio je do 1930.god. Za svoj rad 1931.god. bio je nagrađen grčkim ordenom "Feniks" IV reda. Bavio se mačevanjem i bio predsednik "Društva za mačevanje", čije prostorije su se nalazile u Aleksandrovoj ulici broj 13. Bio je i član "Rotary kluba" u Subotici. Na spisku od ukupno 16 članova, 24. maja 1930.god. od Manojlovića nalazi se Milan Manojlović, "consulting engineer, Director- Električna centrala" i Manojlović Dušan "Director-Ferrum d.d. Vagon manufacturing", Zmaj Jovina 13, - telephone 7. Broj Dušanovog telefona, mnogo nam govori o njegovom prethodnom statusu i naprednosti, pošto je među ovim uglednim građanima bilo onih čiji broj je bio preko 600.

Učestvovao je u osnivanju Srpsko-bunjevačkog narodnog odbora i Srpsko-bunjevačke straže 1918.god. Dozvolu za izgradnju kuće u Jelačićevoj ulici broj 9, zatražio je od gradskog Senata 1913.god. Umro je prvoga dana Drugog svetskog rata 6.aprila 1941.god. u Subotici.¹¹⁴ O tome izvorne podatke nalazimo u Knjizi umrlih za 1941.god. strana 89. r.b.412. Tu čitamo da je dr Dušan Manojlović, 58 godina, penzioner, pravoslavne vere, umro u Gradskoj javnoj bolnici u Subotici 6.aprila 1941.god. u 18,30h. Smrt je matičnom uredu prijavljena 9. aprila, uzrok smrti doslovno ovako je zapisan –"Psychosis encephalopatica". Jelačićeva ulica broj 9 je identična adresa sa Matka Vukovića 9, odnosno to je palata koju je prema knjizi "Gradotvorci II" podigao Petar Radišić, a on je bio Anastazijin deda. Pokušavajući da pronađem gde je Dušan Manojlović sahranjen, došao sam samo do ovih podataka o sahranjenim Manojlovićima na pravoslavnom groblju pored Dudove šume: Vladimir 1990; Jeka 1965; Stanko 1956; Milka 1989; Danica 2003; Cvetko 1939;

---

¹¹³ Funkcija zamenika velikog župana grada nije postojala, kao na nivou županija.

¹¹⁴ Tatjana Segedinčev, „Ex Panonia“ 9-10, „Braća Vladislav i Jovan Manojlović“, 17-23.

Ida 1957; Đura 1994. i Marija 1910. O drugim Manojlovićima, podatke nema ni službeno lice na ovom groblju.

Brak između Anastazije Dimitrijević i Dušana Manojlovića, prema Knjizi građanski venčanih br.30. tekući broj 100, za 1908.god zaključen je u Subotici, 21.marta 1908.god. Za mladoženju stoji da je zemljoposjednik¹¹⁵, rođ. 8.marta 1883.god. stanovnik VIII kvarta broj 81, da mu je otac Manojlović Stevan, a mati Bekvalac Erszebet (ispravno bi bilo Erzsebet) u zagradi stoji Saveta, veroispovest mladoženje “grkoistočna”. Mlada je bila Dimitrijević Anastazija, rođena 13.aprila 1889.god., stanovnik I kvarta broj 68, od oca Dimitrijević Bogdana i majke Radišić Kristine. Kumovi na venčanju bili su Pajor Kornel iz Subotice, kvart VI br.74 i Nedeljković Miladin iz Subotice, kvart I, broj 250. Oboje supružnika su se potpisali latinicom, vrlo ispisanim rukopisom, u vreme kada su se neki u istoj knjizi potpisivali sa X, s tim da se Anastazija po pravilima Mađarske prvo potpisala kao Manojlovics Dusanne (žena Manojlović Dušana u bukvalnom prevodu), a zatim kao Manojlović Anastazija. Ovako detaljna navođenja sa povremenim ponavljanjima navodim upravo zbog mnogih nedoumica koje su postojale, ali i zbog različitosti navoda, u zavisnosti od izvora koji se konsultuju, od dokumenata do objavljenih tekstova.

Uvidom u školski dnevnik “Državna ženska građanska škola” – Subotica¹¹⁶ za godinu 1900 – 1901. god. pod r.b. 15. u prvom razredu nalazimo Dimitrijević Anastaziju, grko-istočne vere, srpskog maternjeg jezika, osim maternjeg govori još mađarski i nemački, otac Bogdan Dimitrijević, stanuje u ulici Deak (Deak Ferenc – Matka Vukovića) broj 68, ima 89 izostanaka. Iz pevanja ima ocenu 1 (odličan). Razredni starešina bila je Kopp Etelka. U školskoj 1901 – 1902. godini, odlična je

---

¹¹⁵ Veliki deo bogatstva u zemlji, zbog čega stiču nazive zemljoposjednika i veleposjednika, Manojlovići i Dimitrijevići stiču kupujući zemlju posle Velikog rata, ponekad i po diskontu od 90%, onih koji su znali da će im njihovi veleposedi posle rata biti oduzeti.

¹¹⁶ (1875. – 1944.)

iz lepog pisanja i pevanja. Ima 46 izostanaka. Školske 1902 – 1903. godine završava treći razred, odlična je iz crtanja, lepog pisanja i pevanja. Iduće 1904. godine završava školovanje.

Pod r.b. 9. 1898 – 1899. god. u školski dnevnik trećeg razreda upisana je Dimitrijević Milica rođena 18.juna 1887.god. Maternji jezik joj je srpski, govori još mađarski, nemački i francuski, otac Bogdan Dimitrijević, stanuje u ulici Deak, broj 68. Pod r.b. 7. u školski dnevnik četvrtog razreda 1899 - 1900. upisano je da je Dimitrijević Milica, rođena 17. juna (u prethodnoj godini upisano je 18.juna - dve godine starija od Anastazije). U napomeni je zavedeno da je umrla 25.aprila 1900.god. U državnoj evidenciji umrlih za 1900.godinu i u indeksu umrlih pravoslavne crkvene opštine u IAS, kao ni u evidenciji umrlih u pravoslavnoj crkvenoj opštini za 1900. nema Milice Dimitrijević.

Godine 1904/5. u III razredu, pod r.b. 4. zavedena je Dimitrijević Vera, od oca Bogdana, rođena 15. maja 1892.god. U podacima iz dnevnika za 1905/6. god. nalazi se zapisan podatak da je Verin otac Bogdan Dimitrijević, "varosi penzтарos", u prevodu gradski blagajnik. Iz ovih podataka vidimo da je Anastazijina sestra Vera bila tri godine mlađa, a 1904.god. u III razredu imala je 13 godina. U klasičnu gimnaziju u Subotici, upisivali su se samo dečaci.¹¹⁷ Zanimljivo je da je veliki procenat njih, bio iz udaljenih županija Mađarske, a među njima nalazimo i barona (navedeno u dnevniku) Gudenusa iz Budimpešte.

Anastazija i Dušan Manojlović iz ovog braka imali su dve ćerke, Ivanku i Jelisavetu. U Matičnoj knjizi rođenih za godine 1908 - 1909.god. broj 73. strana 175. r.b.512. pronalazimo zapis da je 16.februara 1909.god. rođena, a u evidenciju uvedena 20. februara, kći iz zakonitog braka Dušana Manojlovića, zemljoposjednika koji je tada imao 26 godina i Anastazije rođene Dimitrijević, koja je tada imala 19 godina, dakle Ivanka se rodila 11 meseci nakon venčanja roditelja. Imala je određenih zdravstvenih

---

¹¹⁷ Ukazom kralja Aleksandra 1925. godine otvara se u Subotici Ženska realna gimnazija kao četvororazredna koja se nalazila u zgradi Muške građanske škole gde se već nalazila Ženska građanska škola. Tako su se u istoj zgradi u Vilsonovoj ulici broj 38 u jednom vremenskom periodu (1925. godine) našle tri škole: Ženska realna gimnazija, Muška građanska škola, Ženska građanska škola.

problema tokom celog života, rano je dospela u dom za invalidna lica i mlada umrla sa 54 godine, 6.januara 1963.godine. U knjizi umrlih zavedena je kao neudavana, pod brojem 29/963. u Subotici. Zbog još neutvrđenih razloga, mlađa ćerka Jelisaveta, ne nalazi se ni pod imenima Jelisaveta, Saveta, ni pod nekim drugim ženskim imenom, a prezimenom Manojlović, u elektronskoj evidenciji Matičnog ureda.

Jelisaveta se, kako to proizlazi iz jednog dokumenta o nacionalizaciji, 1939.god. udala za nemačkog oficira Šmita i živela u Minhenu-Hartbam. Jelisaveta se desetak godina dopisivala sa ćerkom Anastazijine dvoriteljke, pa iz tih pisama znamo da nije imala dece, a u to vreme već je bila smeštena u dom u Hamburgu.

Anastazija Manojlović je po sećanju dvoriteljke imala setru Melaniju, koju je zvala Melanka, čiji sin je ime dobio po dedu Bogdanu Dimitrijeviću, koga je Anastazija, kako je sama pričala, mnogo volela i često ga spominjala. Lik Anastazije Manojlović možemo videti na tablonu svih subotičkih učesnika Velike narodne skupštine u Novom Sadu, međutim negde još verovatno postoji njen veliki portret u tehnici ulje na platnu, poznatog slikara Bele Farkaša, veličine cca 50x70cm, sa pozlaćenim ramom širine oko 10 cm, koji se nalazio u Anastazijinoj sobi u Splitskoj aleji, sve do njene smrti. Na slici je imala kratku sedu kosu, a slika se odlikovala kao i neke druge slike Bele Farkaša, pomalo teškom atmosferom. Posle smrti, portret je dvoriteljka zamenila sa palićkim slikarem Janošem Mađarom za njegov ruralni pejzaž. Ovaj slikarski i istorijski vredan portret, mogao se pre 20 godina videti izložen na pravom velikom slikarskom štafelaju u izlogu radionice za uramljivanje slika "Franzer" u Subotici. Vlasnik ove radionice, imao je unuka koji je modni kreator u SAD. Postoji mogućnost da se portret zajedno sa drugim vrednim slikama iz očeve zaostavštine nalazi kod njega u Americi, što naravno treba proveriti, međutim izgleda da ne postoji spremnost za razgovor na ovu temu, ni na ljubazan upit dr Žužane Korhec Pap, muzejskog savetnika i slikara restauratora, Gradskog muzeja Subotica. Anastazijina dvoriteljka, čije ime po dogovoru sa njenom ćerkom, u ovom radu ne spominjem, stanovala je sa svojom majkom kao podstanar u vili na Paliću sa 8 soba, u ulici Marka Oreškovića 19. U toj vili polovinu vlasništva imala je Anastazija, a po četvrtinu ćerke Ivanka i Jelisaveta. U

Splitskoj aleji na Paliću, postojalo je obdanište koje nije bilo dovoljno veliko za svu decu Palića, pa je na inicijativu dvoriteljke, a dotadašnje podstanarke u Oreškovićevoj, došlo do zamene. Anastazija je svoj deo vile u ulici Marka Oreškovića 17 i južnu polovinu ogromnog placa na parceli 273 i 274 KO Palić, dala u zamenu za zgradu i dvorište obdaništa, a ugovorom o doživotnoj dvorbi to je pripalo dvoriteljki. Na placu je grad izgradio veliko savremeno obdanište. Na navedenom placu nalazila su se zapravo dva objekta, u većem je bio jedan četvorosobni i jedan dvosobni stan, a u drugom objektu, bio je dvosobni domarski stan, što vidimo iz dokumenta Opštinskog odeljenja za finansije od 11. septembra 1963.godine, gde se kao adresa Anastazije Manojlović još navodi Marka Oreškovića 17. Na obe parcele stajao je teret nacionalizacije, pa je Anastazijina ćerka Jelisaveta Manojlović Šmit putem ovlaštenih advokata, iste godine tražila brisanje tog tereta, pošto vila kako navodi, nije bila predmet nacionalizacije i njenu redovnu uknjižbu traži u korist novih kupaca, što znači da je verovatno prodavala svoj deo objekta. O ovom objektu nalazimo podataka i u Azbučnom spisku posednika kuća P.O. Palić za 1954.god. Pod r.b.308. nalazimo Manojlović udovu Dušana Anastazija, rođ. Dimitrijević za kuću u Svetozara Markovića 20. i Oreškovićeva 17.Od Manojlovića među vlasnicima kuća u banji Palić nalazimo još samo pod r.b. 328. Milekić udova Arsena Vera, rođ. Manojlović sa ½ vlasništva. U Numeričkom spisku kat. brojeva kuća,p.O. Palić, K.O.7, Palić banja, na strani 29. R.b. 17. Nalazimo opet Manojlović udovu Dušana Anastazija rođ. Dimitrijević, sa kućom u ulici Oreškovićeva 17. Kao što možemo zaključiti, u nekim evidencijama spominje se samo Anastazija, a u nekim ćerke Ivanka i Jelisaveta. U prilogu odluke o nacionalizaciji građevinskog zemljišta od 21.oktobra 1959.god. na strani 5. r.b.76. nalazimo najdetaljnije podatke, ali ovaj put, iako u isto vreme, stoji zabeleženo da su vlasnice predmetnih nekretnina na dan 25.decembra 1958.god. godine bile Manojlović Ivanka i Manojlović Eržebeta (Eržebet je mađarski oblik od Jelisaveta). Njih dve su po ovom izveštaju Otseka za finansije bile vlasnice: zemljište u z.k.ul.br. 13690 pod top.br. 15714/1, 15714/2, 15714/3 i 15716/1 vinograd sa 909 kv.hv. = 4.272m² (kvadratni hvat je 3,6m²), vila sa 90kv.hv. = 324m², vila sa 18 kv.hv. = 64,8m², i vrt 1000 kv.hv. = 3.600m². Ovi podaci pokazuju da je ovo najveća vila u to vreme na Paliću,

što bi se moglo reći i za dvorište, koje zahvata dve ulice frontalno i u sredini jednu bočno.

Za dobrotvorni rad, pre svega u međuratnoj dobrotvornoj organizaciji „Dobro delo“ u Subotici, Anastazija Manojlović, dobila je 1937.godine orden Svetog Save V reda sa reversom i poveljom, kako vidimo iz dokumenta Ministarstva socijalne politike i narodnog zdravlja od 27.oktobra 1937.god. upućenog načelniku sreza¹¹⁸, u kojem se traži da se Kancelarija kraljevskih ordena u Beogradu, izvesti o uplati Anastasije Manojlović ordenske takse od 200 dinara, a od uprave grada se traži da se dodela ordena obavi na uobičajeno svečani način. Iz ovog dokumenta saznajemo da je bila „potpredsednica društva „Dobro delo“. Orden je bio do njene smrti u kući u Splitskoj aleji na Paliću. Prema odgovoru Istorijskog arhiva Jugoslavije u Beogradu, dokumentacija Kancelarije ordenja za period između dva rata, na žalost nije sačuvana.

Društvo za pomaganje bednih i nevoljnih »Dobro delo«, dobrotvorno društvo u Subotici za pomoć starim, siromašnim i nemoćnim osobama između dva svetska rata, osnovano je 7. XII. 1929. na podsticaj predstavnika subotičkih gradskih vlasti. Za prvog predsednika Društva izabran je tadašnji gradski načelnik Subotice, penzionisani brigadni general Selimir Ostojić (1875.–1931.). Nakon njegove smrti, predsednici su uvek bili čelni ljudi gradskih vlasti, lojalni Bunjevci: Ivan Ivković Ivandekić, Marko Jurić i Ladislav Lipozenčić. Društvo je za svoje štićenike prikupljalo priloge u novcu, hrani i odeći, a delovala je i narodna kuhinja: u Uboškome domu (ul. Save Tekelije), pored Pravnog fakulteta (ul. Harambašćeva 24), iza crkve Sv. Jurja u policijskoj stražari (ul. Paje Kujundžića), a pred rat je za tu namenu dobilo zgradu i u Železničkoj ulici br. 9. Upravu Društva činile su istaknute ličnosti iz lokalnog političkog, privrednog i kulturnog života grada ((npr. industrijalac Vilim Conen Jakobčić, Josip Šokčić, književnik i novinar). Gradske vlasti i subotička štampa, pomagali su akcije Društva. Svojim radom u Društvu, isticali su

---

¹¹⁸ Istorijski Arhiv Subotice, fond 57.9126/937

se Ivan Ivković Ivandekić, Pajo Ivković Ivandekić, dugogodišnji potpredsednik, Taza Manojlović i Joso Poljaković.¹¹⁹

Na Paliću je postojala kolonija izbeglica iz carske Rusije. Njima je Anastazija na razne načine pomagala, za šta je od njih dobila veliku rezbarenu plaketu sa tekstom na ruskom jeziku. Svog oca Bogdana je često spominjala kao jako dobrog, kao i Kralja Aleksandra, zbog čijeg ubistva je znala više puta zaplakati. Često je znala uzdahnuti: „Szegeny Sandor kiraly“ odnosno „Siroma kralj Aleksandar“. Pričala je da je odlazila na dvor Karađorđevića i više puta pevala pred kraljem Aleksandrom. Kada su kod njenih dvoritelja dolazili gosti, bila je vrlo radosna ako bi zatražili da im peva, bilo srpske ili mađarske pesme, naročito starogradske. Dobro je znala nemački, a mađarski je govorila dobro kao da joj je to bio maternji jezik. Nakon njene smrti, došao je sestrić Bogdan Manojlović i tražio na uvid ugovor o dvorbi. Pre njega, a ni posle, niko je nije posećivao. Jula meseca 2018.god. zavičajno odeljenje Gradske biblioteke u Subotici posetio je Stevan Manojlović, sa suprugom Nemicom, tražeći podatke o objektu na adresi Korzo 8, Samka Manojlovića. Do tada se smatralo da Manojlovići nemaju naslednika. Anastazija Manojlović posle rata nije imala penziju pa je povremeno prodavala skupocene stvari koje su joj ostale iz braka sa Dušanom Manojlovićem i iz bakine palate u ulici Matka Vukovića broj 9. Dušan i Anastazija Manojlović, zidali su novu kuću na potezu Zmaj Jovina 13, Arsenija Čarnojevića 2, Kumanovska 2, na parceli 2588 KO Stari grad. To potvrđuje molba Dušana Manojlovića od 21. aprila 1913. god. za dobijanje dozvole da na svom placu broj 81 u ulici Jokai (Zmaj Jovina) br. 13, sagradi jednu novu kuću za stanovanje sa poslovnim prostorima. Krajem iste godine, 13. novembra, ponovo traži dozvolu za u toku godine izgrađene objekte na parceli 11009/753. u VIII kvartu Subotice.¹²⁰ Deset godina kasnije, Dušan Manojlović upućuje molbu gradu, sada već kucanu

---

¹¹⁹ Jugoslovenski nacionalni list, br. 11, Subotica, 1939; S. Mačković, G. Lalija, M. Pece, "Crveni krst u Subotici 1886 – 2006", Subotica 2006. u radu :Društvo za pomaganje bednih i nevoljnih "Dobro delo" (Aid Association "Dobro delo") Stevan Mačković i Mario Bara.

¹²⁰ IAS F:2, 3580, III 311/1913

na mašini, da mu se dozvoli prepokriivanje krova crepom, na objektu u Kumanovskoj 2, što je zapravo štala u sporednoj, trećoj ulici, na koju je takođe izlazio plac Dušana i Anastazije Manojlović.¹²¹ Pedesetih godina XX veka, kada je dobila u posed nekoliko stanova zajedno sa ćerkama, živela je od rentiranja vile na Paliću i stana u gradu, ali tada više nije bilo bogatih ljudi koji bi dobro i sigurno plaćali. Krajem šezdesetih godina, dobijala je manju novčanu pomoć, nakon žalbe pokrajinskim organima u Novom Sadu, subotičkog advokata Ice Malagurskog. Njen suprug Dušan Manojlović, ne nalazi se među onima kojima je nacionalizovana imovina, pošto je umro na dan prvog bombardovanja Beograda 1941.god. U palati na adresi Matka Vukovića 9 u Subotici, u njenoj rodnoj kući, kat.ul.7024, parcela veličine 267 kv.hv. (961m²) njoj je ostao središnji trosobni stan na spratu, a ćerkama Ivanki i Jelisaveti po dvosoban stan, levi i desni od Anastazijinog, svaki sa terasom na ulicu. Zapravo Anastazija, Jelisaveta i Ivanka, kako u rešenju pogrešno stoji nasleđuju prethodno vlasništvo Manojlović Bogdana, međutim treba da stoji Manojlović Bogdana Anastazije i to svaka po 8/24 dela. Iz istog dokumenta vidi se da se plac u Marka Oreškovića prostire na brojeve 17, 19 i 21. U dopisu Komisije za nacionalizaciju od 21.oktobra 1959. pored Ivanke umesto Jelisavete, navodi se Jovanka. Odsek za narodno zdravlje i socijalnu zaštitu NOO Donji grad u Subotici, odredio je 24. oktobra 1959. god. oboleloj Manojlović Ivanki i odsutnoj Manojlović Jovanki, koja se nalazi „na nepoznatom mestu“ ad hoc staratelj advokat dr Aleksandar Magarašević, u postupku procesa nacionalizacije. Iz istog dokumenta vidimo da je Ivanka i pre toga bila osoba pod starateljstvom. Ona je još dok je bila zdrava, ali verovatno sa razlogom, stanovala u dvorišnom stanu sa svojom tetkom po ocu, koja je u tom stanu ostala i posle nacionalizacije. I Anastaziji je u tom dvorišnom objektu ostala jedna soba. Iste 1959.god.Anastazija za spratnu kuću u Oreškovićevoj ima udovičko plodouživanje, što nam govori da je njen suprug Dušan Manojlović, tada već bio upokojen. Iste godine u zapisniku komisije za nacionalizaciju NOO Donji grad od 15. <http://subotica.rs/index/page/id/40934-odluka-o-izmenama-statuta-grada-subotice.pdf> decembra, kao ćerke Anastazije Manojlović, navode se Ivanka i Jelisaveta. Ivanki je već decembra 1962.

---

¹²¹ IAS F:47, 1674, odobrenje 1538/923

godine za staratelja određena Sofija Spahić, upravnik doma staraca i penzionera u Subotici. U toku postupka 1960. god. za povrat dela nacionalizovane imovine, pravo na nasledstvo Jelisaveti, je službeno osporavalo javno pravobranioštvo sreza Subotica, zbog udaje 1939. godine za nemačkog oficira Šmita, ali pošto tada Nemačka nije bila u ratu sa Jugoslavijom, taj podnesak nije prihvaćen. Posle rata taj stan je izdavala jednoj staroj gospođi, koja je takođe imala finansijskih problema, pa tu nije bilo puno koristi. Poslovni prostori u prizemlju i u dvorištu su pripali državi. Ova zgrada bila je zapravo dedovina, pošto je podigao posednik Petar Radišić, otac njene majke Kristine Dimitrijević, rođene Radišić., na parceli broj 6003 KO Donji grad, L oblika na kojoj je bila 1838. prizemna kuća Aleksandra Radišića. Joakim Radišić 1862. godine dobija dozvolu da na istoj parceli izgradi dvorišni objekat po projektu poznatog arhitekta Janoša Skultetija. Kuća L osnove, ali nešto većih dimenzija nalazila se na istom mestu prilikom premera 1878.godine. Zemljoposjednik Petar Radišić, Anastazijin deda je 1882. godine predao molbu da uz regulacionu liniju ulice podigne spratnu najamnu palatu po projektu firme „Mačković-Grundbek“. Još iste godine županijskoj finansijsko-poreskoj upravi u Somboru, udovica Petra Radišića podnela je zahtev za oslobođenje od poreza na novoizgrađenu zgradu, što navodi na zaključak da je Petar Radišić, Anastazijin deda, umro te godine u toku izgradnje.¹²² Tu činjenicu potvrđuju podaci sa lista najvećih poreskih obveznika slobodne kraljevske varoši Subotice, na kojima ga nema, a do tada je uvek bio među najvećim obveznicima. Palata Petra Radišića je tipičan predstavnik neorenesansnog stila, sa svojom bogatom ornamentikom. Utisak bogate ornamentike mogao se steći u ogromnom stepeništu u srednjem delu palate, dok sami stanovi nisu bili naročito ornamentisani. U dvorišnom delu bile su smeštene kuhinja, ostava i stanovi za posluđu.¹²³ Da bismo mogli imati bar prividan uvid pored već navedenih nekretnina, u imovno stanje koje se službeno vodilo na Anastazijinog supruga Dušana Manojlovića i oca Bogdana Radišića, najbolje nam pokazuje njihovo

---

¹²² IAS F:2, 9954/polg. 1882.

¹²³ Gordana Prčić Vujnović, Viktorija Aladžić, Mirko Grlica „Gradotvorci“ knjiga II, Subotica 2006, st.50-53.

vlasništvo nad akcijama subotičkih firmi, što ne znači da na drugim prostorima nisu imali imetka i Dušanove poslovne rukovodeće pozicije:

1920. “Tvornica štirki i konzervi” S.Kopp i sinovi, akcionar je Dušan Manojlović

1921. “Ferrum” d.d. u upravnom odboru je Dušan Manojlović i njegov tast Bogdan Dimitrijević

1922. Bogdan Dimitrijević posednik iz Subotice ima u “Ferrumu 1108 deonica, a Dušan Manojlović 600 akcija

1923. Bogdan Dimitrijević ima 210 akcija u „Livnica Ferrum” a.d. a Dušan Manojlović ima 150 akcija

1923. “Ferrum” osniva “Sever” d.d. Bogdan Dimitrijević ima 264 akcije, Dušan Manojlović 200 akcija

1924. Predsednik sportskog kluba “Ferrum” je Dušan Manojlović

1924. “Adis” a.d. proizvodi delove za vagone i lokomotive, firma u vezi sa “Ferrum”-mom, poslovni direktor je Dušan Manojlović

1925. Dušan Manojlović ima 1369 akcija 1926. god Bogdan Dimitrijević ima 2116 deonica

1927. Dušan Manojlović je od 1927.god. bio na čelu “Saveza gornjobačkih industrijalaca”.

1927. Dušan je predsednik SAND-a, “Subotičkog atl. nogometnog društva” i “Subotičkog društva za mačevanje”

1929. Dušan Manojlović u “Industrija mramora i kamenoreza” ima 10 deonica, od ukupno 145 deonica

1929. Dušan Manojlović je direktor “Udruženja trgovaca i industrijalaca u Subotici”.

1930. Dušan Manojlović je član nadzornog odbora u “Subotička električna željeznica i tramvaj” d.d.

1931. U fabrici “Braća Ruf”, industrija bombona, koje funkcioniše kao deoničko društvo, Dušan Manojlović je akcionar

1941. Na poslednjoj sednici akcionara početkom 1941.god. dr Dušan Manojlović imao je 3000 deonica, a kao što je već izneto, umro je prvog dana rata.

Sve ovo omogućavalo je Anastaziji da živi u roditeljskoj i kasnije svojoj porodici, prilično udobnim životom, pošto su imali automobil, šofera, poslugu. Život je okončala mirno, poslednjih 20 godina imala je doživotno uživanje u kući u Splitskoj aleji na Paliću.

Subotica, oktobar 2018.god.

Jedan novinski članak o Iliji Okrugliću Sremcu

Zvonko Stantić

Članak je napisao po svemu sudeći Joso Šokčić¹²⁴ i objavio u beogradskom listu "Vreme", Beograd 9.jun 1923.god. na strani 6, štampano ćirilicom. Ovaj tekst donosi nam više informacija o novinarskom opusu Jose Šokčića, ali i nekoliko zanimljivih i važnih informacija o Iliji Okrugliću Sremcu, kojeg Šokčić po pravilu zove Okruglić.

Ilija Okruglić je kao jedan od saradnika biskupa Ivana Antunovića zapisao o Antunovićevoj uspomeni: 'Šteta što se njegov spomen barem u bunjevačkih listovih što češće ne ponavlja.'

Tekst ovog članka bez privođenja na bunjevački jezik, ali na latinici, za razliku od originala, glasi:

---

¹²⁴ Ovo još treba da se potvrdi, ali znajući za saradnju Ilije Okruglića sa „Maticom Srpskom“, koja ga je birala za člana svog Književnog odeljenja, da je sva njegova pisana zaostavština pohranjena u Rukopisnom odeljenju, *Matice srpske* u Novom Sadu, da je drugovao sa Antonijem Hadžićom, da je Jovan Hranilović za svog života baštiniio Okruglićovu intelektualnu zaostavštinu i napisao Okruglićeovu bibliografiju, da ga je crnogorski knez Nikola odlikovao Danilovim ordenom, odnosno s obzirom na stavove Jose Šokčića iznetim 1925. u tekstu „Putokaz Bunjevcima u Vojvodini“ i permanentnom stavu da su Bunjevci četvrti samostalan i konstitutivni narod, što je tvrdio 21 godinu, sve dok krajem 1939.god. nije prido uridništvo „Neven“-a Blašku Rajiću, pisca značajne knjige „Subotica pre i posle oslobođenja“, s obzirom na nadimak „Joza Komendijaš“ i na kraju na osnovi inicijala J.Š. (što nije najvažnije) ima osnova za tvrditi, da se radi o Dioniziju Josipu Šokčiću. (Z.S.)

Jedna zaboravljena godišnjica

Ilija Okruglić - Sremac

Na dan 30. maja prošle godine navršilo se dvadeset i pet godina od smrti poznatog komediografa Ilije Okruglića – Sremca pisca nekada slavne „Saćurice i Šubare“ i „Šokice“.

Ali kako je prošle godine taj datum prošao potpuno neopažen, to smatram za neophodno da se barem ove godine pomene njegovo ime.

Okruglić se rodio 12. maja 1877.god. u Sremskim Karlovcima, gde mu je otac bio činovnik. Starinom je poticao iz Morovića, o kojima je docnije Okruglić napisao malu istoriju „Morović-grad“.

Svoje je roditelje Ilija morao jako voleti, sudeći po pismima njegovog oca koji se takođe zvao Ilija. Otac mu je umro u Karlovcima, u dubokoj starosti, u 88 godini, 28. novembra 1861.godine, dok mu je mati takođe umrla u mesecu novembru (18.) 1860. godine.

Osnovnu školu i gimnaziju svršio je Ilija u rodnom mestu. Kako je u njega bilo osobito dobro pamćenje i bistar um i kako je celog života bio retko raden čovek, bez sumnje da je bio dobar đak. U roditeljskoj kući naučio je već savršeno nemački jezik, što je opšta karakteristika za sve stare graničarske porodice, pa još i danas. Otac se i docnije sa njim dopisivao samo nemački, ali se ipak uvek zagrevao za napredak naše književnosti, naročito za književni rad svoga sina. Iliji nije smetala ta nemaština u kući svojih roditelja, da svom dušom prione uz ilirski pokret svoga vremena i da se već od najranije mladosti istakne kao dobar rodoljub.

Tako, poznat je uticaj okoline Karlovačke na sav njegov život i književni rad. Nije mirovao dok nije pribrao sve što je istorija zabeležila spomena vredno o Sremu. Karlovcima i o istorijskim događajima u toj varoši i okolini. Docnije se dao na proučavanje istorije celoga Srema i znamenitih sremskih mesta. Prema tome nije uzalud pridao svome imenu „Sremac“. Ni jedan naš pisac nije se toliko odužio svome rodnom kraju kao Okruglić.

Godine 1842. stupio je Ilija Okruglić u Đakovačko Semenište (bogosloviju), gde je ostao do 1847. god. završivši u dvadesetoj godini teologiju. Kako je bio premlad morao je čekati na zaređenje za sveštenika, čitave tri godine. Godine 1850. zaređen je za sveštenika, kao prvi zaređenik velikoga Štrosmajera.

Veliki vladika pratio je živim interesom književni rad Okrugličev. On ga je promovisao za opata (vladiku) Sv.Dimitrija na gradskoj parohiji u Petrovaradinu. To je bilo 1866. Ilija je na tome mestu proveo trideset i jednu godinu, sve do svoje smrti 30.maja 1897.godine.

Kao vladika, Okruglić je bio u vezi sa svima ondašnjim književnicima iz Novog Sada, Sremskih Karlovaca i Beograda, koji su ga zbog njegove vesele i dobroćudne naravi mnogo voleli i uveli ga u sva svoja književna i kulturna društva. Tako je bio i član književnog odbora „Maticе Srpske“. Preko novosadskih književnika upoznao se sa mnogim odličnim piscima i rodoljubima iz Beograda. Tako je bio u prijateljskim odnosima sa Jovanom Ristićem, Čedom Mijatovićem i drugima. Ali je najintimnije stajao sa dobrim svojim prijateljem Miloradom Šapčaninom.

Kao njegov nekadašnji štice i posinak ovim redovima i nekim još neobjavljenim podacima hoću samo da osvežim spomen na Iliju Okruglića- Sremca. Neka bi ovi redovi potsetili novosadsku Maticu i druga sremska kulturna društva da učine pomen ovom svom nekada dobrom i vedrom književnom duhu.

Na kraju nameće mi se i nenamerno želja da ovaj članak potpišem sa nadimkom kojim me je veseli Okruglić uvek zvao „Joza Komendijaš“, ali ozbiljnost želje koju upućujem našim sremskim društvima uzdržava me od toga.

Biluška o autorima

Mirko Bajić rođen 1950. u Đurđinu, Prirodno-matematički fakultet u Novom Sadu, profesor Fizike, političar u Srbiji iz nacionalne manjine Bunjevačke zajednice. U različito vreme bio je u Skupštini Savezne Republike Jugoslavije, u Skupštini Vojvodine i kao zamenik gradonačelnika Subotice. Sada je poslanik u Skupštini grada Subotice. Bajić je na čelu Saveza bačkih Bunjevaca (Savez bačkih Bunjevaca, SBB) od osnivanja stranke 2007. godine i dugi niz godina je član Bunjevačkog nacionalnog saveta.

dr Marija Bošnjak Stepanović, vanredna profesorka, Rođena u Somboru 23. jula 1967. godine, kćerka Tobijaša Bošnjaka (iz stare somborske bunjevačke porodice) i Katice rođ. Pavlić, doseljene iz Like. Osnovnu školu i Srednju školu prirodnih i tehničkih struka završila u Somboru, a diplomirala na Prirodno-matematičkom fakultetu (Odsek za fiziku) u Novom Sadu. Master studije završila na PMF u Novom Sadu 2008. godine, a doktorirala je 2015. godine (metodika nastave prirodnih nauka - fizika). Radila je kao profesor fizike u Srednjoj medicinskoj školi "Dr Ružica Rip" u Somboru (1997-2005). Od 2005. saradnik u nastavi, od 2010. asistent, od 2015. g. docent, a od 2020. g. vanredni profesor na Katedri za prirodne nauke Pedagoškog fakulteta u Somboru. Autor je jednog univerzitetskog udžbenika, koautor je dva praktikuma za vežbe i jednog udžbenika, a objavila je i preko 40 stručnih radova iz metodike nastave prirodnih nauka. Autor je i zbirke starih učila iz prirodnih nauka izložene na Pedagoškom fakultetu u Somboru. Majka Davida Bošnjaka (rođ. 1996). Od novembra 2015. g. u braku sa Milanom Stepanovićem.

Д-р Жарко Бошњакковић, редовни професор - Године 1978. дипломирао на Филозофском факултету у Новом Саду на Одсеку за јужнословенске језике. На Филолошком факултету у Београду магистрирао 1984. године (наслов магистарског рада: Пастирска терминологија Срема), а докторирао на Филозофском факултету у Новом Саду 2004 (наслов тезе: Говори Смедеревског Подунавља). За доцента изабран 2004, за ванредног професора 2009. и за редовног 2014. године за област: Српски језик и лингвистика. У више наврата боравио у Скопљу (1985–1990. и 1997–2007), Атини и Солуну (2007 и 2008) на усавршавању македонског и грчког језика. Члан Редакције часописа *Прилози проучавању језика* (од 2012) и Зборника Матице српске за филологију и лингвистику (од 2016). Области интересовања и истраживања - Дијалектологија, Македонски језик, Лексикологија и лексикографија, Ономастика. Наставни рад: Балкански језици у контакту; Увод у балканологију; Теренска лингвистика; Урбана дијалектологија (мастер студије); Фонолошка, морфолошка и лексиколошка истраживања српских народних говора (докторске студије); Теренска лингвистика (докторске студије). – Књиге: Pavle Ivić, Žarko Bošnjaković, Gordana Dragin, Banatski govori šumadijsko-vojvođanskog dijalekta, Prva knjiga: Uvod i Fonetizam, SDZb XL, Beograd 1994., Žarko Bošnjaković i Biljana Sikimić, Bunjevci: etnodijalektološka istraživanja 2009. Nacionalni savet bunjevačke nacionalne manjine – Matica srpska. Subotica – Novi Sad: 2013.,

Д-р Наташа Бранковић редовна професорка - Педагошки факултет у Сомбору ужа научна област Менаџмент у образовању, Доцент, 2010-2015, Ванредни професор март 2015. Редовни професор 2019. – Подручја истраживања - радови: Бранковић, Н., (2010). Вођење ученика кроз истраживачко учење у настави познавања природе, Норма, вол. 15, бр. 1, стр. 79-92. ИССН: 0353-7129, - Branković, N., Petojević, A., Lazić, J. (2012). Progress in student achievement as an indicator of school effectiveness, Industrija, Vol. XXXX, No.1, str. 83-102. ISSN: 0350-0373

Dr Ranko Bugarski (Sarajevo, 1.1933.) je srpski lingvist i redovni profesor u penziji Filološkog fakulteta u Beogradu. Suosnivač Društva za primenjenu lingvistiku Jugoslavije (1973) i prvi predsednik Saveza društava za primenjenu lingvistiku Jugoslavije (1976—1978), potpredsednik (1981—1984) Međunarodnog društva za primenjenu lingvistiku.

Dr Martin Hencelman zamenik profesora, Univerzitet u Hamburgu i Triru (Nemačka). dr Martin Hencelman je direktor Nemačko-bugarskog društva (Deutsch-Bulgarische Gesellschaft) u Drezdenu i saradnik Slavističkog instituta na Tehničkom univerzitetu u Drezdenu. Studije slavistike i romanistike završio je na Tehničkom univerzitetu u Drezdenu, a usavršavao se u Pragu i Limožu, posli čega je magistrirao. Od 2007. do 2015. studijska gostovanja je obavio u Poljskoj, Bugarskoj, Kanadi, Italiji i Srbiji, a u međuvremenu je i doktorirao. Bavi se slovenskim i drugim mikrojezicima (bunjevački, šleski itd.) i nestandardizovanim varijetetima. Objavio je više desetina stručni članaka, ko i tri monografije od koji je najnovija upravo o Bunjevcima iz 2016. godine.

Sandra Iršević MA Sandra Iršević urednica časopisa za kulturu “Rič Bunjevačke matice”, novinarka freelancerka i radi za nekoliko medija kao saradnica uključujući i TV Pink. Stekla je zvanje master komunikološkinja na Fakultetu za medije i komunikacije Univerziteta “Singidunum”, a studentkinja je doktorskih studija na smeru Transdisciplinarne studije savremene umetnosti i medija, na istoimenom fakultetu. Nalazi se na listi eksperata OEBS-a za medije po pitanju životne sridine. Dobitnica je nagrade Simens Press Awards 2014, a osvojila je i treće mesto i dobitnica je godišnje nagrade za toleranciju koju su 2015. godine dodelili Republičko povereništvo za rodnu ravnopravnost

i Misija OEBS-a u Srbiji. Članica je nacionalnog savita Bunjevačke nacionalne manjine i Izvršnog odbora BNS (2018-) i pridsidnica Odbora za informisanje Bunjevačke matice (2017-). Objavila je naučni rad: "Bunjevke kroz istoriju književnosti i umetnosti (Časopis za studije umetnosti i medija, Journal of and Media Studies) Orion Art and FMK, Belgrade, 2016. Izlaganje na konferenciji: „Smart phones are a necessity, not a luxury for refugees and migrants“, Novi Sad, 16 septembar 2017.; „Transnational Determination of Solving the Bunjevci Question: What Civil society in Serbia, Hungary and Croatia can do? „, Prag, 2. novembar 2018. „Bunjevci as women in front of their time“, Prag, 02.novembar 2018. Od strani jezika govori engleski, a služi se mađarskim i francuskim.

dr Suzana Kujundžić Ostojić, predsednica bunjevačkog Nacionalnog savita, rođena je 1969. godine u Subotici, di je završila osnovno i sirdnješkulsko obrazovanje. Na Filozofskom fakultetu u Novom Sadu završila je osnovne studije – Jugoslovenske književnosti i srpskohrvatski jezik(1996.), a magistrirala na istom fakultetu na katedri za Srpsku i uporednu književnost – veze izmed bunjevačke i mađarske književnosti (2002.) Doktorirala je na Filozofskom fakultetu u Beogradu na katedri za Etnologiju i antropologiju – Antropološka funkcija i značenje grokotalica kod bačkih Bunjevaca (2016). Organizovala tri naučna

skupa o Bunjvcima: O Bunjvcima (2006), Etnolingvistička istraživanja o Bunjvcima (..), Bunjevci (2017). Kao urednik Bunjevačkih novina i direktor NIU Bunjevačkog informativnog centra radila je od 2007. do 2014. godine, nakon tog je izabrana na funkciju predsednice Nacionalnog savita bunjevačke nacionalne manjine, tu funkciju obavlja i drugi put nakon izbora. Knjige:

https://www.bunjevacka-matica.rs/uploads/editor/odbor%20za%20nauku/Na_prilomu_vikova_21.pdf
<https://bunjevackeperspektive.files.wordpress.com/2015/01/icrp-national-question-in-central-europe-conference-proceedings-2013.pdf>
https://bunjevackeperspektive.files.wordpress.com/2015/01/bunjevci_knjiga_1_b5_finx.pdf

<https://nardus.mpn.gov.rs/bitstream/handle/123456789/6281/Disertacija4279.pdf> (posebno izdanje disertacije kao knjige)

dr **Marija Ilić (Mandić)** viša naučna saradnica Balkanološkog instituta SANU, rođenja 1973. u Beogradu. 1998 doktorirala na Filološkom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Doktorska tema: Usmeni diskurs Srba iz Čipa u Mađarskoj: između kolektivnog i individualnog, (1999–2000) Istraživačica–pripravnica na Institutu za srpski jezik SANU, 2002–2004 Stipendistkinja Ministarstva za nauku i tehnološki razvoj Republike Srbije i istraživačica–pripravnica, na Balkanološkom institutu SANU; projekti: Etnolingvistička i sociolingvistička istraživanja izbeglica i multietničkih zajednica na Balkanu”; Od 2005 Istraživačica saradnica na Balkanološkom institutu SANU; projekti: “Etnička i socijalna stratifikacija Balkana”; “Jezik, folklor, migracije na Balkanu”.. 2000–2005 Predavačica srpskog kao stranog jezika u školi AZBUKUM (Centar za srpski jezik i kulturu), Novi Sad–Beograd. Knjiga: Ilić Marija, Discourse and Ethnic Identity: The Case Study of Serbs in Hungary – Munchen, Berlin Verlag, Otto Sagner, 2014, 344 p.

dr **Aleksandar Raič**, red. prof. u penziji - rođen u Somboru 1938. godine di je završio osnovno školovanje i gimnaziju. Osnovne i magistarske postdiplomske studije završio na Ekonomskom fakultetu u Beogradu. Doktorat iz oblasti političke ekonomije (Agrarno pitanje) steko je na Poljoprivrednom fakultetu u Novom Sadu. Profesor na Univerzitetu u Novom Sadu od 1974. do 2004. godine i na Sportskoj Akademiji u Beogradu od 1993. do 2008. godine. Bio urednik omladinskog lista za književnost i društvena pitanja „Pokret“ u Somboru (1962), časopisa „Privredna izgradnja“ (1973) i „Savremenost“ u Novom Sadu. Osnivač je *Bunjevačkog prigleda* Zbornika za kulturu, nauku i društvena pitanja Bunjevaca (2011). Knjige: https://www.bunjevacka-matica.rs/uploads/editor/odbor%20za%20nauku/Na_prilomu_vikova_21.pdf

<https://bunjevackeperspektive.files.wordpress.com/2015/01/icrp-national-question-in-central-europe-conference-proceedings-2013.pdf>
https://bunjevackeperspektive.files.wordpress.com/2015/01/bunjevci_knjiga_1_b5_finx.pdf
https://bunjevackeperspektive.files.wordpress.com/2013/08/obar6a_b5finn.pdf

Zvonko Stantić, politikolog istraživač, rođen je u Subotici 1955. godine, di stiče osnovno i sridnje obrazovanje. Osnovne studije okončao je na Fakultetu političkih nauka u Beogradu . Radio kao profesionalni radio novinar i u privredi. Učestvovao je 2006. godine na naučnom simpozijumu "O Bunjevcima" sa radom "Bunjevci na zapadnom dilu Vojne krajine u Dalmaciji, Liki i Krbavi" i 2008. na simpozijumu "Etnolingvistička i istorijska istraživanja o Bunjevcima" sa radom "Bunjevci u Subotici tokom graničarskog i komorskog perioda". Pisao je u više listova, najviše u "Bunjevačkim Novinama", iz oblasti vojne i religijske istorije Bunjevaca. Knjige: https://www.bunjevacka-matica.rs/uploads/editor/odbor%20za%20nauku/Na_prilomu_vikova_21.pdf

Naziv: Udruženje građana "Bunjevci" Novi Sad
Poštanski broj i sedište: 21102 Novi Sad
Ulica i broj: Fruškogorska 29/1
Broj telefona: 063 1954395
E-mail adresa: UGBunjevci@gmail.com
Broj računa, naziv i sedište banke: 340-0000011005416 57
Erste Bank, a.d., Novi Sad, Bulevar oslobođenja 5
PIB: 106478997
Matični broj: 28006608
Broj u Registru medija APR: NV000765
Motto
Nek se znade da Bunjevac živi!

Bunjevci na Internetu

Nacionalni savit bunjevačke nacionalne manjine

<http://bunjevci.net/>

Bunjevačka matica

<http://www.bunjevacka-matica.org>

Bunjevački prigled PORTAL

<https://bunjevackeperspektive.wordpress.com/>

Prvi bunjevački sajt

<http://www.bunjevci.com/>

Lektura
Dr Suzana Kujundžić Ostojić

Štampa
KriMel, Budisava

Tiraž
200

Rukopis Zbornika je zaključen 5.11.2021.

CIP - Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

008(=163.42)(497.11)

BUNJEVAČKI prigled : zbornik za kulturu i društvena
pitanja Bunjevaca / glavni i odgovorni urednik Aleksandar
Raič. - God. 6, sv. 8 (2019)-. - Novi Sad : Udruženje
građana "Bunjevci", 2018- . - 30 cm

Jednom godišnje.
ISSN 2334-6124

COBISS.SR-ID 274199047

